

T. C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI

**OTİSTİK KARDEŞE SAHİP ÇOCUKLARIN DAVRANIŞSAL VE
DUYGUSAL UYUMLARININ, BENLİK KAVRAMLARININ VE SOSYAL
DESTEKLERİNİN İNCELENMESİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MURAT ALDAN

061106117

İstanbul, 2012

T. C.

MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI

**OTİSTİK KARDEŞE SAHİP ÇOCUKLARIN DAVRANIŞSAL VE
DUYGUSAL UYUMLARININ, BENLİK KAVRAMLARININ VE SOSYAL
DESTEKLERİNİN İNCELENMESİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MURAT ALDAN

061106117

Danışman Öğretim Üyesi:

Yrd. Doç. Dr. Pınar VURAL

İstanbul, 2012

ÖNSÖZ

Tez çalışmam boyunca beni yönlendiren ve destek olan tez danışmanım Yrd.Doc.Dr Pınar Vural'a, tezimin değerlendirilmesinde yapıcı ve geliştirici eleştirilerini esirgemeyen tez savunma juri üyeleri;Yrd.Doc.Dr Nevin ERACAR'a ve Prof.Dr. Nermin ÇELEN'e çok teşekkür ederim.

Örneklem grubu için seçilen çocuklarda bilimsel uygulama yapma imkanı tanıyan ailelere, buna aracılık eden okul müdürlerine ve sevgili meslektaşlarıma, teşekkür ederim.

İstatistik uygulamalarımda bana yardımcı olan değerli arkadaşlarımdan öncelikle Uzman Psikolog Gökhan Şahin'e ve Oya Karaali Aktaş'a ile Uzman Psikolog Aslı Yeşil'e çok teşekkür ederim.

Tüm eğitim hayatım ve yaşamım boyunca gösterdikleri sabır ve verdikleri destek ve bana sağladıkları moral, motivasyon için canım aileme teşekkürü bir borç bilirim

Tezimi hazırlama sürecinin her döneminde bana yardımcı olan ,güvenen, sabırlı bir şekilde bana desteğini esirgemeyen ve hayatı benimle paylaşmayı kabul eden canım karıma teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

ALDAN, Murat. *Otistik kardeşe sahip çocukların davranışsal ve duygusal uyumlarının, benlik kavramlarının ve sosyal desteklerinin incelenmesi: karşılaştırmalı bir çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.

Araştırmanın temel amacı otistik kardeşe sahip 9 – 16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların davranışsal ve duygusal uyumlarını, benlik kavramlarını ve algıladıkları sosyal destek düzeylerini belirlemek ve normal gelişim gösteren kardeşe sahip 9 – 16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların davranışsal ve duygusal uyumları, benlik kavramları ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemektir.

Araştırmanın örneklemini Bursa’da yaşayan 50 otistik kardeşe sahip 9 – 16 yaş arası normal gelişim gösteren çocuk ve 52 normal gelişim gösteren kardeşe sahip 9 – 16 yaş arası normal gelişim gösteren çocuk oluşturmaktadır. Katılımcılara, Güçler ve Güçlükler Anketi, Çocuk Ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği, Piers – Harris Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği uygulanmış; Güçler ve Güçlükler Anketi ile sosyodemografik bilgi formu katılımcıların ebeveynleri tarafından doldurulmuştur. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde Pearson Korelasyon Analizi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Bağımsız Değişkenli t Testi kullanılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre; otistik kardeşe sahip çocuklar ile normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocukların davranışsal ve duygusal uyumları, benlik kavramları ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ancak iki grup arası karşılaştırma cinsiyet faktörü dikkate alınarak gerçekleştirildiğinde otistik kardeşe sahip erkek çocukların normal gelişim gösteren kardeşe sahip erkek çocuklardan anlamlı bir şekilde daha fazla davranışsal ve duygusal uyum sorunu yaşadıkları bulunmuş; benlik kavramları ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri için ise benzer bir anlamlılık bulunmamıştır. Otistik kardeşe sahip çocukların davranışsal ve duygusal uyumları, benlik kavramları ve algıladıkları sosyal destek seviyeleri ile çeşitli sosyodemografik özellikler arasındaki ilişki incelenmiştir. Otistik kardeşe sahip çocukların davranışsal ve duygusal uyumları, benlik kavramları ve algıladıkları sosyal destek seviyeleri ile ebeveynlerin eğitim durumu, gelir düzeyi, çocuğun otistik kardeşten büyük ya da küçük olması ve evdeki toplam çocuk sayısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken; ebeveynlerin otistik çocuklarının otizm derecesini algılayışları ile otistik kardeşe sahip çocukların davranışsal ve duygusal uyumları arasında olumsuz yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal ve Duygusal Uyum, Benlik Kavramı, Sosyal Destek, Otizm

ABSTRACT

ALDAN, Murat. *Analysis of the relations between behavioral and emotional adjustment, self-concept and social support of siblings of autistic children: A Comparative Study*. Graduate Study Theses, Istanbul, 2012.

The main aim of this work is to analyse the relations between behavioral and emotional adjustment, self-concept and social support of typically developing siblings of autistic children whose ages are 9 – 16 and to compare with behavioral and emotional adjustment, self-concept and social support of typically developing siblings of typically developing children whose ages are 9 – 16.

Sample of the research was consisted of 50 typically developing siblings of autistic children whose ages are 9 – 16 and 52 typically developing siblings of typically developing children whose ages are 9 – 16 and who lives in Bursa. Participants were put through The Strengths and Difficulties Questionnaire, Piers Harris Children's Self-Concept Scale, Social Support Appraisals Scale and a socio-demographic form. Data of The Strengths and Difficulties Questionnaire and socio-demographic form

were gathered from parents. Data was examined with the Pearson Product Moment Correlation, One-Way Analysis of Variance (ANOVA), t-Test for Two Independent Samples.

According to results, it has been found that there is not a significant difference between behavioral and emotional adjustment, self-concept and social support of siblings of autistic children and siblings of typically developing children. However, it has been found that there is a significant difference between behavioral and emotional adjustment of brothers of autistic children and brothers of typically developing children; but there is not a significant difference between self-concept and social support when the comparison of two sampling groups were carried out again by taking gender factor into account. Relationships between behavioral and emotional adjustment, self-concept and social support of siblings of autistic children and various sociodemographic characteristics were analysed. It has been found that there is not a significant relationship between behavioral and emotional adjustment, self-concept and social support of siblings of autistic children and parents education status, family income, being older or younger than autistic child, number of siblings. But it has been also found that there is a significant relationship between behavioral and emotional adjustment, self-concept and social support of siblings of autistic children and perceived autism severity of parents in a negative way.

Key Words: Behavioral and Emotional Adjustment, Self-Concept, Social Support, Autism

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1

1.1. Otizmin Tanımı ve Tarihçesi.....	1
1.2. Otizmde Görülen Üçlü Bozukluk.....	3
1.2.1. Sosyal Etkileşimde Bozulmalar.....	4
1.2.2. İletişimde Bozulmalar.....	5
1.2.3. Davranış Bozuklukları ve Rutinler.....	5
1.3. Otizmin Görülme Sıklığı Ve Yaygınlığı.....	6
1.4. Otizmin Nedenleri.....	7
1.5. Otistik Çocuğa Sahip Olmanın Aile Üyeleri Üzerindeki Etkisi.....	8
1.6. Otistik Kardeşe Sahip Çocuğun Uyumu İle İlişkili Faktörler.....	9
1.6.1. Otistik Kardeşe Sahip Çocuğa İlişkin Faktörler.....	13
1.6.2. Otistik Kardeşe İlişkin Faktörler.....	18
1.6.3. Aileye İlişkin Faktörler.....	20
1.6.4. Demografik Faktörler.....	27
1.6.5. Sosyal Destek.....	31
1.7. Benlik Kavramı.....	34
1.8. Araştırmanın Amacı.....	36
1.9. Araştırmanın Önemi.....	38
2. YÖNTEM.....	40
2.1. Örneklem.....	40
2.2. Veri Toplama Araçları.....	46
2.2.1. Sosyodemografik Sorular Formu.....	46
2.2.2. Piers-Harris Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği.....	46
2.2.3. Çocuk Ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği.....	48

2.2.4. Güçler Ve Güçlükler Anketi.....	51
2.3 İşlem.....	53
2.3.1. Verilerin Toplanması.....	53
2.3.2. Verilerin Analizi.....	53
3. BULGULAR.....	54
3.1. İki Örneklem Grubunun Karşılaştırılmasına İlişkin İstatistikler.....	54
3.2. Otistik Kardeşe Sahip Örneklem Grubunun Ölçek Puanları İle Sosyodemografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler.....	58
3.3. Otistik Kardeşe Sahip Örneklem Grubunun Ölçek Puanları Arasındaki Korelasyonlar.....	65
4. TARTIŞMA.....	69
4.1. Araştırma Sorularına İlişkin Tartışmalar.....	70
4.1.1. İki Örneklem Grubunun Karşılaştırılmasına İlişkin Tartışmalar.....	70
4.1.2. Otistik Kardeşe Sahip Örneklem Grubunun Ölçek Puanları İle Sosyodemografik Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Tartışılması.....	73
4.1.3. Otistik Kardeşe Sahip Örneklem Grubunun Ölçek Puanları Arasındaki Korelasyonların Tartışılması.....	77
4.2. Sınırlılıklar ve Öneriler.....	78
5. KAYNAKLAR.....	81
6. EKLER.....	92
7. ÖZGEÇMİŞ.....	111

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler

n = Örneklem Sayısı

f= Frekans

Kisaltmalar

Ss= Standart Sapma

Ort= Ortalama

Min= Minimum Değer

Mak= Maksimum Değer

Otizm Örnekleme= Otistik kardeşe sahip çocuk örnekleme

Kontrol Örnekleme= Normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocuk örnekleme

PHÇÖÖ= Piers-Harris Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği

ÇESDDÖ= Çocuk Ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği

GGA= Güçler Ve Güçlükler Anketi

CDC= Centers for Disease Control and Prevention

BAP= Broader Autism Phenotype

TABLULAR

	Sayfa No
Tablo 2.1. Otizm Örnekleminin Sosyodemografik Özellikleri	42
Tablo 2.2. Kontrol Örnekleminin Sosyodemografik Özellikleri	43
Tablo 3.1. Gruplar Arası Toplam Ölçek Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Sonuçları	54
Tablo 3.2. Erkek Çocukların Gruplar Arası Toplam Ölçek Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Sonuçları	55
Tablo 3.3. Kız Çocukların Gruplar Arası Toplam Ölçek Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Sonuçları	56
Tablo 3.4. Gruplar Arası Alt Ölçek Toplam Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Sonuçları	57
Tablo 3.5. Otistik Kardeşe Sahip 9-16 Yaş Arası Normal Gelişim Gösteren Çocukların Cinsiyetlerine Göre Toplam Ölçek Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Sonuçları	58

Tablo 3.6.	Gelir Düzeyine Göre Toplam Ölçek Puanlarının ANOVA Sonuçları	59
Tablo 3.7.	Eğitim Durumlarına Göre Toplam Ölçek Puanlarının ANOVA Sonuçları	61
Tablo 3.8.	Ebeveynlerin Otizmin Ağırliğini Algılama Derecelerine Göre Toplam Ölçek Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Sonuçları	62
Tablo 3.9.	Çocukların Otistik Kardeşlerinden Büyük/Küçük Olmalarına Göre Toplam Ölçek Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Sonuçları	64
Tablo 3.10.	Evdeki Toplam Çocuk Sayısı İle Toplam Ölçek Puanlarının Birbirleriyle Olan Korelasyonları	
Tablo 3.11.	Otistik Kardeşe Sahip 9-16 Yaş Arası Normal Gelişim Gösteren Çocukların Toplam Ölçek Puanlarının Korelasyonları	65
Tablo 3.12.	Alt Ölçeklerin Birbirleriyle Olan Korelasyonları	65

ŞEKİLLER

Sayfa No

Şekil 1.1.	Ekolojik Sistemler Yaklaşımı	27
Şekil 2.1.	Otizm ve Kontrol Örneklemelerinin Ebeveyn ve Çocuk Yaş Ortalamaları	43
Şekil 2.2.	Otizm ve Kontrol Örneklemelerinde Çocukların Cinsiyetlere Göre Dağılımı (%)	44
Şekil 2.3.	Otizm ve Kontrol Örneklemelerinde Ebeveynlerin Gelir Düzeylerine Göre Dağılımı (%)	44

- Şekil 2.4.** Otizm ve Kontrol Örneklemelerinde Ebeveynlerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı (%)
45
- Şekil 2.5.** Çocukların Otistik Kardeşlerinden Büyük/Küçük Olmalarına Göre Dağılımları (%)
45
- Şekil 2.6.** Ebeveynlerin Algıladıkları Otistik Çocuklarının Otizm Ağırlık Derecesine Göre Dağılımları (%)
46
- Şekil 3.1.** Otizm ve Kontrol Örneklemelerinin Toplam Ölçek Puan Ortalamaları
54
- Şekil 3.2.** İki Örneklem Grubundaki Erkek Çocukların Toplam Ölçek Puan Ortalamaları
55
- Şekil 3.3.** Otizm Örneklemindeki Çocukların Cinsiyetlerine Göre Toplam Ölçek Puan Ortalamaları
58
- Şekil 3.4.** Otizm Örnekleminin Ebeveynlerin Gelir Düzeylerine Göre Toplam Ölçek Puan Ortalamaları
60
- Şekil 3.5.** Otizm Örnekleminin Ebeveynlerin Eğitim Durumlarına Göre Toplam Ölçek Puan Ortalamaları
61
- Şekil 3.6.** Ebeveynlerin Algıladıkları Otistik Çocuklarının Otizm Ağırlık Derecesine Göre Toplam Ölçek Puan Ortalamaları
62
- Şekil 3.7.** Çocukların Otistik Kardeşlerinden Büyük/Küçük Olmalarına Göre Toplam Ölçek Puan Ortalamaları
64

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Otizmin Tanımı ve Tarihçesi

Otizm yaşamın erken dönemlerinde başlayan ve yaşam boyu süren, sosyal ilişkiler, iletişim, davranış ve bilişsel gelişmede gecikme ve sapma ile kendini gösteren, nöropsikiyatrik bir bozukluktur (Aydın, 2003, sy.17). Otizm; 3 yaş öncesi çocuklarda ortaya çıkan, sözel ve sözel olmayan iletişim, sembolik etkinlik, oyun ve sosyal ilişki alanlarında bozukluk ve stereotipiler ile belirli olan bir bozukluktur (Nörolojik Bilimler Dergisi, 1996, 13 (1-2), 61-66; aktaran Aydın, 2003, sy. 18).

Otizm, “kendi” anlamına gelen Yunanca “auto” sözcüğünden türemiştir. 1944’te Amerikalı çocuk psikiyatristi Leo Kanner tarafından ilk kez tanımlanana kadar otizm; çocukluk şizofrenisi veya çocukluk psikozu olarak değerlendirilmekteydi. Kanner’in kullandığı otizm kavramı, bu çocukların başka insanlarla ilişki kurmaktansa kendi yarattıkları dünyada yaşama eğilimine işaret ediyordu (Korkmaz, 2000, sy. 15) Kanner bu sendromu erken çocukluk otizmi olarak adlandırmıştır, çünkü “çocuğa dışarıdan herhangi bir uyarı geldiğinde bunu yok farz ettiğini,

aldırmadığını, bağırmadığını, uç bir otistik yalnızlığının başladığını” gözlemlemiştir (Davison & Neale, 2004, sy. 457).

1966 yılına kadar otizmin daha çok varlıklı ailelerde ve özellikle “buzdolabı anne” olarak tanımlanan anneye bağlı olarak ortaya çıktığı düşünülmüş, buna uygun açıklamalar ve terapiler yapılmıştır. İlk kez kendisi otistik bir çocuğa sahip olan Bernard Rimland otizmin beyinden kaynaklanan biyolojik bir temeli olacağını varsaymış ve daha sonra çalışmalar bu yönde ilerlemeye devam etmiştir (Korkmaz, 2000, sy 15). Otizm DSM-III’ün 1980’deki yayımına kadar resmi bilimsel tanı olarak kabul edilmemiştir. DSM-III otizmi yaygın gelişimsel bozukluk terimi ile tanıştırmış, bu DSM-III-R ve DSM-IV ile devam etmiştir. Yaygın gelişimsel bozukluk terimi otizmin gelişimsel süreçte ciddi bir normalden sapma olduğunu ve bu nedenle yetişkinlik döneminde başlayan diğer zeka rahatsızlıklarından farklı olduğunu vurgulamaktadır (Davison & Neale, 2004, sy. 457).

Otizmin DSM-IV’teki tanı ölçütleri şu şekilde sıralanmıştır:

A. En az ikisi 1.maddeden ve birer tanesi 2 ve 3. maddelerden olmak üzere; 1, 2 ve 3. maddelerden toplam 6 (ya da daha fazla) maddenin bulunması:

1. Aşağıdakilerden en az ikisinin varlığı ile kendini gösteren toplumsal etkileşimde nitel bozulma:

a. Toplumsal etkileşim sağlamak için yapılan el-kol hareketleri, alınan vücut konumu, takınılan yüz ifadesi, göz göze gelme gibi birçok sözel olmayan davranışta belirgin bir bozulmanın olması,

b. Yaşlılarıyla gelişimsel düzeyine uygun ilişkiler geliştirememesi,

c. Diğer insanlarla eğlenme, ilgilerini ya da başarılarını paylaşma arayışı içinde olmama (örn: ilgilendiği nesnelere göstermeme),

d. Toplumsal ya da duygusal karşılıklar vermeme,

2. Aşağıdakilerden en az birinin varlığı ile kendini gösteren iletişimde nitel bozulma:

a. Konuşulan dilin gelişiminde gecikme olması ya da dilin hiç gelişmemiş olması (el, kol ya da yüz hareketleri gibi diğer iletişim yollarıyla bunun yerini tutma girişimi eşlik etmemektedir).

b. Konuşması yeterli olan kişilerde, başkalarıyla söyleşiyi başlatma ya da sürdürmede belirgin bir bozukluğun olması, basmakalıp veya yineleyici ya da özel bir dil kullanma, gelişim düzeyine uygun çeşitli, imgesel ya da toplumsal taklitlere dayalı oyunları kendiliğinden oynayamama.

3. Aşağıdakilerden en az birinin varlığı ile kendini gösteren davranış, ilgi ve etkinliklerle sınırlı, basmakalıp ve yineleyici örüntülerin olması;

a. ilgilenme düzeyi ya da üzerinde odaklanma açısından olağandışı, bir ya da birden fazla basmakalıp ve sınırlı ilgi örüntüsü çerçevesinde kapanıp kalma.

b. Özgül, işlevsel olmayan, alışlageldiği üzere yapılan gündelik işlere ya da törensel davranış biçimlerine hiç esneklik göstermeksizin sıkı sıkıya uyma.

c. Basamaklıp ve yineleyici motor mannerizmler (örneğin: parmak şıklatma, el çırpma ya da burma, karmaşık tüm vücut hareketleri.)

d. Eşyaların parçalarıyla sürekli uğraşıp durma.

B. Aşağıdaki alanlardan en az birinde, 3 yaşından önce gecikmelerin ya da olağandışı bir işlevselliğin olması.

1. Toplumsal etkileşim,

2. Toplumsal etkileşimde kullanılan dil,

3. Sembolik ya da imgesel oyun,

C. Bu bozukluk Rett Bozukluğu ya da Çocukluk Tümüleşik Olmayan (Dezintegratif) Bozukluğuyla daha iyi açıklanamaz (DSM-IV-TR, 2005, sy. 50-52).

1.2. Otizmde Görülen Üçlü Bozukluk

Otistik kişilerde sosyal etkileşimde bozukluk, iletişimde bozukluk ve davranış bozuklukları ve rutinler olmak üzere 3 temel bozukluk gözükmektedir (Aydın, 2003).

Bu 3 özelliğin ayrıntıları ise şu şekildedir:

1.2.1. Sosyal Etkileşimde Bozulmalar

Otistik çocuklardaki en belirgin sorun Kanner'in de belirttiği gibi karşılıklı iletişim kurmada yaşanır. Karşılıklı iletişim kurma, karsıdaki kişiden gelen sosyal bir tepkiye yine benzer bir tepki ile cevap verebilme yetisi olarak tanımlanır (Vanlı, 2003, sy. 10). Sosyal etkileşimde bozulmayı Wing 4 ana gruba ayırmıştır. Bu gruplar; soğuk-uzak grup, pasif grup, aktif fakat tuhaf grup, aşırı kalıpcı ve resmi gruptur.

Soğuk-uzak gruptaki otistik çocuklar diğer insanlar yokmuş gibi davranabilirler, göz teması çok az kurarlar ya da hiç kurmazlar. Bir kişi otistik çocukla konuşurken yanıt alamama ile karşılaşabilir. Otistik çocuklar; aşırı neşe, kızgınlık veya sıkıntı haricinde boş yüz ifadesi şeklinde bir yüz ifadesi takınırlar. Bir ebeveyn ya da yakını kendisini kucaklamak istediğinde karşılık vermeyebilir, etkileşim halinde kendi dünyasında yaşıyormuş gibi gözükebilirler ve etrafındakilere tepki vermeyebilirler. Pasif gruptaki çocuklar, otistik çocuklar içinde en az gözlenen grup olarak belirtilmiştir. Bu grupta çocuklar başkaları ile göz göze gelebilir, oyunlara pasif olarak katılabilirler. Aktif fakat tuhaf gruptaki çocuklar başkalarına aktif

yaklaşımında bulunurlar fakat ilişki tarzları acayip ve tuhaftır. Bazen uzun göz temasına karşın genellikle göz temasları zayıftır. Başkalarının etkinliklerine dikkat etmezler. Son grup olan aşırı kalıpcı ve resmi grup ise otizmlili çocukların çoğunun ileriki yaşlarda kazanabileceği davranış kalıplarını açıklar. Bu grupta çocuklar aşırı nazik ve resmi davranabilir, sosyal iletişim kurallarını anlamaksızın kurallara sıkı sıkıya uyabilirler, esprileri anlayamazlar ve karşılıklı konuşmayı sürdürmekte zorluk çekerler (Wing,1996;aktaran Aydın, 2003, sy. 22,23).

1.2.2. İletişimde Bozulmalar

Otistik çocuklarda gözlenen diğer bir önemli bozukluk iletişim bozukluğudur. Otistik çocuklar konuşulanları anlamakta güçlük çeker; cevap vermede, seslerini kontrol etmede, karşılıklı konuşmayı sürdürmede ve bunlara ek olarak sözsüz iletişimde sorunlar yaşarlar (Karadeniz, 2007). Bazı otistik çocuklarda konuşma yavaş gelişir veya hiç gelişmezken (Vanlı, 2003, sy. 12), bazı çocuklar ise konuşma becerisini kazanır fakat sonra kaybeder (Sicile-Kira, 2004, sy. 21; aktaran Karadeniz, 2007). Otistik çocukların %50'sinde konuşmanın hiç gelişmediği belirtilmektedir (Vanlı, 2003, sy. 10). Konuşması gelişmeyen çocukların jestler veya mimikler gibi sözsüz iletişimi kullanmadıkları görülmektedir (Vanlı, 2003, sy. 13). Konuşabilen otistik çocuklarda çoğu zaman, otizmde görülen ekolalik konuşma ya da gecikmiş ekolali özelliği gelişir. Ekolalik konuşan çocuklar duydukları kelime ve tümceleri anında veya bir süre geçtikten sonra tekrar ederler ancak bu kelimeleri anlamlı bir şekilde cümle içinde kullanamazlar (Turan, 2002, sy. 110).

Otistik çocuk konuştuğu dilin dil bilgisi kurallarına ve yapısına uygun bir konuşma kazanabilir fakat konuşmayı ihtiyaç duyduğu durumlarda kullanamaz. Yani konuşma problemi doğrudan konuşmanın kullanımı ile ilgilidir. Bu yüzden otistik çocuklar konuşma becerisini kazansalar da konuşmalarında semantik pragmatik bozukluk yaşarlar (Turan, 2002, sy.107). Dil gelişiminde yaşanan bu gecikmeler sosyal iletişimin başlamasını ve gelişmesini olumsuz şekilde etkiler (Karadeniz, 2007).

1.2.3. Davranış Bozuklukları ve Rutinler

Otistik çocuklar yaşamlarında bazı davranış problemleri yaşamaktadırlar ve otistik çocukların sadece çok az bir kısmı sessiz ve uysaldır (Turan, 2002, sy. 96). Otistik çocukların davranışları ve ilgi alanları yaşlılarından çok farklı ve değişiktir (Karadeniz, 2007). Otistik çocuklar sosyal yaşantılarında, yaşlılarına göre, sosyal kuralları öğrenmekte zorluk çekerler. Örneğin dışarı çıktıklarında istediği eşyayı (oyuncağı, yiyeceği vb.) yanlarına almak isteyebilirler ancak bu durumun sosyal ortam içinde uygun olup olmadığı kaygısını taşımazlar (Turan, 2002, sy. 96-97). Otistik çocuklar alışmış oldukları rutinin dışına çıkmak istemezler. Örneğin okula her gün aynı yoldan gitmeyi istemek veya okulda başka bir sıraya oturmayı istememek gibi (Korkmaz, 2000, sy. 31). Otistik çocuklar alıştıkları rutinin bozulması halinde ise panik duygusu yaşayabilirler; bu tür bir durumu kendileri için tehdit olarak algırlar ve öfke nöbeti geçirebilirler (Turan, 2002, sy. 97; Karadeniz, 2007).

Otistik çocuklarda görülen temel özelliklerden biri de tekrarlayıcı hareketleridir. Bu hareketlere stereotipik hareketler adı da verilmektedir. Sağa-sola, öne-arkaya doğru sallanma, çevresinde dönme, kanat çırpma, parmaklarına tuhaf şekiller verme, amaçsız dolanma gibi çeşitli hareketler tekrarlayıcı hareketlerin içinde yer almaktadır. Bu tip davranışların nedeni tam olarak bilinmemektedir; ancak otistik

çocuğun sıkıntısının artmış olabileceği durumlarda tekrarlayıcı hareketlerin çoğalmakta olduğu görülmekte, bazen de bu hareketler neşe ve sevincin göstergesi olarak yorumlanmaktadır (Korkmaz, 2000, sy. 59).

1.3. Otizmin Görülme Sıklığı Ve Yaygınlığı

Otizm bozukluğu erkek çocuklarda kız çocuklara oranla 3-4 kat daha sık görülmektedir. Her 10000 kişi içinde 4-5 kişinin otizm bozukluğuna sahip olduğu düşünülmektedir. Otizmin 2500'de 1 olarak bildirilen görülme sıklığı değerinin 1000'de 1 civarında olduğu; hatta otizmin en geniş tanımı dikkate alındığında bu oranın 500'de 1'i bulduğu düşünülmektedir (Korkmaz, 2000, sy. 41-42). Amerika da 2009 yılında Hastalık Kontrol Ve Önleme Merkezi (Centers for Disease Control and Prevention - CDC) tarafından yapılan bir araştırmada ise 110 çocuktan 1'inin otizm spektrum bozukluğu içinde yer aldığı belirtilmiştir (Tsao, Davenport & Schmiege, 2012).

1.4. Otizmin Nedenleri

Otizmin henüz nedeni tam olarak bilinmemekle birlikte son yıllarda yapılan araştırmalar sonucunda genetik faktörlerin otizmin ortaya çıkmasında etkili olduğu belirtilmektedir (Korkmaz, 2000, sy. 42). Yapılan bazı araştırmalarda 15. kromozom üzerinde bulunan genlerle otizmin ilişkili olduğu görülmüştür. Ayrıca 13., 6. ve 7. kromozom üzerindeki genlerin de otizmle ilişkili olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte tek başına bu genlerin otizmin ortaya çıkışında etkili olmadığı, çevresel faktörlerle birden fazla genetik faktörün bir araya gelmesiyle otizmin ortaya çıktığı düşünülmektedir (Korkmaz, 2000, sy. 45).

Araştırmacılar otizmin ortaya çıkışında etkili olduğu düşünülen genetik faktörlerin, otistik kardeşe sahip ocuk için de geçerli olabileceğine dikkat çekmektedirler. Genetik aktarımın sadece otistik çocuklar üzerinde etkisi yoktur; otistik çocuğun otizm tanılı olmayan kardeşleri otizmle ilişkili daha hafif ya da ılımlı semptomlar gösterebilmektedirler. Bu durum “Yaygın Otizm Fenotipi” (Broader Autism Phenotype - BAP) olarak adlandırılmaktadır (Folstein & Rutter, 1977). Yaygın Otizm Fenotipi; otizm tanısı için yeterli olmayan ancak gelişimde etkili olan, dil ve sosyal becerilerde aksaklıklarla kendini göstermektedir (Sullivan et al., 2007). Yaygın Otizm Fenotipi genetik örüntüsüne sahip olan otistik kardeşe sahip çocuklar, psikolojik zorluklar karşısında bu örüntüye sahip olmayan akranlarından daha kırılgan olmaktadır (aktaran Ferraioli & Harris, 2010).

1.5. Otistik ocuğa Sahip Olmanın Aile yeleri zerindeki Etkisi

Otizm aile sistemi için özellikle zor mücadelelere sebep olan ağır bir gelişimsel bozukluktur (Kaminsky & Dewey, 2002; Hastings, 2003b; Meadan, Stoner & Angell, 2010). Herhangi bir hastalığı, engeli ya da kronik rahatsızlığı olan bir aile üyesine sahip olmak zorlayıcı olabilir; ancak otizmle ve otizm spektrumu ile ilişkili kendine has kısıtlılıklar kombinasyonu, aile üyelerini psikolojik sıkıntılar açısından daha riskli bir konuma sokabilmektedir (Glasberg, 2000). Otizm yetenek ve davranışlarda çok yaygın bir çeşitlilik göstermektedir; bu da, otizmin aile üzerindeki etkilerini bytmektedir. Özellikle de otizmin, karmaşıklığı, öngörülemezliği ve açıklanamaz oluşu aileyi daha büyük bir risk içine sokmaktadır (Rodrigue & Gefken, Morgan, 1993; Hastings, Petalas, Nash, Dowey & Reilly, 2009).

Otistik ocuğa sahip ailelerin; aile işlevselliğinde daha büyük bir engelle karşılaşmaları, engelli çocuğa yönelik daha büyük bir hayal kırıklığı ve kızgınlık

yaşamaları; daha az eğlence aktivitelerine ve mesleki sorun ihtimallerine sahip olmaları da söz konusudur (Bebko, Konstantareas ;aktaran Macks & Reeve, 2007). Bebko, Konstantareas & Springer (1987) ve Rao & Beidel (2009) otistik çocuğa sahip ailelerde diğer engele sahip bir çocuğu olan ailelere nazaran daha fazla stres olduğunu belirtmişlerdir. Otistik çocuğa sahip ebeveynlerin, özellikle annelerin, diğer engellere sahip çocuğu olan ailelerden daha yüksek seviyelerde stres yaşadıklarını gösteren başka araştırmalar da bulunmaktadır (Dumas et al., 1991; Bouma & Schweitzer, 1990 aktaran Gillatt, 2007; Rao & Beidel, 2009). Hastings (2007) çalışmasında otistik bir çocuğa ebeveynlik yapmanın, normal gelişim gösteren bir çocuğa ya da başka engele sahip bir çocuğa ebeveynlik yapmaya nazaran duygusal açıdan daha zedeleyici bir tecrübe olabileceğine değinmiştir. Daha ciddi ekonomik endişelerin, daha fazla bakım verme yükünün ve planların ve aktivitelerin devamlı kesilmesinin yanında (Rodrigue, Geffken & Morgan, 1990); çocuğun tanısı otizm olduğunda, ebeveynler çocuklarına bir tanı konmasının uzun ve sinirlendirici süreci ile toplumun otizmle ilgili az bilgisinin olması, otistik davranışların toplum tarafından kabul görmeyişi, düşük sosyal destek seviyesi ve otistik çocuğun yıkıcı antisosyal davranışları ile yüz yüze gelirler (Sharpley, Bitsika & Efremidis, 1997; aktaran Gillatt, 2007).

1.6. Otistik Kardeşe Sahip Çocuğun Uyumu İle İlişkili Faktörler

1980’li yıllardan itibaren engelli bir çocuğa sahip olmanın aile üzerindeki etkilerine yönelik araştırmalar hız kazanmıştır (Sharpe & Rossiter, 2002). Ancak bu zamana kadar nispeten daha az çalışma otistik kardeşe sahip çocuğun psikolojik uyumunu araştırmıştır. Ancak son 40 yılda gelişimsel bozukluk tanılı kardeşe sahip çocukların,

otistik kardeşe sahip çocuklar da dahil, uyumlarına yönelik araştırmalara ilgide artış olmuştur (Hastings, 2003b).

Uyum; zihinsel, fiziksel ve sosyal bağlamlardaki strese tepki verebilme yeteneği olarak tanımlanmakta (Jackson, Richer & Edge, 2008) ve bireylerin stresli yaşam olayları, günlük zorluklar ve ulaşılabilir kaynaklar arasındaki çelişkileri idare etme süreçlerini içermektedir (Thompson, Gustafson, Hamlett & Spock, 1992). Engelli kardeşe sahip çocuğa uyarlandığında; eğer çevrenin talepleri (rn: engelli bir kardeşle büyümek), bu durumu idare etmek için ihtiyaç duyulan kaynakları (rn: destek kaynaklarına bağlanma, durumun analizi gibi) aşarsa uyum zorlukları yaşanabilir. Tam aksine eğer çevrenin talepleri ile ulaşılabilir kaynaklar arasında uygunluk varsa, çocuğun engelli bir kardeşle büyüme tecrübesine iyi uyum sağlaması ve bununla baş etmesi daha yüksek bir ihtimaldir (Davis, 2010).

Uyuma odaklanan çalışmalar çok çeşitlilik göstermektedir; bu nedenle engelli çocuğa sahip ailelerde uyumu ölçen tek bir ölçüm aracı bulunmamaktadır (Davis, 2010). Araştırmacılar genellikle engelli kardeşe sahip çocukların risk popülasyonu oldukları varsayımından yola çıkmaktadırlar (Hannah & Midlarsky, 1985). Bu nedenle uyum ölçümleri duygusal sıkıntı, davranış problemleri ve akran ilişkileri (Sharpe & Rossiter, 2002) gibi geniş çaplı bir lme araçları aralığını (Dempsey, Llorens, Brewton, Mulchandani & Goin-Kochel, 2011) içermektedir.

Uyumu inceleyen araştırmalar gözden geçirildiğinde, uyum kavramının, araştırmalarda psikolojik uyum (Davis, 2010; Petalas, Hastings, Nash, Hall, Joannidi & Dowey, 2011; Verte, Buysse & Roeyers, 2003; Koçkar, 2006; Gökler, 2008), psikososyal uyum (Hoskinson, 2011; Kaminsky & Dewey, 2002; Macks & Reeve, 2007), davranışsal ve/veya duygusal uyum ve/veya sosyal uyum (Dempsey, Llorens,

Brewton, Mulchandani & Goin-Kochel., 2011; Petalas, Hastings, Nash, Lloyd & Dowey, 2009; Hastings, 2003b; Hastings, 2007; Pilowsky, Yirmiya, Doppelt, Gross-Tsur & Shalev, 2004; Meadan, Stoner & Angell, 2010), uyum (Ross & Cuskelly, 2006; Meyer, Ingersoll & Hambrick, 2011; Benson & Karlof, 2008; Palafox, 2004) gibi çeşitli şekillerde adlandırıldığı görülmüştür. Bu kavram çeşitliliği ve çalışmanın doğası göz önünde bulundurularak çalışmada uyum kavramı için “davranışsal ve duygusal uyum” ismi kullanılmıştır.

Otistik kardeşe sahip çocuğun davranışsal, duygusal ve sosyal uyumunu inceleyen araştırmalarda, otistik bir kardeşe sahip olmanın çocuğun uyumu üzerinde nasıl bir etkisi olduğuna dair çelişkili sonuçlar olduğu görülmektedir. Bazı araştırmacılar otistik bir kardeşe sahip olmanın çocuğun uyumu üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını belirtirken (Palafox, 2004; Hastings, 2007; Dempsey, Llorens, Brewton, Mulchandani & Goin-Kochel, 2011; Hoskinson, 2011) bazıları ise otistik bir kardeşe sahip olmanın çocuğun uyumu üzerinde etkisi olduğunu dile getirmişlerdir. Otistik bir kardeşe sahip olmanın çocuğun uyumu üzerinde etkisi olduğunu dile getiren araştırma bulguları da kendi içlerinde; otistik kardeşe sahip olmanın çocuğun uyumu üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu belirten (Kaminsky & Dewey, 2002; Mascha & Boucher, 2006; Pilowsky, Yirmiya, Doppelt, Gross-Tsur & Shalev, 2004) ve otistik kardeşe sahip olmanın çocuğun uyumu üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu belirten bulgular (Fisman, Wolf, Ellison & Freeman, 2000; Hastings, 2003b; Petalas, Hastings, Nash, Lloyd & Dowey, 2009; Rodrigue, Geffken, & Morgan, 1993; Meyer, Ingersoll & Hambrick, 2011) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Araştırmacılar çoğu uyum sorunlarının içselleştirilmiş ya da dışsallaştırılmış davranış problemleri olarak ortaya çıkacağını belirtmişlerdir. (Rossiter & Sharpe, 2001;

Davis, 2010). İçselleştirilmiş problemler duygulanım problemleri ve sosyal davranışlar olarak gözükürken hiperaktivite ve dikkat eksikliği ve davranım problemleri ise dışsallaştırılmış problemlerdendir (Goodman, Lamping & Ploubidis, 2010). Bazı çalışmalar otistik kardeşe sahip olmayla birlikte sosyal geri çekilme, agresyon, kaygı ve depresyon gibi davranışsal ve duygusal zorluklarla sonuçlanan uyum problemleri yaşama riskinin arttığını dile getirmişlerdir. (Bagenholm & Gillberg, 1991; Gold, 1993; Mascha & Boucher, 2006; Rodrigue, Geffken, & Morgan, 1993; Petalas, Hastings, Nash, Lloyd & Dowey, 2009; Hastings, 2003b; Apaliçi, 1996; Ross & Cuskelly, 2006).

Otistik bir kardeşe yaşamaya ilişkin çocukların tecrübelerini ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Mascha & Boucher (2006) otistik ve asperger sendromlu kardeşe sahip 11-18 yaş arası 14 normal gelişim gösteren çocuğun otizmlili bir kardeşe yaşamaya ile ilgili deneyimlerini ve yaşadıkları duyguları araştırmışlardır. Araştırma sonucunda otistik kardeşe sahip normal gelişim gösteren çocukların; kardeşlerinin saldırgan ve kontrolsüz davranışları ve benzeri otizm davranışlarından dolayı utanç duygusu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Benzer bir araştırmada Ross & Cuskelly (2006) otistik kardeşe sahip çocukların; otizmlili kardeşin öfke nöbetleri ve saldırgan davranışları nedeniyle kendilerini rahatsız hissettiklerini ifade etmişlerdir. Bagenholm & Gillberg (1991) otistik kardeşe sahip çocuk, zihinsel engelli kardeşe sahip çocuk ve normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocukları karşılaştırdıkları araştırmalarında otistik kardeşe sahip çocukların kardeşleriyle olan ilişkilerini daha olumsuz olarak nitelediklerini, kardeşlerinin davranışlarına yönelik daha fazla sorun belirttiklerini ve kardeşlerinin gelecekleriyle ilgili daha fazla endişe dile getirdiklerini bulmuşlardır. Petelas, Hastings, Nash, Lloyd & Dowey (2009) sadece zihinsel engel tanılı kardeşe sahip çocuklar ile zihinsel engel ve otizm tanılı kardeşe

sahip çocukları karşılaştırdıkları bir araştırmada toplam 49 katılımcı ile çalışmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre zihinsel engel ve otizm tanılı kardeşe sahip çocukların sadece zihinsel engel tanılı kardeşe sahip çocuklarla karşılaştırıldıklarında daha fazla duygusal ve davranışsal uyum sorunları yaşadıkları bulunmuştur.

Otistik kardeşe sahip çocuklar uyum problemlerinin dışında kardeşlerinin varlığından dolayı olumlu duygular ve tecrübeler de yaşamaktadırlar (Stoneman & Rivers, 2003). Bu olumlu duygular arasında empati yeteneği, kişisel olgunluk, stresle baş etme becerileri, aile ile yakın iletişim ve kardeşine yakın tutum olarak sıralanabilir (Hoskinson, 2011; Mascha & Boucher, 2006; Sharpe & Rossiter, 2002; Pilowsky, Yirmiya, Doppelt, Gross-Tsur & Shalev, 2004). Mascha & Boucher (2006) çalışmasında otistik kardeşe sahip çocukların kardeşleri ile oynamak ve eğlenmekten mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte otistik kardeşe sahip çocuklar engelli kardeşlerinin büyüme ve gelişimine katkı sağlamaktan dolayı gurur duyduklarını, kendilerini bu durumdan dolayı memnun hissettiklerini belirtmişlerdir (Aral ve Gürsoy, 2009; Baker & Eisenberg, 1998; aktaran Topaloğlu, 2011).

Otistik kardeşe sahip çocukların, engelli kardeşe sahip olmayan çocuklara nazaran otizm ya da bu spektrumdan bir başka bozukluk geliştirme risklerinin daha fazla olduğu kabul görmüştür. Buna ek olarak araştırmalarda; otizmli kardeşe sahip bireylerin sosyal ve dil sorunları gibi “gölge sendromlar” (shadow syndromes) ve ayrıca kaygı, fobi, depresyon, hiperaktivite/dikkat eksikliği ve davranım problemleri gibi duygusal ve davranışsal sorunlar geliştirmeye genetik olarak yatkın olabilecekleri ileri sürülmüştür. (Bailey, Palferman, Heavey, & Le Conteur, 1998; Bolton, Pickles, Murphy, & Rutter, 1998; Smalley, 1997)

1.6.1. Otistik Kardeşe Sahip Çocuğa İlişkin Faktörler

Otistik kardeşe sahip çocuğun yaşadığı uyum problemleri arasında utanma, suçluluk ve kırgınlık duygusu, başarılı olma baskısı sayılabilir. Bu alandaki araştırmacılar otistik kardeşe sahip çocuğun yaşadığı; aile rollerinde değişiklik, ailenin işlevselliğinin ve aktivitelerinin yeniden yapılanması, ebeveyn dikkatinin azalması ya da yokluğu, suçluluk duyguları, çoğunlukla yaşlıların kardeşinin rahatsızlığını olumsuz değerlendirmesine bağlı ortaya çıkan utanç duygusu ve otistik kardeşin sergileyebileceği tuhaf davranışlara yönelik şaşkınlık gibi çeşitli stresörleri listelemişlerdir (Mascha & Boucher, 2006; Petalas, Hastings, Nash, Lloyd & Dowey, 2009).

Rivers & Stoneman (2008) yakın zamanda 50 otistik çocuk ve kardeşlerinde farklı mizaç tiplerinin kardeş ilişkisi üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Araştırmada bir mizaç tipi olarak ısrar etme; olumlu kardeş ilişkisinin önemli yordayıcılarından biri olarak bulunmuştur. Daha fazla ısrar etme mizacı olan kardeşlerin, kardeş ilişkilerinin daha olumlu yönde etkilendiği görülmüştür. Bu bulguya bir açıklama getiren araştırmacılar; daha ısrarcı olan normal gelişim gösteren çocuğun, otistik kardeşi ile ilişki kurmada daha kararlı olabileceğini ve bir tepki alıncaya kadar belli bir işi sürdürebileceğini öne sürmüşlerdir. Bu bulgular normal gelişim gösteren çocuğun mizacı ile kardeş ilişkisinin algılanan niteliği arasında doğrudan bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Mizaca ek olarak, daha olumlu davranışsal ve duygusal uyum sonuçları, engelli çocuğun engel şiddetinden çok engelli kardeşe sahip çocuğun baş etme becerileri ile

ilişkilendirilmiştir (Macks & Reeve, 2007). Ross & Cuskelly (2006) araştırmalarında otistik kardeşe sahip çocukların kullandıkları baş etme becerilerini ve bu becerilerin kardeşin davranışsal ve duygusal uyumu ile ilişkisini incelemişlerdir. Araştırmacıların belirttiğine göre otistik kardeşe sahip çocuklar kardeşleriyle yaşadıkları problem olarak en sık saldırganlığı ifade etmişlerdir. Otistik kardeşe sahip çocuklara kardeşlerinin saldırganlığı karşısında kullandıkları baş etme becerileri sorulduğunda çocukların %91'i duygusal düzenleme ve arzu giderici düşünme, %86'sı sosyal geri çekilme, %81'i dikkati dağıtma, % 71'i sorun çözme, % 62'si sosyal destek, %57'si çekilme, %48'i bilişsel yeniden yapılandırma, %24'ü başkalarını suçlama ve %10'u da kendini suçlama becerilerini kullandıklarını belirtmişlerdir.

Bazı araştırmacılar da araştırmalarında otistik kardeşe sahip çocukların uyum sorunları ile genetik faktörler arasında ilişkiyi incelemişlerdir (Petalas, Hastings, Nash, Hall, Joannidi & Dowey, 2011; Pilowsky, Yirmiye, Doppelt, Gross-Tsur & Shalev, 2004). Petalas, Hastings, Nash, Hall, Joannidi & Dowey (2011) araştırmalarında otistik kardeşe sahip çocuğun uyumu ile otistik kardeşe sahip çocuğun gösterdiği yaygın otizm fenotipi özelliklerinin derecesi arasında anlamlı ilişki olduğunu bulmuşlardır. Buna göre daha fazla yaygın otizm fenotipi özellikleri gösteren çocuklar, daha fazla uyum sorunu yaşamakta ve daha az sosyal davranış göstermektedir.

Kardeşler arasındaki ilişki sabit olmayıp gelişim dönemleriyle kardeş ilişkisi arasında paralellik vardır (Gander ve Gandiner, 2004). Çocuğun otistik kardeşi ile ilişkisinde, çocuğun kaç yaşında olduğu önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Otistik

kardeşe sahip çocuklar yaş düzeylerine göre otizmlili kardeşlerini anlamaya ve onlarla birlikte vakit geçirmeye çalışırlar (Glasberg, 2000).

Okul öncesi dönemde çocuklar yaş dönemlerinden dolayı kardeşlerinin otizmini fark etmekte zorlanırlar eğer otizmlili kardeş normal gelişim gösteren çocuktan en az 3 yaş küçük ise normal gelişim gösteren kardeş otizmlili kardeşinde bir farklılık hissetmeye başlar. 2 - 6 yaşları arasındaki dönem Piaget'ye göre işlem öncesi dönem olarak adlandırılır. Bu dönemdeki çocuklar sembolleri, dili ve zihinsel temsilleri kullanabilirler, ancak düşünceleri daha çok ampiriktir yani tecrübelerine dayalıdır (Glasberg, 2000). Bibace & Walsh'un (1979, 1980) araştırması işlem öncesi dönemdeki çocukların sağlık ve hastalık konularında 3 mantık yürütme aşamasından geçtiklerini belirtmektedir. İlk olarak çocuklar mantık yürütme becerisini kazanırlar. Bu dönemde çocuklar kendilerine sorulan sorulara ya tamamen ilgisiz cevaplarla ya da cevapsız bırakarak karşılık verirler. Bir sonraki mantık yürütme sürecinde hastalık; genelde dışarıdan görülebilen ancak çok da hastalıkla ilgili olmayan somut, tekil belirtilerle ilişkilendirilir. Bir sonraki mantık yürütme süreci ise bulaşıcılığa odaklanmadır. Bu süreçte çocuklar hastalığın ve iyileşmenin neredeyse büyüsel bir şekilde yakınlarında olan nesnelere bulaştığını düşünürler. Bu aşamada hastalık hala tek bir belirti olarak düşünülse de bu belirti önceki mantık yürütme aşamalarına göre hastalığın gerçek içeriğiyle daha ilişkilidir (aktaran Glasberg, 2000).

Otizmin sebeplerine ve etkilerine ilişkin yanlış anlamalar bu yaşta artabilir ve somut bir engeli olan kardeşe sahip olmaktansa muğlak bir engeli olan kardeşe sahip olmak daha zayıf uyum ile ilişkilendirilmiştir (Glasberg, 2000). Çocukluk döneminde oyunlar, eğlence, boğuşma ve güreşme gibi etkinliklere yanıt vermeyen bir kardeşin varlığı söz konusu olduğunda kardeşlik ilişkisi farklılaşır. Bu dönemde bir çocuk,

kardeşi oyunlara ilgi göstermediğinde hayal kırıklığı ve hüsrana yaşayabilir (Ferraioli & Harris, 2010). Böyle bir durumda da normal gelişim gösteren çocuğun otizmlilikle kardeşiyle ilgilenmeyi bırakması ve dikkatini diğer insanlara yöneltmesi olasıdır. Bunun sonucunda kardeşlik ilişkisi soğuk, mesafeli ve üzücü olabilir (Glasberg & Harris, 2003; aktaran Topaloğlu, 2011).

Bu nedenle ebeveynlerin çok küçük çocuklarına otizm ile ilgili yeterli ve çocuğun gelişimsel dönemine uygun bilgiler vermeleri gerekmektedir. Bazı ebeveynler çocuklarını bunaltmaya karşı hassas olabilirler hatta ebeveynlerin çoğu çocuklarının otizme yönelik anlayışlarını hafife almaktadır. Yanlış açıklamalardan korunmak amacıyla okul öncesi dönemdeki çocukları bozukluğun temel özellikleri ile tanıştırmak sağduyulu olabilir (Glasberg, 2000). Aynı zamanda kardeşlere oyun ile ilişkili temel becerileri öğretmek (ör; çocuğun dikkatini çekme, net yönergeler verme, pekiştirme) her iki çocuk için de etkileşime geçişlerini geliştirecektir (Ferraioli & Harris, 2010).

Somut işlemler dönemindeki çocuklar kendi düşünceleri ile onlardan bağımsız gelişen olay ve düşüncelerin ayırıcılığına varmaya başlamaktadırlar. Bu dönemde hastalıkla ilgili ilk mantıksal süreç bulaşma/bulaşıcılıktır. Çocukta zihin ve vücut ayrımı tam oturmamış olduğundan kötü düşünce ve davranışlarında hastalık yapabileceğini düşünürler. Bununla birlikte hem hastalık hem de iyileşmenin fiziksel temas ile oluştuğunu; bunun da kişinin kendi davranışlarının kontrolünde olduğunu düşünürler. Bu aşamada çocuk artık hastalığı birden fazla belirtinin toplamı olarak anlamaya başlamıştır. Bu aşamanın devamında içeriştirme aşaması gelmektedir. Çocuk bu dönemde artık hastalığın neden ve belirtilerini dışarıda değil kişinin kendi içinde aramaya başlar (Glasberg, 2000).

Bu dönemdeki bir çocuk için otizmlili bir kardeşinin varlığı; özel alanına müdahale, odasının karıştırılması, oyuncaklarına zarar verilmesi gibi davranışların sık görülmesi nedeniyle kızgınlık duygusunun oluşmasına neden olabilir (Glasberg ve Harris, 2003; aktaran Topaloğlu, 2011). Bu dönemde akranlar çocuğun yaşamında önemli bir yer almaya başladıkça, kardeşler yeni endişelerle yüzleşmek durumunda kalırlar. Otistik kardeşinin uyumsuz davranışları karşısında bazı çocuklar koruyucu bir role bürünerek otistik kardeşlerini zorbalıktan ve alaylardan korur. Bazıları ise, eğer davranış sorunları olası aile etkinliklerini engelliyorsa, utanç ya da gücenme yaşayabilirler. Otistik kardeşinin ihtiyaçları ve davranışları, çocuğun arkadaşlarını misafir etme becerilerini ya da başka aktivitelerde yer almak için ulaşımını kısıtlayabilir (Glasberg, 2000).

Somut işlemler döneminde artık otizmin yaşam boyu devam eden bir bozukluk olduğunu anlayan çocuklar, otizmin kardeşleri açısından uzun dönem sonuçlarını düşünmeye başlarlar. Kardeşlerinin evlenemeyeceğini, iş sahibi olamayacağını ve kendi hayatlarını kuramayacağını anlarlar. Fakat bu yaşta çocukların kardeşlerinin geleceğine ilişkin endişeleri hala en az seviyededir. Genel olarak ergenlik öncesi dönem grubu kişisel endişelerle uğraşırlar (ör, utanç, haksızlık) ama ergenlik yıllarına ulaştıkça otistik kardeşleri ile ilgili endişelerle de boğuşurlar (Ferraioli & Harris, 2010) .

Ergenlik dönemine gelindiğinde otistik kişinin ergen kardeşi, otizmin olası nedenlerini anlayacak ve bir spektrum bozukluğunun belirtilerinin, tanılı kişi üzerindeki etkilerini tanıyacak bilişsel kapasiteye sahiptir. Farklı olay ve durumlarda kardeşinin davranışlarında otizmin etkisini değerlendirebilir. Otizmi daha ayrıntılı

anlar ve bu konuda ayrıntılı bilgi verebilir. Artık ergen, otizmin kardeşinin hayatı üzerindeki uzun dönem etkileri ve kardeşinin hayatının ne kadar kısıtlı olabileceğini kestirmektedir. Aynı zamanda otizme neden olan genetik materyali kendi çocuğuna aktarma olasılığının farkına varır. Bu şartlar altında gerçekten çocuk sahibi olmak isteyip istemediğini kendine sorabilir. Bunlara ek olarak, çoğu ergen için uzak bir olay olmakla birlikte ergen; ebeveynleri öldüğü takdirde tanılı kardeşinin sorumluluğunu alacağına farkına varır ve hayatındaki bu olası rol için endişe duyar (Glasberg & Harris, 2003; aktaran Topaloğlu, 2011).

1.6.2. Otistik Kardeşe İlişkin Faktörler

Otistik çocuklar biriciktir (unique) ve kardeş uyumunu birçok açıdan etkileyebilecek belirli özelliklere sahiptirler (Macks & Reeve, 2007; Stoneman, 2005). Birçok araştırmacının genel kanısı otistik kardeşe sahip çocukların normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocuklara göre daha fazla psikolojik uyum problemleri tecrübe edecekleri yönündedir (Hastings, 2003b, Petalas, Hastings, Nash, Lloyd & Dowey, 2009; Ferroli & Harris, 2010).

Otizmin tanımlayıcı özelliklerinden bazıları bozuk iletişim ve sınırlı sosyal becerilerdir. Bu özelliklerin her ikisi de kardeş ilişkisini ve iyilik halini engelleme potansiyeline sahiptir. Kaminsky & Dewey (2001) otistik çocuğa sahip, down sendromlu çocuğa sahip ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelerde kardeş ilişkilerini incelemiştir. Otistik çocuğa sahip ailelerdeki kardeş ilişkilerinin daha az yakınlık, sosyal davranış ve beslenme ile karakterize olduğunu bulmuşlardır. Hastings (2003b) otistik kardeşe sahip çocukların normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocuklarla karşılaştırıldığında daha fazla davranışsal sorunlar yaşadıklarını ve daha az sosyal davranış gösterdiklerini bulmuştur.

Bazı araştırmacılar otistik kardeşe sahip çocuğun, otistik kardeşe sahip olmaktan neden olumsuz etkilendiğinin sebebi olarak otizimli kardeşin; ebeveynlerin zaman, enerji, dikkat ve kaynaklarının büyük çoğunluğunu alıyor olmasını göstermişlerdir (Randall & Parker, 1999; aktaran Macks & Reeve, 2007). Howlin (1988) çocukların ebeveynlerinin dikkatini otizimli kardeşleriyle aynı miktarda alamadıklarını hissettiklerini bulmuştur. Bu çocuklar çoğu zaman kendilerine otizimli kardeşleri sebebiyle ebeveynleri tarafından haksızca davranıldığını hissettiklerini belirtmişlerdir. Otistik kardeşe sahip çocuklar annelerinin otizimli kardeşlerine daha fazla ilgi ve sevgi gösterdiğini otizimli kardeşin kayırıldığını belirtmişlerdir (Topaloğlu, 2011; Apalığı, 1996). Ayrıca otizimli kardeşin ebeveynlerin dikkat ve zamanının büyük çoğunluğunu alıyor olmasından dolayı; çocuklardan çoğu zaman ev işlerine daha fazla yardım etmesi ve kardeşlerinin fiziksel bakımıyla daha fazla ilgilenmesi beklenmektedir.

Normal gelişim gösteren çocukların otizimli kardeşleri tarafından rahatsız edilmekten ve onların saldırgan davranışlarından sıklıkla şikayet ettikleri çeşitli araştırmalarda bulunmuştur (Bagenholm & Gillberg, 1991; Ross & Cuskelly, 2006). Otistik kardeşe sahip çocuklar kardeşlerinin ısırma, vurma, itme, eşyaları kırma gibi davranışları karşısında kendilerini güvende hissetmeye ihtiyaç duyarlar. Ebeveynler çocuklarının kardeşlerinin saldırgan davranışlardan korunmaları ve eşyalarını koruyabilmeleri için onlar için güvenli alanlar oluşturmalı ve böyle durumlarda nasıl etkili tepkiler verebileceklerini öğretmeleri gerekmektedir (Sibling Perspectives: Guidelines for Parents, 2006).

1.6.3. Aileye İlişkin Faktörler

Engelli çocuğa sahip aileler, ev ve toplumsal yaşamlarının birçok boyutunu bozan süre giden sorunlar ve stresli yaşam olayları ile karşılaşır (Blacher, Neece, & Paczkowski, 2005; Guralnick, 2004). Bazı aileler engelli bir çocuk yetiştirme ile ilişkili stresörlerle baş edebilmek için uyum gösterirler; bazıları ise o kadar esnek değildir ve dengesiz aile sistemi ve olumsuz aile sonuçları tecrübe etme riski taşırlar (Smith, Oliver, & Innocenti, 2001; Walsh, 2003). Bu durumun kardeşler dahil bütün aile üyelerinin sağlığı ve iyilik hali üzerinde etkileri olabilir (aktaran Davis, 2010).

Ebeveynler normal gelişim gösteren çocukları ile onun otistik kardeşi arasındaki ilişkiyi yumuşatmada önemli role sahiptirler (Rivers & Stoneman, 2003). Ebeveynlerin otistik çocuklarıyla birlikte zaman geçirmesi; normal gelişim gösteren çocuğun otistik kardeşinin de ebeveynin bir parçası olduğunu ve kendisinden ayrı olarak otistik kardeşle zaman geçirmesi gerektiğini anlaması açısından önemlidir (Harris & Glasberg, 2003; aktaran Topaloğlu, 2011).

Çeşitli araştırmalarda otistik kardeşe sahip çocuğun duygusal ve davranışsal uyumu ile aileye ve aile üyelerine, özellikle de anneye ilişkin özellikler arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Bu araştırmalarda aile üyelerine ait kullandıkları baş etme becerileri, otistik çocuklarını kabullenişleri, kullandıkları iletişim tarzları, evlilik sıkıntıları gibi özelliklerin yanında annenin/babanın depresyon, kaygı seviyeleri, psikolojik iyilik halleri gibi özelliklere de yer verildiği görülmektedir (Rivers & Stoneman, 2008; Quintero & McIntyre, 2010; Meyer, Ingersoll & Hambrick, 2011).

Quintero & McIntyre (2010) otistik çocuğa sahip olan (n=20) ve olmayan (n=23) ailelerde annenin iyilik hali ve kardeşin sosyal, davranışsal ve akademik uyumunu

karşılaştırmışlardır. Sonuçlar otistik çocuğa sahip annelerin otistik çocuğa sahip olmayan annelere göre günlük sıkıntılarda, yaşam streslerinde ve depresyonda daha yüksek skorlar aldıklarını ortaya çıkarmıştır. Annenin iyilik hali, kardeşin davranışsal uyumu ile istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde ilişkili çıkmış; düşük iyilik hali daha çok davranışsal problemle ilişkili bulunmuştur. Aynı şekilde Meyer, Ingersoll & Hambrick, (2011) araştırmalarında 2-18 yaşlarında otizm spektrumunda yer alan en az bir çocuk ve en az bir kardeş olmak üzere 6-18 yaşları arasında normal gelişim gösteren 90 çocuğa ve annesine yer vermişlerdir. Araştırma sonucunda otistik kardeşe sahip çocukların daha fazla uyum sorunları yaşadıkları ve bu ilişkinin, annenin depresif semptomları aracılığıyla olduğunu bulmuşlardır.

Orsmond & Seltzer (2009) da araştırmalarında annelerin depresyon seviyelerinin otistik kardeşe sahip çocukların kaygı ve depresyon seviyelerindeki yükselme ile ilişki olduğunu bulmuşlardır. Bu sonuçlar anne depresyonunun otistik kardeşe sahip çocuğun uyumu üzerinde zararlı etkileri olduğunu göstermektedir. Büyük ihtimalle şiddetli otizm semptomları gösteren bir çocuğa ebeveynlik yapma sonucu ciddi depresyon belirtileri yaşayan bir ebeveyn, farklı gelişimsel ihtiyaçlara sahip çocukların çeşitli ihtiyaçlarını dengelemede etkili olamayabilir ya da gerekli duygusal desteği ve etkili disiplini sağlamada sorun yaşayabilir. Ayrıca depresif bir ebeveyn, daha sonra tipik gelişim gösteren çocuğu tarafından öğrenilecek, daha az etkili baş etme yolları modelleyebilir (Meyer, Ingersoll & Hambrick, 2011).

Aile üyelerinin kullandıkları iletişim yöntemleri de kardeşler arasındaki ilişkiyi etkilemektedir. Etkili iletişim ve problem çözme becerilerini kullanan ailelerden gelen normal gelişim gösteren çocuklar engelli kardeşlerinin durumuna daha iyi uyum sağlamaktadırlar (Giallo & Gavidia-Payne, 2006). Otistik çocuğa sahip

ailelerdeki etkileşimi araştıran El-Ghoroury & Romanczyk (1999) otistik çocuk, annesi, babası ve kardeşin olduğu 9 ailenin üyelerinin birbirleriyle etkileşimlerini evlerinde gözlemlenmiştir. Araştırmanın sonucunda; otistik çocuk ve ebeveynleri arasındaki oyun etkileşiminin sıklığı otistik çocuk ve kardeşi arasındaki oyun etkileşiminden fazla olarak bulunmuştur. Otistik çocuk kardeşiyle etkileşim başlatmak için ebeveynleriyle olduğundan daha fazla girişimde bulunmaktadır. Annelerin otistik çocuklarına yönelik etkileşim başlatma ve sürdürme davranışları babalardan ve kardeşlerden daha fazla olarak bulunmuştur.

Kardeş uyumunu etkileyen aileye ilişkin faktörlerden biri olarak evlilik ilişkisi de görünmektedir. Evlilik ilişkisinden doğan aile stresi kardeş ilişkisinin niteliğinin önemli bir yordayıcısı olarak bulunmuştur. Evlilik stresi yüksek olduğunda, normal gelişim gösteren çocuklar kardeşleriyle ilişkilerinden daha az memnuniyet belirtmişlerdir; aynı zamanda otistik kardeşlerine daha fazla olumsuz davranış ve daha az olumlu davranış yönelttikleri bulunmuştur. Ayrıca çocukların ebeveynlerin ilişkilerinde zorluk sezmeleri ya da buna şahit olmaları durumlarında da kardeşlerin uyum problemlerinin artacağı belirtilmiştir (Rivers & Stoneman, 2003).

Rivers & Stoneman (2008) ısrarcılığın, kardeşlerin farklı ebeveynlik tecrübelerini (differential parenting) nasıl gördüklerini etkilediğini bulmuşlardır. Buna göre ısrarcılıkta daha düşük skor alan kardeşler ısrarcılıkta daha yüksek skor alanlara göre farklı ebeveynlik tecrübeleri ile ilgili daha yüksek memnuniyetsizlik belirtmişlerdir. Araştırmacılar ısrarcılıkta yüksek puan alan kardeşlerin başka aktivitelerle oyalandıklarında ebeveynin otizm tanılı çocukla geçirdiği zaman miktarına daha az dikkat ettiğini ve yalnız zaman harcamayla ilgili endişelenmediklerini vurgulamışlardır. Bununla birlikte, engelli çocuğun ısrarcılık seviyesi yüksek

olduğunda ve diğer aktivitelerle oyalandığında, ebeveynlerin kardeşe ek zaman ayırma ihtimalleri daha yüksek olabilir. Bu durum kardeş ilişkisi ve uyumu için daha olumlu koşulların oluşmasını sağlamaktadır.

Aile üyelerine ait özelliklerin otistik kardeşe sahip çocuğun uyumunu etkileyeceğine dair varsayımlar genel olarak, aile etkileşimlerinin önemine ve aile üyelerinin birbirlerinden etkilenişlerine vurgu yapan aile sistemleri teorisinden kaynaklanmaktadır (Rosenbaum, King, Law, King, & Evans, 1998). Bu teorinin savunucularına göre engelli bir çocuk normal gelişim gösteren kardeşinin işlevselliğini ve psikolojik gelişimini doğrudan etkileyebilir; aynı zamanda engelli kardeşe sahip çocuklar aile çevresinden ve ebeveynler gibi diğer aile üyeleriyle ilişkilerinden ve etkileşimlerinden dolayı olarak etkilenebilirler (Turnbull, Turnbull, Erwin, & Soodak, 2006; aktaran Davis, 2010).

Aile Sistemleri Kuramı'nın merkezi önermelerinden biri, aile sisteminin kendisini, hem gündelik yaşamını sürdürebilmek hem de üyelerinin gelişimsel gereksinimlerini karşılayabilmek üzere örgütlediği görüşüne dayanır. Aile Sistemleri Kuramı, aile sistemini anlamak için "bir bütün olarak aile"ye bakmak gerektiği üzerinde durmaktadır. Aile, kendini oluşturan tek tek bireylerin salt toplamından farklı bir şeydir ve onu oluşturan üyelerden çok, üyelerin birbirleriyle olan etkileşimleri ile tanımlanabilir (Gökler, 2008; Nichols & Schwartz, 2007; aktaran Evirgen, 2010). Aile sistemleri bakış açısına göre aile üyeleri birbiriyle etkileşim halindedir, dolayısıyla aile üyelerinden birini etkileyen bir durum o sisteme ait üyeleri bireysel olarak etkileyeceği gibi bütün bir sistemi de etkileyecektir (Hastings 2003b, 2007).

Aile Sistemleri Kuramı, ailelerin, doğaları gereği dinamik sistemler olduklarını ve etkileşim biçimlerini belirleyen kurallar ve yöntemler örüntüsüne sahip olduklarını

ifade etmektedir. Bu dinamik doğaları sayesinde aileler, gündelik yasanın ve gelişimsel olgunlaşmanın gerekliliklerini yerine getirebilmektedirler (Gökler, 2008). Aileler bu dinamik yapılarından dolayı çevresel baskılara açık olup kendi içlerinde etkileşim halinde oldukları için aile sistemleri teorisi aileyi canlı bir sistem olarak görmektedir (Eshleman & Bulcroft, 2006; aktaran Evirgen, 2010).

Aileler sürekli olarak, gelişimsel değişimlere ve günlük yaşantının getirdiği değişimlere yanıt vermekte, uyum sağlamakta ve bu değişimlerle birlikte değişmektedirler. Ailenin bu denge arayışı “Homeostasis” kavramı ile tanımlamaktadır. “Morfogenesis” kavramı ise değişen gereksinimler karsısında, aile sisteminin kendini uyarlama, yenileme ve geliştirme becerisini tanımlamaktadır (Gökler, 2008). Aile yeleri, evlenip ocuk sahibi olsalar da, ileride yaşlanıp lseler de aile gelişmeye devam etmektedir. Bu hem çok doğal hem de kaçınılmaz bir süreç olmaktadır (Segrin & Flora, 2005, aktaran Evirgen, 2010).

Aile sistemleri kuramı; engelli bir bireyin aileden ayrı tutulmadığı aile bütününün bir parçası olarak ele alındığı kavramsal bir ereve sunmaktadır. Kardeşler aile sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır ve ayrı birimler olarak ele alınmamalıdır. Otistik kardeşe sahip çocukların tecrübelerini anlamak ve bu bilgiye dayanarak otistik kardeşe sahip çocuklar için bir destek sistemi geliştirmek, otistik çocuğa sahip aile üyelerinin yaşam kalitesini etkileyecek ve geliştirecektir (Meadan, Stoner & Angell, 2010). Alanda alışan profesyonellerin aileye etkili hizmet sunması ve destek verebilmesi için; otizmin kardeşler dahil ailenin bütün alt sistemleri üzerindeki etkilerini anlamaları önemlidir. Ne var ki otizmin aile yeleri üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmalar öncelikli olarak otizmin ebeveynler üzerindeki etkisini (Rivers & Stoneman, 2008; Meadan, Stoner & Angell, 2010) ve ikinci planda da kardeşler

üzerindeki etkisini ele almaktadırlar (Glasberg, 2000; Rivers & Stoneman, 2003; Quintero & McIntyre, 2010).

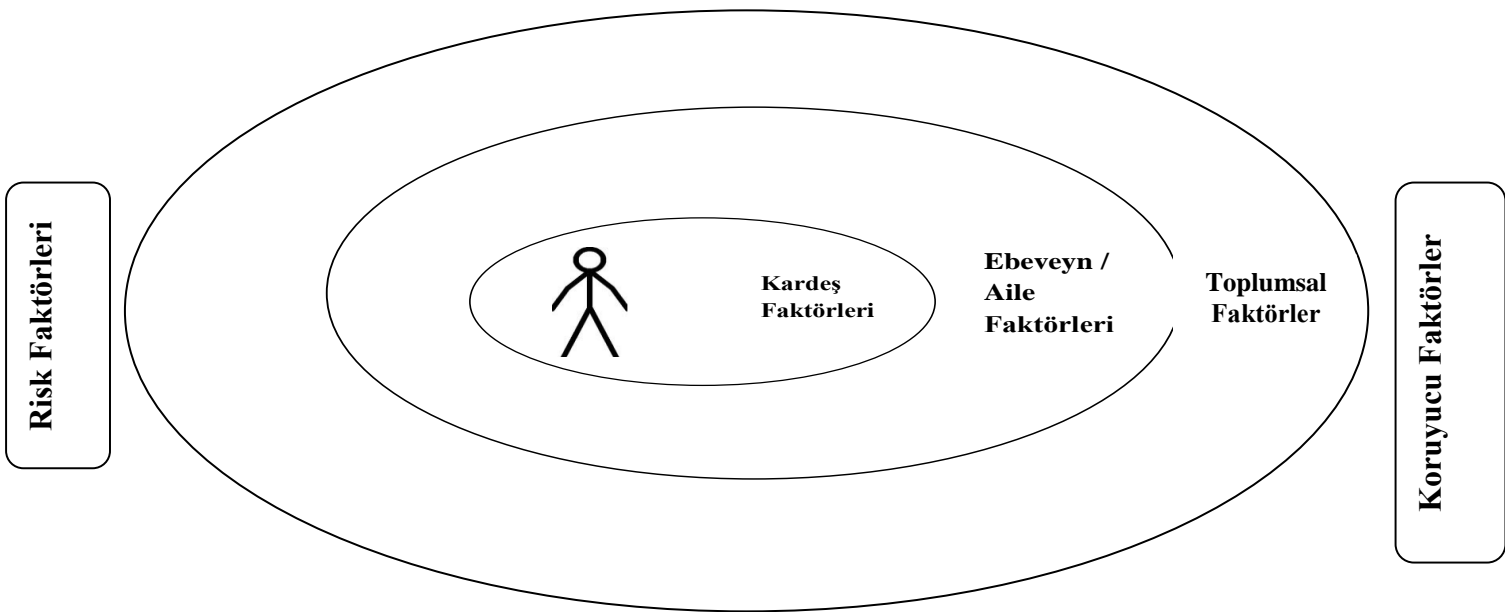
Aile daha büyük bir üst sistemin alt sistemidir (Yalın, Oral, Gökler ve Yılmaz, 2007). Aile sistem yaklaşımı, odağı bireyden aileye ve sosyal bağlama taşımıştır (Kazak, 1989). Araştırmacılar, çocuklar ve ailelerini bir arada ele alırken, sistem yaklaşımının gelişimsel psikoloji kuramlarıyla bütünleştirilmesi gerekliliğini savunmaktadırlar. Sosyal ekolojik bakış açısı; aile sisteminin işlediği bir bağlam olan toplumu da içine alarak, sistem yaklaşımını tamamlamaktadır (Wehman, 1998) ve böylece bir bütüncül çerçeve sağlamaktadır (Gökler, 2008).

Ekolojik sistemler teorisini 4 alt sistem oluşturmaktadır. Mikrosistem en içteki sistemdir ve bireyin yakın çevresini içerir. Mezosistem, yakın aile ile okul gibi, yakın çevreler arası bağlantıları kapsamaktadır. Ekzosistem sosyal bağlamı içine alırken makrosistem ise diğer sistemlerdeki etkileşimleri etkileyen değerler, gelenekler ve kanunları içerir. (Bronfenbrenner, 1979, 1992, 1999; aktaran Davis, 2010). Bu sistemlerin her birinde riskler ve koruyucu faktörler etkileşir. Risk faktörleri çocuğun gelişimi, günlük işlevselliği ve stresörlere uyumu üzerinde potansiyel etkiye sahip olan ve çevrede bulunan etkiler olarak tanımlanabilir. Buna karşıt olarak, koruyucu faktörler; risk faktörlerinin olumsuz etkilerini yadsıma ya da bunlara karşı kalkan olma potansiyeline sahip olan olumlu etkilerdir ve olumlu gelişimi desteklerler, günlük stresörlere ve stresli yaşam olaylarına karşı esneklik sağlarlar (Davis, 2010).

Tipik gelişim gösteren ailelerde her üye çok çeşitli seviyelerden etkilenen bir ilişkiler sistemi geliştirir. Örneğin ebeveynler akrabalarından ve arkadaşlarından çocuklarını yetiştirme konusunda yardım arayabilirler. Bu ekstra destek mezosistemde çalışır ve

doğrudan ya da dolaylı olarak mikrosistem seviyesindeki etkileşimleri etkiler. Engelli çocuğa sahip aileler ile tipik gelişim gösteren aileler çocuk gelişimini etkileme potansiyeline sahip olan birçok özelliği paylaşmaktadır (Berk, 2006). Bunlar, mizacı, ebeveynlik tecrübelerini, ebeveynin iyi oluş halini ve öğretmenler, arkadaşlar ve uzak çevre ile etkileşimleri içermektedir (aktaran Davis, 2010).

Çocukluk çağı engelleri; Bronfenbrenner'in her bir seviyesinde engelli çocuğa sahip ailelere özgü riskler ve koruyucu faktörler içeren boyutlar eklemektedir (Bkz. Şekil 1.1.). (Bronfenbrenner, 1979, 1992, 1999). Çocuktaki bir engel tanısı, aile sisteminde olumsuz duygulardan pozitif duygulara değişiklik gösteren bir duygu çeşitliliğini ortaya çıkarır. Örneğin engelli bir çocuğun doğumu bir aile için psikolojik uyum ve uzlaşma gerektiren bir kriz teşkil ederken diğer bir aile durumu talihsizlik olarak görmeye birlikte bir aile olarak birlik ve psikolojik gelişme şansı bulabilir (aktaran Davis, 2010).

Şekil 1.1. Ekolojik Sistemler Yaklaşımı

1.6.4. Demografik Faktörler

Demografik özellikler ve bunların kardeş uyumu ile ilişkisi literatürde dikkat edilmesi gereken yerler olarak gösterilmiştir (Macks & Reeve, 2007). Bazı araştırmalar, otistik kardeşe sahip çocuğun psikolojik uyumunun; cinsiyet, doğum sırası, sosyoekonomik düzey, aile büyüklüğü ve otistik çocuğun otizm derecesi gibi faktörlere bağlı olduğunu göstermiştir (Macks & Reeve, 2007; Hastings, 2003b; Kaminsky & Dewey, 2002; Petalas, Hastings, Nash, Hall, Joannidi & Dowey, 2011; Benson & Karlof, 2008). Ancak kardeş uyumu ile demografik özellikler arasındaki ilişkiyi ele alan araştırmalar incelendiğinde bir grup araştırmacının kardeş uyumu, kardeş ilişkisi ile sosyodemografik özellikler arasında anlamlı bir ilişki olmadığını belirtmişler (Dere, 2009; Atasoy, 2002; Mates, 1990; Ross & Cusckelly, 2006). Anlamlı ilişki bulan ve bulmayan araştırmaların birlikte literatürde yer alışı bu alandaki bulguların karışık olduğunu göstermektedir.

Sosyodemografik özellikler ile kardeş uyumunu inceleyen araştırmalarda ele alınan özelliklerden biri olarak doğum sırasının önemi belirtilmiştir. Yaş durumu ile kardeş uyumu arasında önemli bir etki vardır. Örneğin otistik kardeşe sahip çocuk eğer otistik kardeşten büyük ise çocuk; otistik kardeşi doğmadan önce tipik bir aile yaşantısı sürme ve aile çevresi ile büyüme imkanı elde edecektir (Palafox, 2004). Hastings (2003b) de otistik kardeşinden büyük çocukların otistik kardeşleri dünyaya gelinceye kadar bağlanma ilişkileri geliştirebilecekleri bir zaman dilimine sahip olacaklarını dile getirmiştir. Eğer normal gelişim gösteren çocuk otistik kardeşinden

küçük olursa aile içinde zorluklar varken dünyaya gelecek, ailenin bulunduğu çevreye ait faktörlerden ve aileye ait faktörlerden daha çok etkilenecektir. Bununla birlikte otistik kardeşinden büyük olan çocuğun da uyum problemi yaşama ihtimali bulunmaktadır. Otistik kardeşe sahip çocuk, otistik kardeşi doğduktan sonra alışkın olduğu aile düzeni bozulacak ve farklı bir yaşam içinde büyümeye devam edecektir (Palafox, 2004).

Kardeş doğum sırasını araştıran bir araştırmada Hastings (2003b) otistik çocuğa sahip 22 aile ile çalışılmış ve otistik kardeşlerinden daha küçük olan normal gelişim gösteren çocukların, otistik kardeşlerin daha büyük olan normal gelişen yaşlılarına göre daha az sosyal davranış özellikleri içerisinde bulunduğunu bulmuştur. Benzer bir çalışmada Petalas, Hastings, Nash, Lloyd & Dowey (2009) yaşı otistik kardeşinden küçük olan çocukların, yaşı otistik kardeşinden büyük olan çocuklara göre daha fazla duygulanım problemleri yaşadıklarını bulmuşlardır.

Cinsiyet de literatürde kendine yer bulan bir diğer sosyodemografik özelliktir. Macks & Reeve (2007) 35 normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocuk ile 51 otistik kardeşe sahip çocuğu psikososyal ve duygusal uyumlarını açısından karşılaştırmışlar ve otistik kardeşe sahip erkek çocukların daha çok davranışsal ve duygusal uyum problemi yaşadığını belirtmişlerdir. Otistik kardeşe sahip 57 ergen ve anneleri ile otistik kardeşe sahip çocukların iyilik halinin araştırıldığı bir çalışmada ise otistik kardeşe sahip kız çocukların, otistik kardeşe sahip erkek çocuklardan daha yüksek depresyon ve kaygı seviyeleri belirttikleri bulunmuştur (Orsmond & Seltzer, 2009). Gold (1993) otistik kardeşe sahip 22 erkek çocuk ve 34 normal gelişim gösteren kardeşe sahip erkek çocukla yaptığı çalışmada otistik kardeşe sahip erkek çocukların kontrol grubuna göre daha yüksek seviyede depresyon düzeylerinin olduğunu

göstermiştir. 6-16 yaş arası otistik kardeşe sahip 17 erkek ve 12 kız çocuk ile kardeşlerin psikososyal uyumu araştırılmış; bu araştırma sonucunda 12-16 yaş arası otistik kardeşe sahip kız çocukların kontrol grubuna göre daha fazla sosyal yeterliliğe ve daha olumlu öz kavrama sahip oldukları görülmüştür (Verte, Buysse & Roeyers, 2003). Aynı şekilde Kaminsky & Dewey de 2002 yılındaki araştırmalarında otistik kardeşe sahip kız çocukların sosyal yeterlilik seviyelerini otistik kardeşe sahip erkek çocuklara göre daha yüksek olarak bulmuşlardır. Mates (1990) ise otistik kardeşe sahip 18 erkek ve 15 kız çocuk ile yaptığı çalışmasında cinsiyet farkının kardeş uyumunu etkilemediğini bulmuştur.

Araştırmalar ailedeki kardeş sayısı ile kardeşin psikolojik uyumu arasında da bağ kurmuştur. Aile de birden fazla kardeş olması ya da tek kardeşe sahip olma araştırma sonuçlarında önemli yere sahiptir. Araştırmacılar birden fazla kardeşe sahip çocukların ev için de sorumlulukları paylaştığını, ev işlerini beraber yaptıklarını ve bu nedenle uyum seviyelerinin daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir (Randall & Parker, 1999; aktaran Davis, 2010). Kaminsky & Dewey (2002) araştırmalarında çocuk sayısının daha fazla olduğu otistik çocuğa sahip ailelerde; otistik kardeşe sahip çocukların uyum seviyelerinin daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Macks & Reeve (2007) de benzer bir şekilde otistik kardeşe sahip ancak birden fazla kardeşi olan çocukların uyum sorunu yaşama riskinin daha düşük olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bu bulguların aksine Mates (1990) ve Dere (2009) çok kardeşe ya da tek kardeşe sahip olmanın, otistik kardeşe sahip çocukların uyumu üzerinde etkisi olmadığını belirtmiştir.

Otizmin derecesi/şiddeti ile otistik kardeşe sahip çocuğun uyumu arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmalarda; otizmin derecesi arttıkça kardeşin uyumunun zorlaştığı

belirtilmiştir. Benson & Karlof (2008) 3 – 11 yaş arası otistik kardeşe sahip 36 kız ve 36 erkek toplam 72 çocukla yürüttükleri çalışmalarında otistik kardeşin otizm derecesi ile otistik kardeşe sahip çocuğun uyumu (Güçler ve Güçlükler Anketi ile ölçerek) arasındaki ilişkiyi incelemişler ve otistik kardeşin otizm şiddeti ile otistik kardeşe sahip çocuğun uyum sorunları arasında pozitif bir ilişki olduğunu bulmuşlardır.

Meyer, Ingersoll & Hambrick (2011) 2 – 18 yaş arası otistik çocuğa ve 6 – 18 yaş arası normal gelişim gösteren çocuğa sahip 90 katılımcı anne ile yürüttükleri araştırmalarında otistik kardeşin otizm şiddetinin otistik kardeşe sahip çocuğun yaşadığı uyum sorunları ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Otizmin şiddeti ile otistik kardeşe sahip çocuğun uyumu arasında ilişki bulan araştırmalar olduğu gibi ilişki bulmayan araştırmalar da bulunmaktadır. Örneğin Palafox (2004), otistik kardeşe sahip çocuğun uyumu ile otistik davranışların şiddeti arasında negatif yönde bir ilişki bulmayı beklediği araştırmasında bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulmamıştır. Araştırmacı anlamlı bir ilişki bulmamanın sebepleri olarak, örneklemin otistik davranış çeşitliliğinin az olmasına ve analizlere kardeşlerin doğum sıralarının dahil edilmemesine dikkat çekmiştir.

Ailenin sosyoekonomik düzeyi ve ebeveynlerin eğitim durumu kardeş uyumu ile ilgili araştırmalarda yer verilen diğer sosyodemografik özelliklerdir. Kardeş uyumu ile ilgili araştırmalarda yer verilen birçok değişkene ilişkin karışık sonuçlar elde edildiği gibi bu sosyodemografik özelliklerle ilgili de literatürde karışık bulgular yer almaktadır. Macks & Reeve (2007), Davis (2010) otistik kardeşe sahip çocuğun uyumu ile sosyodemografik özellikler arasındaki ilişkileri inceledikleri araştırmalarında ailenin gelir düzeyi ile uyum arasında anlamlı bir ilişki

bulmuşlardır. Araştırmacılara göre gelir düzeyi ile otistik kardeşe sahip çocuğun uyumu arasında negatif bir ilişki vardır. Ailenin gelir düzeyi düştükçe çocuğun daha fazla uyum sorunu belirttiği bulunmuştur. Dere (2009), Atasoy (2002), Kaminsky & Dewey (2002) ve Mates (1990) ise araştırmalarında ailenin gelir düzeyi ile kardeşe sahip çocuğun uyumu arasında herhangi bir anlamlı ilişki bulmadıklarını belirtmişlerdir.

1.6.5. Sosyal Destek

Sosyal destek 2 ya da daha fazla kişi arasında gerçekleşen ve bireyin iyilik halini arttırmayı amaçlayan kişilerarası bir değişimdir (Caltabiano et al., 2002). Cobb (1976), sosyal desteği, “kişinin sevildiğine, değer verildiğine, önemsendiğine ve karşılıklı yükümlülüklerin olduğu bir sosyal ağın üyesi olduğuna inanmasını sağlayan bilgi” olarak tanımlamaktadır. Sosyal destek formal ya da informal yollardan gerçekleşebilmektedir. Formal desteğe psikiyatristler, terapistler gibi profesyoneller dahil olurken informal desteğe ise arkadaşlar ve büyükanne/baba gibi yakın çevredeki kişiler dahil olmaktadır. Genel popülasyonda sosyal desteğin zihinsel ve fiziksel hastalıklar için bir nevi tampon görevi gördüğü ve daha düşük seviyelerdeki yalnızlık duygularıyla ilişkili olduğu bulunmuştur (Caltabiano et al., 2002) (aktaran Davis, 2010).

Engelli ve otistik kardeşe sahip ailelerle yapılan araştırmalarda sosyal desteğin doğrudan ya da dolaylı bir şekilde kardeşin psikososyal uyumunu etkilediği belirtilmiştir (Davis, 2010; Hoskinson, 2011; Rivers & Stoneman, 2008; Kaminsky & Dewey, 2002). Ailenin etkileşimsel doğası göz önüne alındığında ebeveynler için ulaşılabilir olan sosyal destek kaynakları ebeveynlerin psikolojik iyi oluşlarını

etkileyecek; bu durumda dolaylı olarak otistik kardeşe sahip çocuğun uyumunu etkileyecektir. Akrabaların sağladığı sosyal bağlılık ve desteğin; ebeveynlerin, engelli bir çocuk yetiştirmenin getirdiği ekstra yüklerle baş etmelerine yardımcı olabileceği literatürde sıkça yer verilen bir bilgidir (Davis, 2010). Elçi (2004) otistik çocuğa sahip annelerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri, stres düzeyleri ve kullandıkları başa çıkma stratejileri ile travma sonrası büyüme ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında; annelerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin travma sonrası büyüme ve tükenmişlik düzeyleri ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Bu bulgulara göre annelerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri arttıkça travma sonrası büyüme seviyelerinin de arttığı, tükenmişlik seviyelerinin ise azaldığı bulunmuştur.

Mascha & Boucher (2006) engelli kardeşe sahip çocukların, profesyonel destek gruplarında yer aldıklarında, engelli kardeşlerinin davranışlarına yönelik tolerans geliştirebildiklerini ve kardeşlerine yönelik daha olumlu duygular içerisinde olduklarını belirtmişlerdir. Araştırmacılar bu durumun, çocukların, engelli kardeşlerine yönelik duygularını inceleme ve dile getirme imkanı bulmalarıyla ilişkili olabileceğine değinmişlerdir. Çocuğun güvenilir sosyal bir ağa bağlı olduğunu hissedemediği durumlarda ise engelli kardeşe sahip çocuğun depresif semptomlar geliştirmeye daha yatkın olabileceklerinin altını çizmişlerdir. Lobato & Kao (2005) kronik hastalığa ya da gelişimsel bozukluğa sahip kardeşi olan çocuklarla bir destek programı (SibLink) yürütmüşlerdir. Araştırmacılar bu program ile çocukların ailelerden ayrı bir sosyal destek kaynağına sahip olmalarını amaçlamışlardır. Program öncesi ve sonrası alınan ölçümlerin analizleri sonucunda araştırmacılar destek programına katılan çocukların program sonrasında kardeşlerinin hastalıklarını daha iyi kavradıkları ve kardeşlerinin hastalıklarına ilişkin tecrübeleri ile ilgili daha

fazla konuştukları, algıladıkları sosyal bağlılık düzeylerinin ise arttığı bulunmuştur. Benzer bir çalışma Smith & Perry (2005) tarafından otistik kardeşe sahip çocuklarla yürütülmüştür. Araştırmacılar program sonunda çocukların benlik kavramı seviyelerinde artış olduğunu bulmuşlardır.

Engelli kardeşe sahip çocukların algıladığı sosyal destek, sosyal bağlılık, düşük yalnızlık duygusu ile psikolojik uyumları arasındaki doğrudan ilişki ele alınmıştır ancak araştırma bulguları net değildir (Mascha & Boucher, 2006; Kaminsky & Dewey, 2002). Down sendromlu kardeşe sahip, otistik kardeşe sahip ve normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocukların yalnızlık duyguları, sosyal destek ve psikolojik uyumları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmada sosyal destek ile düşük yalnızlık duygusu seviyeleri arasında ilişki bulunmuş ancak ne sosyal destek ne de sosyal bağlılık psikolojik uyum ile ilişkili bulunmamıştır. Benson & Karlof (2009) otistik kardeşe sahip çocuklarla yaptıkları bir çalışmalarında sosyal desteğin, stresin yayılmasını önlemede en etkili faktör olduğunu bulmuşlardır. Atasoy (2002) da benzer bir sonuca ulaşarak ebeveynleriyle otistik kardeşleri hakkında konuşabilen çocukların kardeşleriyle ilgili daha az endişe duyduklarını belirtmiştir.

1.7. Benlik Kavramı

Otistik kardeşe sahip çocuğun uyumu ile ilişkili literatür incelendiğinde yukarıda anlatılan kavramlar haricinde başka kavramların da ele alındığı görülmektedir (Davis, 2010; .Verte, Buysse & Roeyers, 2003; Smith & Perry, 2005; Mates, 1990). Benlik kavramı da ele alınan bu kavramlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gander & Gardiner (2004) benlik kavramını, bir bireyin, yalnızca ona özgü tutumlardan, duygulardan, algılardan, değerlerden ve davranışlardan oluşan kendine ilişkin görüşü olarak tanımlamışlardır. Yavuzer (2004) ise benlik kavramını, bir bireyin kendini algılama şekli, kim ve ne olduğuna, kimliğine ilişkin düşüncesi olarak tanımlamaktadır. Benlik kavramı bir seferde gelişmemekte, yaşam boyu devam eden bir süreç içerisinde gelişmektedir. Benlik kavramı diğer insanlarla olan etkileşimlerden veya kişinin kendi duygu ve düşünceleriyle iç diyalogundan ortaya çıkabilir (Gander & Gardiner, 2004). Benlik kavramı bir çocuğun sadece kendi algılamaları ve beklentiler ile değil, hayatındaki diğer önemli insanların hakkındaki düşüncelerinden ve ona karşı olan davranışlardan etkilenir (Yavuzer, 2004). Disiplin ve sevgi aracılığıyla ebeveynlerden, uygun davranışı gösterme baskısıyla yaşıtlardan, başarı ya da başarısızlıkla okul yaşantılarından vb. etkilenebilen benlik kavramı aynı zamanda ruh ve beden sağlığını, başkaları ile ilişkileri, akademik başarıları ve meslek seçimini etkileyebilir (Gander & Gardiner, 2004).

Davis (2010) engelli kardeşe sahip 78 çocuk ile yaptığı çalışmasında benlik kavramı ile ilişkisi olabileceğini düşündüğü çeşitli kavramları incelemiştir. Araştırmacı benlik kavramı ile günlük çıkışlar (daily uplifts) arasında olumlu, günlük inişler (daily hassles) ile arasında ise olumsuz bir ilişki bulmuştur. Engelli kardeşe sahip çocukların, kardeşlerin engeline ilişkin bilgileri ile benlik kavramı arasındaki ilişkiyi de inceleyen araştırmacı; çocukların kardeşlerinin engeline ilişkin bilgileri arttıkça benlik kavramı seviyelerinin de arttıklarını bulmuştur. Benlik kavramı ile mizacın yakınlaşma, esneklik, duygu durum, ısrar gibi çeşitli boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulmuştur. Son olarak araştırmacı sosyal bağlılık ile benlik kavramı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buna göre engelli kardeşe sahip çocukların sosyal bağlılık seviyeleri düştükçe benlik kavramı seviyeleri de düşmektedir.

Otistik kardeşe sahip çocukların benlik kavramı ve psikolojik uyumlarını inceleyen araştırmalar gözden geçirildiğinde, uyum alanındaki çalışmalarda elde edilen bulguların birçoğunda olduğu gibi bu alandaki bulgularında çelişkili olduğu görölmektedir. Mates (1990) ve Macks & Reeve (2007) otistik kardeşe sahip çocukların normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocuklar ile karşılaştırıldıklarında daha yüksek benlik kavramı seviyelerine sahip olduklarını bulmuşlardır. Verte, Buysse & Roeyers (2003) da 17'si erkek ve 12'si kız olmak üzere toplam 29 otistik kardeşe sahip çocuk ve 29 normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocuk ile yürüttükleri çalışmalarında; otistik kardeşe sahip çocukların kontrol grubundaki çocuklara göre daha fazla uyum sorunu yaşadıklarını ve ayrıca otistik kardeşe sahip kız çocukların kontrol grubu ile karşılaştırıldıklarında daha yüksek benlik kavramı seviyelerine sahip olduklarını bulmuşlardır.

Apaliçi 1996 yılında yaygın gelişimsel bozukluk tanılı kardeşe sahip çocuklarla (n=29) normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocukların (n=29) psikolojik uyumu ve benlik kavramlarını incelediği araştırmasında yaygın gelişimsel bozukluk tanılı kardeşe sahip çocukların benlik kavramlarının kontrol grubundaki çocukların benlik kavramı seviyelerinden daha düşük olduğunu bulmuştur. Davis (2010) 30 otistik kardeşe sahip çocuklar ile 32 down sendromlu kardeşe sahip çocukları benlik kavramları açısından karşılaştırmıştır. Araştırmacı analiz sonuçlarında otistik kardeşe sahip çocukların down sendromlu kardeşe sahip çocuklardan daha düşük benlik kavramı düzeylerine sahip olduklarını bulmuştur. Rodrigue, Geffken & Morgan (1993) 20 down sendromlu, 20 normal gelişim gösteren ve 19 otistik kardeşe sahip çocuk katılımcıya yer verdikleri çalışmalarında, otistik kardeşe sahip çocukların benlik kavramı seviyelerinin diğer iki gruptan da farklılaşmadığını bulmuşlardır.

1.8.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın 2 temel amacı bulunmaktadır. Araştırmanın birinci temel amacı otistik kardeşe sahip 9 – 16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların davranışsal ve duygusal uyumlarını, benlik kavramlarını ve algıladıkları sosyal destek düzeylerini incelemektir. Araştırmanın ikinci temel amacı ise otistik kardeşe sahip 9 – 16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların belirlenen seviyelerinin, normal gelişim gösteren kardeşe sahip 9 – 16 yaş arası normal gelişim gösteren çocuklarla karşılaştırılmasıdır.

Son yıllarda otizmin etkilerini araştıran çalışmalarda dikkatin otistik çocuktan otistik çocuğa sahip olan ailenin üyelerine, özellikle de otistik kardeşe sahip çocuklara yönelmesi; araştırmacının bu alanda çalışmasına karar vermede etkili olmuştur. Araştırmacı bu nedenle çalışmasının temel bağımsız değişkeni olarak otistik bir kardeşe sahip olup olmamayı seçmiştir. Bireyin yaşamını devam ettirebilmesi için en önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkan çevreye uyum; otistik kardeşe sahip çocuklara ilişkin çalışmalarda da başı çekmektedir. Ailenin, özellikle de otistik kardeşe sahip çocuğun, otistik bir kişinin/kardeşin varlığıyla yaşamaya uyum sağlayıp sağlayamadığı; otistik kardeşe sahip çocukların tecrübelerini anlamaya ilişkin çalışmalarda sıkça yer verilen bir sorudur. Araştırmacı da bağımlı değişkenlerinden biri olarak otistik kardeşe sahip çocuğun davranışsal ve duygusal uyumuna çalışmasında yer vermiştir. Kısaca kişinin kendisinin nasıl ve kim olarak algıladığı şeklinde tanımlanabilecek olan benlik kavramı kişinin tüm yaşam tecrübelerini etkileyebilen bir faktördür. Benlik kavramı kişinin kendi içsel süreçlerinden olduğu kadar çevresinden gelen tecrübelerden de etkilenerak yaşam

boyu şekil almaya devam etmektedir. Otistik kardeşe sahip olmak gibi, çocuk için zorlayıcı olabilecek bir durumun çocuğun benlik kavramı üzerinde herhangi bir etkisi olup olmayacağı ya da hangi yönde bir etkisi olacağı sorusu akla gelmektedir. Bu nedenle araştırmanın bir diğer bağımlı değişkeninin benlik kavramı olmasına karar verilmiştir. Sosyal bir varlık olan insan, bir sosyal ağa bağlı olduğunu hissetme yani sosyal destek alma ihtiyacı duymaktadır. Bu nedenle uyum ve benlik kavramı ile de ilişkili olabileceği düşünülen sosyal destek araştırmanın bir diğer bağımlı değişkeni olarak araştırmaya dahil edilmiştir.

Araştırmanın temel sorusu “Otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocuklar ile normal gelişim gösteren kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocuklar arasında davranışsal ve duygusal uyumları, benlik kavramları ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri açısından anlamlı bir fark var mıdır?” sorusudur. Araştırmanın temel hipotezleri ise şu şekilde sıralanabilir:

1. Otistik kardeşe sahip olmanın; çocuğun davranışsal ve duygusal uyumu, benlik kavramı ve algıladığı sosyal destek üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.
2. Otistik kardeşe sahip çocukların davranışsal ve duygusal uyumları, benlik kavramları ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
3. Otistik kardeşe sahip çocukların sosyodemografik özellikleri ile davranışsal ve duygusal uyumları, benlik kavramları ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

1.9.Araştırmanın Önemi

Otistik kardeşe sahip çocukların yaşadıkları tecrübeleri araştırmak ve bu doğrultuda; otistik kardeşe sahip çocukların davranışsal ve duygusal uyumlarını, benlik kavramlarını ve algıladıkları sosyal destek düzeylerini incelemek araştırmanın başlıca amacı olmuştur. Zaman içerisinde otizm ve otizm spektrum bozukluklarının görölme sıklığında bir artış olduğunun gözlenmesi araştırmacıları; otizmi ve otistik bireye sahip aile üyelerinin tecrübelerini daha anlamaya yöneltmektedir. Bu alana ilişkin literatür incelendiğinde araştırmalarda elde edilen bulguların çelişkili olması bu alanda daha fazla ve çeşitli araştırmalara ihtiyaç duyulduğunun göstergesidir. Araştırma bu alandaki bilgi birikime katkı sağlayacak olması ile önem taşımaktadır. Son dönemde ölkemizde de otizme yönelik kamu farkındalık çalışmalarının yürütölmesi araştırmacıyı bu alanda çalışmaya yöneltmiştir. Ölkemizde otistik kişiye sahip ailelere ilişkin çalışmaların sınırlı olması, bu çalışmalar içerisinde otistik kardeşe sahip çocukları öne çıkaranların ve otistik kardeşe sahip çocuğun davranışsal ve duygusal uyumunu inceleyenlerin de kısıtlı olmasını beraberinde getirmektedir. Bu nedenle araştırmanın alana ilişkin ölkemizdeki birikime önemli katkı sağlayacağı düşünölmektedir. Otistik çocuğa sahip ailelerin, özellikle de otistik kardeşe sahip çocukların, yaşadıkları tecrübeleri, ihtiyaçlarını anlamanın; bu alanda çalışan profesyonellere yol gösterici olacağı düşünölmektedir. Böylece otistik çocuğa sahip ailelere sağlanacak destek ve yardımların çeşitliliğinin ve kalitesinin artacağını düşünmek yanlış olmayacaktır. Araştırma bu alanda da sağlayacağı katkıları nedeniyle önem kazanmaktadır.

2. BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Örneklem

Araştırmanın örneklemini 9-16 yaş arası otistik kardeşe sahip normal gelişim gösteren 50 çocuk ile 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren kardeşe sahip normal gelişim gösteren 52 çocuk oluşturmaktadır. Otistik kardeşe sahip çocukların verileri 2011-2012 eğitim öğretim yılında Bursa Oçem Baha Cemal Zagra Otistik Çocuklar Eğitim ve İş Eğitim Merkezi, Hacı Mehmet Zorlu Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi, Özel İrem Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Besmer Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde eğitim görmekte olan otistik çocuklara ve ailelerine ulaşılarak toplanmıştır. Normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocukların verileri ise Farabi İlköğretim Okulu ve Akpınar İlköğretim Okulu'nda eğitim görmekte olan çocuklara ulaşılarak toplanmıştır.

Otistik kardeşe sahip çocuklar abi,ablalarının okullarında ya da eğitim gördükleri rehabilitasyon merkezlerinde araştırmacının gözlemi altında verileri tamamlarken,otistik çocukların anneleri ve/veya babaları da aynı şekilde okullarda ya da merkezlerde gözlem altında tek tek yanıtlamışlardır. Kontrol örneklemini için ise yukarda açıklamış olduğum okullara gidip, 9-16 yaş arası çocuklara gözlemim altında veri seti doldurulmuştur. .

Otistik kardeşe sahip çocukların yaş ortalaması 12,62 (ss. 2,13), ebeveyn yaş ortalaması 38,06 (ss. 5,03)'tür. Otistik kardeşe sahip çocuklar örneklemini 21 erkek (%42) ve 29 kızdan (%58) oluşmaktadır. Otistik çocuğa sahip ailelerin %74'ü (n=37)

orta düzeyde gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Otistik kardeşe sahip çocukların sosyodemografik özelliklerine dair tablo ve şekiller aşağıda görülebilmektedir. Otistik kardeşe sahip çocuklar tablo ve şekillerde “otizm örnekleme” olarak adlandırılmıştır.

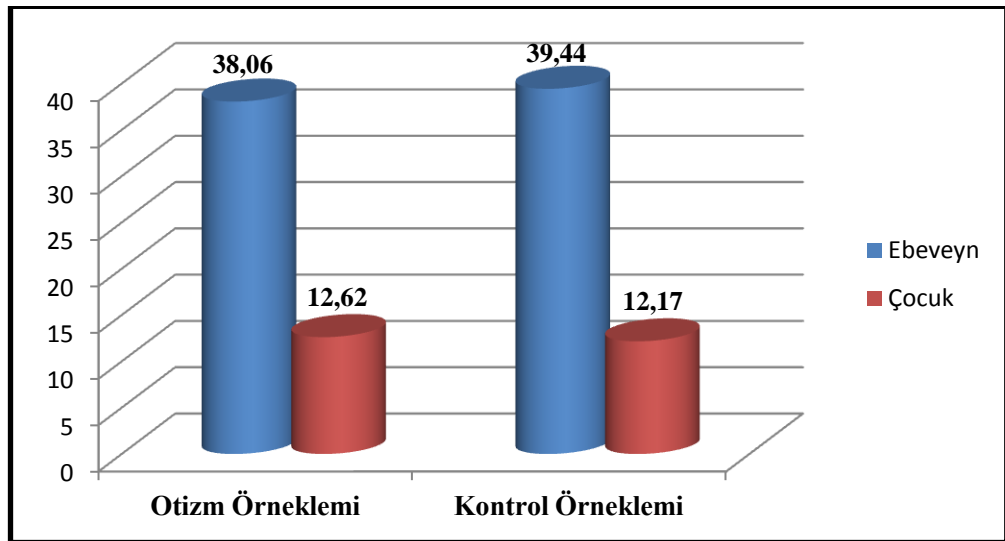
Normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocukların yaş ortalaması 12,17 (ss.1,49)'dir. 21 erkek (%40,4) ve 31 (%59,6) kızdan oluşmakta olan örneklemin ebeveyn yaş ortalaması ise 39,44 (ss. 5,21)'tür. Ailelerin % 86,5'i (n=45) orta düzeyde gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Örneklemin sosyodemografik özelliklerine dair tablo ve şekiller aşağıda görülebilmektedir. Normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocuklar tablo ve şekillerde “kontrol örnekleme” olarak adlandırılmıştır.

Tablo 2.1. Otizm Örneklerinin Sosyodemografik Özellikleri

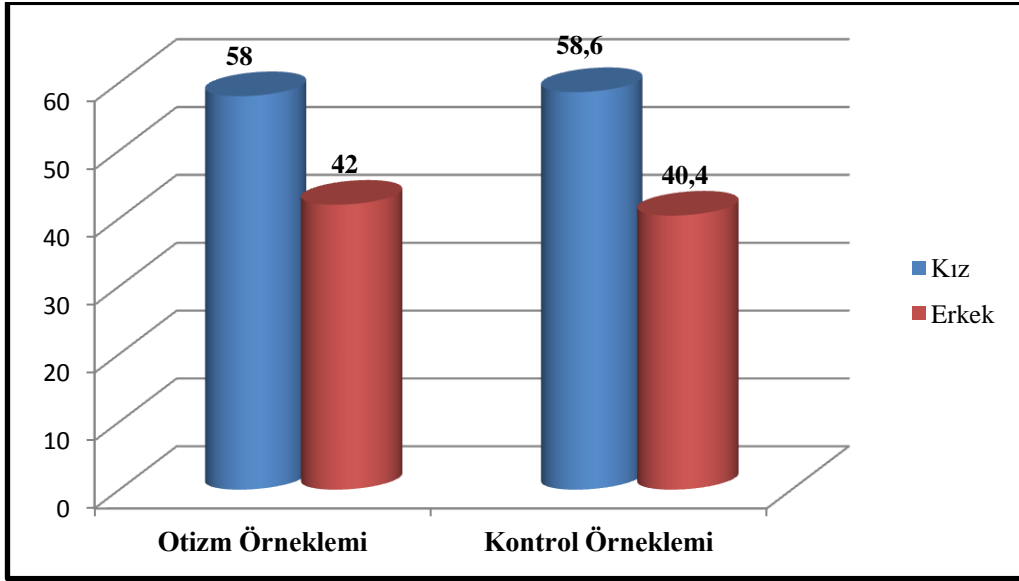
	Sayı (f)	%	Ort.	Ss.	Min.	Mak.
Ebeveyn Yaş			38,06	5,03	29	59
Çocuk Yaş			12,62	2,13	9	16
Otistik Kardeş Yaş			10,46	3,30	4	17
Evdeki Toplam Çocuk Sayısı			2,62	1,12	2	7
Çocuğun Cinsiyeti						
Kız	29	58				
Erkek	21	42				
Ebeveyn						
Anne	48	96				
Baba	2	4				
Ebeveyn Gelir Düzeyi						
Düşük	9	18				
Orta	37	74				
Yüksek	2	4				
Ebeveyn İş Durumu						
Çalışıyor	8	16				
Çalışmıyor	40	80				
Emekli	1	2				
Diğer	1	2				
Ebeveyn Eğitim Durumu						
Okuryazar Değil	2	4				
İlköğr. Mezunu	34	68				
Ortaöğr. Mezunu	6	12				
Üniversite vü.	8	16				
Otistik Kardeşten Büyük/Küçük Olma						
Büyük	37	74				
Küçük	13	26				
Ebeveynin Algıladığı Otizm Ağırlık Derecesi						
Hafif	33	66				
Ağır	17	34				

Tablo 2.2. Kontrol Örnekleminin Sosyodemografik Özellikleri

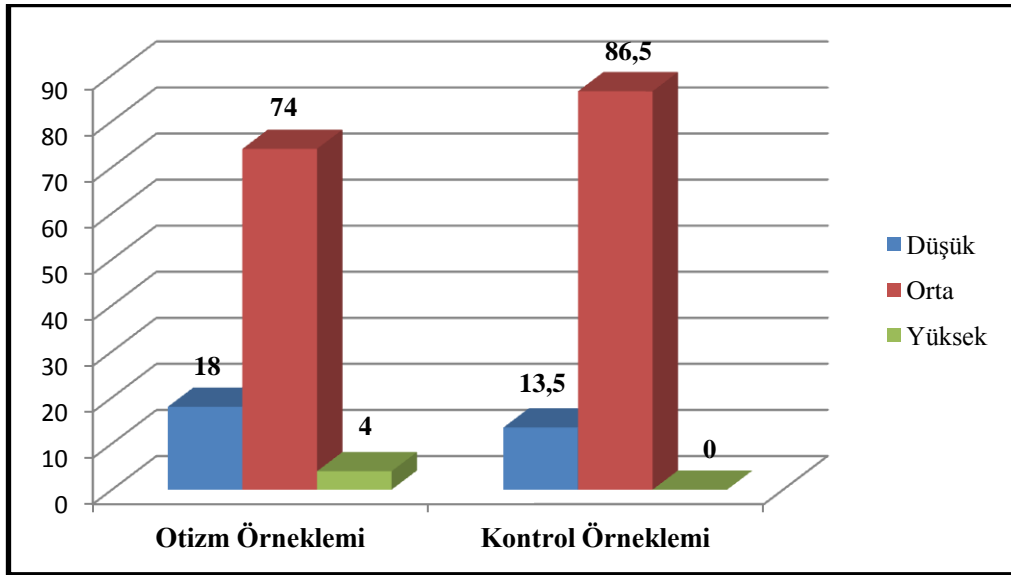
	Sayı (f)	%	Ort.	SS.	Min.	Mak.
Ebeveyn Yaş			39,44	5,21	31	58
Çocuk Yaş			12,17	1,49	9	15
Çocuğun Cinsiyeti						
Kız	31	59,6				
Erkek	21	40,4				
Ebeveyn						
Anne	31	59,6				
Baba	21	40,4				
Ebeveyn Gelir Düzeyi						
Düşük	7	13,5				
Orta	45	86,5				
Yüksek	0	0				
Ebeveyn İş Durumu						
Çalışıyor	28	53,8				
Çalışmıyor	23	44,2				
Emekli	1	1,9				
Diğer						
Ebeveyn Eğitim Durumu						
Okuryazar Değil	0	0				
İlköğr. Mezunu	20	38,5				
Ortaöğr. Mezunu	20	38,5				
Üniversite vü.	12	23,1				

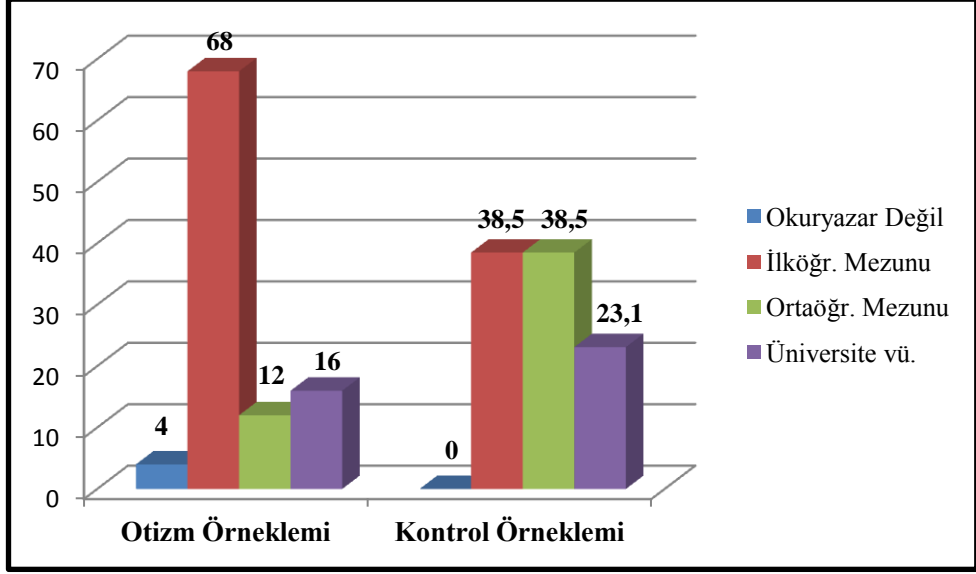
Şekil 2.1. Otizm ve Kontrol Örneklemlerinin Ebeveyn ve Çocuk Yaş Ortalamaları

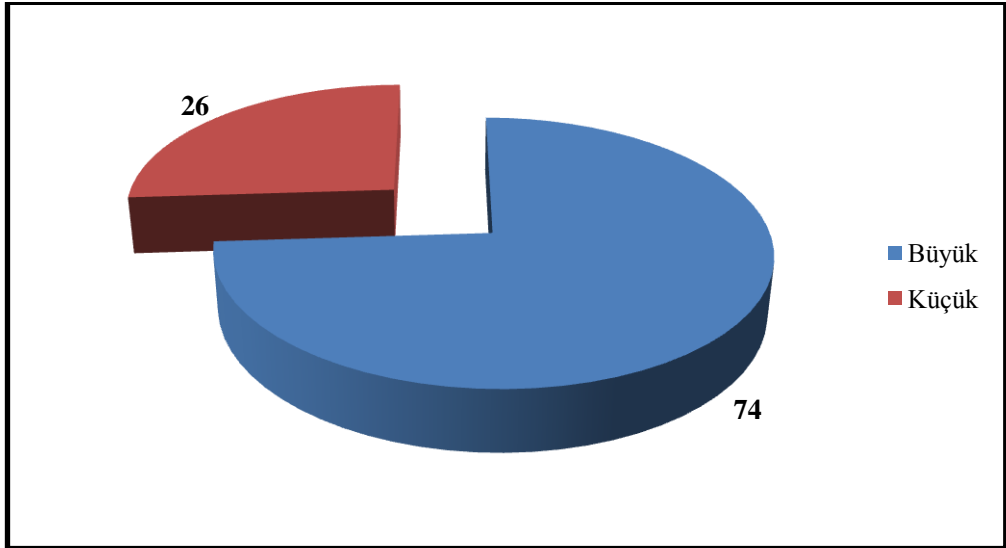
Şekil 2.2. Otizm ve Kontrol Örneklemlerinde Çocukların Cinsiyetlere Göre Dağılımı (%)

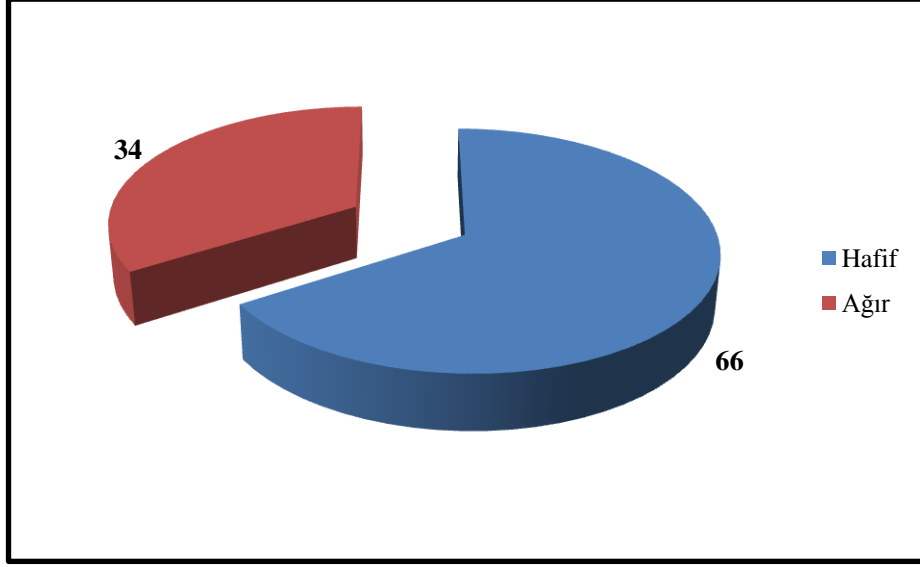
Şekil 2.3. Otizm ve Kontrol Örneklemlerinde Ebeveynlerin Gelir Düzeylerine Göre Dağılımı (%)

Şekil 2.4. Otizm ve Kontrol Örneklerinde Ebeveynlerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı (%)

Şekil 2.5. Çocukların Otistik Kardeşlerinden Büyük/Küçük Olmalarına Göre Dağılımları (%)

Şekil 2.6. Ebeveynlerin Algıladıkları Otistik Çocuklarının Otizm Ağırlık Derecesine Göre Dağılımları (%)

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Sosyodemografik Sorular Formu

Araştırmacı tarafından otistik kardeşe sahip çocuğa, otistik kardeşe ve normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocuğa ait sosyo - demografik bilgilerin elde edilmesi amacıyla bir soru formu hazırlanmıştır. Formda katılımcıların ebeveynlerinin gelir düzeyi, eğitim seviyesi, iş durumu gibi özellikler ile katılımcıların yaş, cinsiyet vb. özelliklerini belirlemeyi amaçlayan sorular bulunmaktadır.

2.2.2. Piers-Harris Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği (PHÇÖÖ)

“Kendim Hakkında Düşüncelerim” adı ile anılan ölçek 9 ile 16 yaş gruplarındaki öğrenciler için geliştirilmiştir. Ölçek öğrencilerin kendilerine yönelik düşünce, duygu ve tutumlarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çocuklarda öz kavramın (benlik anlayışı) gelişimini, boyutlarını, kişilik ve çevre öğeleriyle olan ilişkilerini araştırmada ve belirlemede kullanılan bir ölçektir (Öner, 1996, sy.1).

Piers-Harris Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği birçok yenilemeden geçmiştir (Piers & Harris, 1964; Piers, 1969; aktaran Kanay, 2006). Ölçek “evet” ya da “hayır” ifadeleri ile cevaplanan 80 ifadeden oluşmaktadır. Ölçekten elde edilebilecek puanlar 0 ila 80 arasında değişmektedir. Yüksek puanlar olumlu öz-kavramı, düşük puanlar da olumsuz öz-kavramı belirtmektedir (Öner, 1996, sy. 1).

Piers ve Harris tarafından İngilizce olarak geliştirilen ölçeğin Türkçe uyarlaması Melike Çataklı ve Necla Öner tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Türkçeye uyarlanması iki aşamada gerçekleşmiştir. İlk önce ifadelerin Türkçeye çevirisi ve geri çevirisi gerçekleştirilmiş, daha sonra da Türkçe çevirinin dil eşdeğerliliği istatistiksel olarak sınanmıştır. Varyans analizi, T testi ve Pearson Momentler Çarpımı korelasyon yöntemleri kullanılan analizlerin sonucunda; birinci ve ikinci test uygulamaları arası korelasyonlar yüksek düzeyde ($r=.72$ ile $.93$) anlamlı bulunarak Türkçe ölçeğin İngilizcesi ile eşdeğer nitelikte olduğunu desteklemiştir (Öner, 1996, sy.1).

Ölçeğin Türkçe formunun iç tutarlığı ve puan değişmezliği sınanmış, güvenilirlik düzeyi incelenmiştir. Düşük ve yüksek sosyo-ekonomik düzey için İstanbul’da beş okuldan 2 ve 8. sınıfta okuyan 447 (200 kız, 247 erkek) öğrenci seçilmiştir. Ölçeğin güvenilirlik değerleri $.81$ ve $.89$ arasında bulunmuştur. Bir gün ve bir yıl arasında değişen zaman aralığında yapılan değişmezlik ölçümlerinde test-tekrar test korelasyonları, Pearson Momentler Çarpımı formülüyle ve değişmezlik kat sayıları en düşük 53, en yüksek 98 olup, bir yıl sonucunda değişmezlik katsayısı 70 olarak bulunmuştur (Öner, 1996, sy. 4-5).

Ölçeğin yapı geçerliği diğer psikolojik boyutlarla olan ilişkisi ve faktör yapısı incelenerek ve aynı zamanda uç gruplar karşılaştırılması yapılarak değerlendirilmiştir. Ölçeğin faktör yapısı ilkökul ile üniversite düzeyleri arasında

384'ü kız 437'si erkek toplam 821 öğrenci üzerinde incelenmiştir. Faktörlerin sıralanmasında önemli farklılıklar olmasına rağmen ölçeğin Türkçe formunun faktör yapısı İngilizce formunun faktör yapısına yakın bulunmuştur. Ölçeği oluşturan 6 faktör ve bu faktörlerde yüklenen maddelerin sıralaması şu şekildedir:

Mutluluk/Doyum faktörü; ters maddeler 8, 35, 38, 41, 48, 61, 72, 79, ve düz maddeler 7, 37, 50, 53, 80 olmak üzere toplam 13 maddeden oluşmaktadır.

Kaygı faktörü; ters maddeler 2, 11, 12, 17, 27, 29, 35, 45, 61, 66, 72, 77 ve düz madde 10 olmak üzere toplam 13 maddeden oluşmaktadır.

Popülarite/Sosyal Beğeni/Gözde Olma faktörü; ters maddeler 6, 13, 19, 44 ve düz maddeler 26, 32, 47, 49, 55, 67, 70 olmak üzere toplam 11 maddeden oluşmaktadır.

Davranış ve Uyuma faktörü; ters maddeler 15, 21, 25, 30, 33, 43, 54, 57, 62, 66, 73, 75, 76 ve düz maddeler 18, 34, 65 olmak üzere toplam 16 maddeden oluşmaktadır.

Fiziksel Görünüm faktörü; ters maddeler 1, 16, 28, 39, 52, 53, 58, 60, 71, 80 olmak üzere toplam 10 maddeden oluşmaktadır.

Zihinsel ve Okul Durumu faktörü; düz maddeler 4, 14, 20, 23, 29, 40, 68 olmak üzere toplam 7 maddeden oluşmaktadır (Öner, 1996, sy. 21-22-23-24-25-26).

2.2.3. Çocuk Ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği (ÇESDDÖ)

Çocuklar ve ergenler için sosyal desteği değerlendirme ölçeği 9-17 yaş arası çocuk ve ergenler için Dubow ve Ullman (1989) tarafından; çocukların aileleri, arkadaşları (yakın arkadaşlar ve sınıf arkadaşları) ve öğretmenlerinden aldıkları sosyal desteğe ilişkin algılarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Özgün adı "Social Support

Appraisals Scale for Children (APP)” olan ölçek, Cobb'un (1976) sosyal destek tanımını temel alan maddelerden oluşmaktadır (aktaran Gökler, 2008).

Çocuğun kendisini, içinde yer aldığı sosyal ağ tarafından ne derece sevilen, ilgi gösterilen, değer verilen ve kabul edilen biri olarak değerlendirdiğini belirleyen ölçek; 31 maddeden oluşan ilk haline Dubow ve arkadaşları (1991) tarafından sınıf arkadaşları ve öğretmenlerden alınan desteğe ilişkin 10 yeni maddenin eklenmesiyle 41 maddelik son halini almıştır (aktaran Gökler, 2008). Dubow ve Ullman tarafından İngilizce olarak gerçekleştirilen ölçeğin Türkçe uyarlaması Ilgın Gökler (2008) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin araştırmacı tarafından yapılan çevirisinin üç klinik psikolog tarafından çevrilip özgün form ile karşılaştırılması yapılarak ölçeğin Türkçe formuna son hali verilmiştir.

Çocuklar ve ergenlerde sosyal desteği algılama ölçeğinin geçerliliği yaşları 9-17 yaşları arasında değişmekte olan 174'ü (%48,6) kız, 181'i (%50,6) erkek, 3'ü (%0,8) de cinsiyetini belirtmemiş olmak üzere toplam 358 çocuk ve ergenden oluşan örneklem ile değerlendirilmiştir. Ölçeğin örneklemini Ankara ilinde, üç farklı sosyoekonomik düzeyi temsil eden okullarda okuyan 3-8'inci sınıf öğrencileri (n= 301) ile Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı ve Çocuk Hastanesi Adölesan Birimi'ne başvuran, yine aynı yaş grubundaki çocuk ve ergenlerden (n = 57) oluşturmaktadır (Gökler, 2008).

Ölçeğin geçerliğini belirlemek üzere, hem faktör yapısına hem de ölçüt geçerliğine bakılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin maddelerinin, toplam varyansın % 40,22'sini açıklayan üç faktör altında toplandığı bulunmuştur. 19 maddeden oluşan birinci faktör varyansın %14,83'nü, 12 maddeden oluşan ikinci faktör %13,45'ini ve 10 maddeden oluşan üçüncü faktör %11,94'ünü açıklamaktadır. Alt ölçekler sırasıyla

“Arkadaşlardan Alınan Destek”, “Aileden Alınan Destek” ve “Öğretmenden Alınan Destek” olarak isimlendirilmiştir ve Türkçe formun 3 faktörlü yapısı özgün formun faktör yapısı ile tutarlıdır (Gökler, 2008).

Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği'nin ölçüt geçerlik düzeyini belirlemek amacıyla ise ölçeğin, Çocuklar için Depresyon Ölçeği ile arasındaki ilişkiye bakılmıştır. İki ölçekten elde edilen puanlar arasında negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=-.62$; $p<0.01$). Ölçeğin güvenilirliği, Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı, test-tekrar test tekniği, iki yarım güvenilirliği ve madde-test korelasyonu ile değerlendirilmiştir. Yapılan iç tutarlık analizi sonucunda, 358 katılımcıdan tüm ölçek için elde edilen Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .93, test-tekrar test güvenilirlik katsayısı .49 ($p< 0.01$) olarak bulunmuştur. Ölçeğin iki-yarım güvenilirliği ise (Guttman) 21 maddeden oluşan birinci yarım için .86, 20 maddeden oluşan ikinci yarım için .90 olmak üzere .82 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin her bir maddesinin toplam puanla korelasyonu da .34 ile .64 arasında bulunmuştur (Gökler, 2008).

41 maddeden oluşan ölçeğin her maddesi beşli likert tipi değerlendirme (1 = hiçbir zaman, 2 = nadiren/çok ender olarak, 3 = bazen, 4 = çoğu zaman, 5 = her zaman) ile hesaplanmaktadır. Ölçeğin puanlanmasında toplam 19 maddeden oluşan “Arkadaşlardan Alınan Destek” faktörüne ait maddelerden 1, 3, 4, 10, 24, 25, 28, 30, 31; toplam 12 maddeden oluşan “Aileden Alınan Destek” faktörüne ait maddelerden 13, 15, 17, 18, 22 ve toplam 10 maddeden oluşan “Öğretmenden Alınan Destek” faktörüne ait maddelerden 33, 34, 37, 39, 41 ters puanlanmaktadır.

2.2.4. Güçler Ve Güçlükler Anketi (GGA)

Günümüzde 40'ın üzerinde farklı dile çevirisi bulunan Güçler ve Güçlükler Anketi (Strengths and Difficulties Questionnaire-SDQ) Robert Goodman (1997) tarafından çocuk ve gençlerin ruhsal sorunlarının taranması amacıyla geliştirilmiştir (Yalın, 2008). Anketin, 4-16 yaşlar arasındaki çocuklar için ebeveynleri tarafından doldurulabilecek bir formu ile öğretmenleri tarafından doldurulabilecek bir okul formu ve 11-16 yaşlar arasındaki çocuklar için kendisinin doldurabileceği bir ergen formu bulunmaktadır. Güçler ve Güçlükler Anketi olumlu ve olumsuz davranış özelliklerini belirten toplam 25 maddeden oluşmaktadır. Bu 25 madde her biri 5 maddeden oluşan ve dikkat eksikliği ve hiperaktivite, duygulanım, davranım sorunları, akran ilişkileri, sosyal davranışlar olarak adlandırılan 5 alt ölçek oluşturmaktadır. Her bir madde “doğru değil”, “kısmen doğru” ve “kesinlikle doğru” seçenekleri ile cevaplanmaktadır. Yönelimi farklı olan 7, 11, 14, 21 ve 25 maddeleri dışındaki tüm maddeler “doğru değil” için 0, “kısmen doğru” için 1 ve “kesinlikle doğru” için 2 olarak puanlanmaktadır. Ölçek toplam puanı madde toplamlarını ortalaması alınarak elde edilmektedir ve ölçekten alınabilecek en yüksek puan olan 40 puan yaşanan güçlük seviyesini belirtmektedir (Yalın, 2008).

Goodman, Lamping, Ploubidis (2010) tarafından ölçeğin ebeveyn formu kullanılarak yürütülen ve yaşları 5 ile 16 arasında değişen 18,222 katılımcının yer aldığı bir diğer çalışma sonucunda ölçeğin 5 alt ölçeğinden olan duygulanım ve akran ilişkileri alt ölçeklerinin içselleştirilmiş davranış sorunları adlı tek bir alt ölçekte ve dikkat eksikliği ve hiperaktivite ile sosyal davranış alt ölçeklerinin de dışsallaştırılmış davranış sorunları adlı tek bir alt ölçekte toplanabildiği deneysel olarak

desteklenmiştir. Faktör analizi sonucunda içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış olmak üzere 2'li faktör yapısını desteklemektedir.

Türkiye'de Güçler ve Güçlükler Anketi psikometrik özelliklerinin ele alındığı çalışmada Güvenir, Özbek, Baykara, Arkar, Şentürk ve İncekaş (2008) ölçeğin klinik ve toplum örneklemini ayırt edip edemediğini araştırmış, ölçeğin benzer bir değerlendirme yapan Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği ile arasındaki ilişkiye bakmıştır. Aynı zamanda ölçeğin iç tutarlılığına ilişkin Cronbach alfa katsayısı değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre ölçeğin Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği ile yüksek düzeyde korele olduğu bulunmuş, her iki anketin de düşük risk grubu ve yüksek risk grubunu anlamlı bir şekilde ayırt ettiği tespit edilmiştir. Güçler ve Güçlükler Anketi'nin ebeveyn formu için Cronbach alfa değerlerinin 0.37 ile 0.84 arasında değiştiği bulunmuştur. Akran ilişkisi faktörü için Cronbach alfa değeri 0.37 iken diğer faktörler için Cronbach alfa değerleri 0.65'den büyük olarak elde edilmiştir.

Güçler ve Güçlükler Anketi'nin faktör analizinin yapıldığı farklı çalışmalar bulunmaktadır (Sümer vd., 2008; Eremsoy, 2005). Eremsoy (2005) çalışmasının faktör analizi "Davranım Problemleri ve Hiperaktivite", "Sosyal Davranış", "Duygulanım Problemleri" ve "Dikkat Eksikliği Problemleri" olmak üzere 4 faktörle sonuçlanmıştır. Sümer vd. (2008) çalışmalarında ise "Hiperaktivite ve Dikkat eksikliği", "Duygulanım Problemleri" ve "Sosyal Davranış" olmak üzere 3 faktörlü bir yapı elde etmişlerdir. Mevcut çalışma örnekleminin faktör yapısı da Sümer vd. (2008) bulguları ile tutarlılık göstermektedir.

2.3. İşlem

2.3.1. Verilerin Toplanması

Ebeveyn ve çocuklara ait veriler de herhangi bir karışıklık yaşanmaması için ölçek seti çiftleri oluşturulmuş ve her çifte aynı numara verilmiştir. Her ölçek seti çiftinde ebeveyn ölçek seti “A”, çocuk ölçek seti ise “B” ile adlandırılmıştır. Çocuklara ait veriler araştırmacı tarafından okullarda grup uygulaması ile toplanmıştır. Ebeveyn verileri için ise çocuklar ve öğretmenler aracılığıyla velilere bol ölçek setleri ulaştırılmış ve doldurulmuş ölçek setleri okullardan alınmıştır.

2.3.2. Verilerin Analizi

Araştırmada katılımcılardan elde edilen veriler, Sosyal Bilimler için geliştirilmiş olan SPSS v16.0 istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkinin anlamlılığını ölçmek için Pearson Korelasyon Analizi; bir değişkenin, iki ya da daha fazla grup üzerinde, gruplar arası anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını ölçmek için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ve bir değişkenin, gruplar arasında oluşturduğu farkın anlamlılığını ölçmek için Bağımsız Değişkenli t Testi kullanılmıştır.

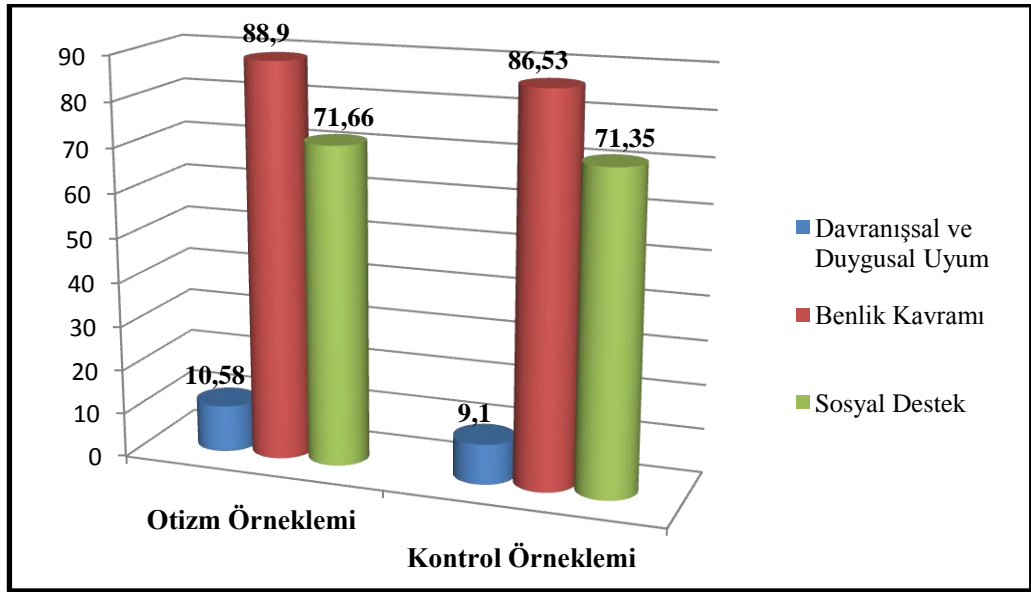
3. BÖLÜM

BULGULAR

3.1.İki Örneklem Grubunun Karşılaştırılmasına İlişkin İstatistikler

Tablo 3.1. Gruplar Arası Toplam Ölçek Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Sonuçları

Ölçekler	Gruplar	n	Ort.	Ss.	t	p
Davranışsal ve Duygusal Uyum	Otizm	50	10,58	5,28	1,469	,145
	Kontrol	52	9,10	4,92		
Benlik Kavramı	Otizm	50	88,90	9,53	1,370	,174
	Kontrol	52	86,53	7,83		
Sosyal Destek	Otizm	50	71,66	19,97	0,87	,931
	Kontrol	52	71,35	16,36		

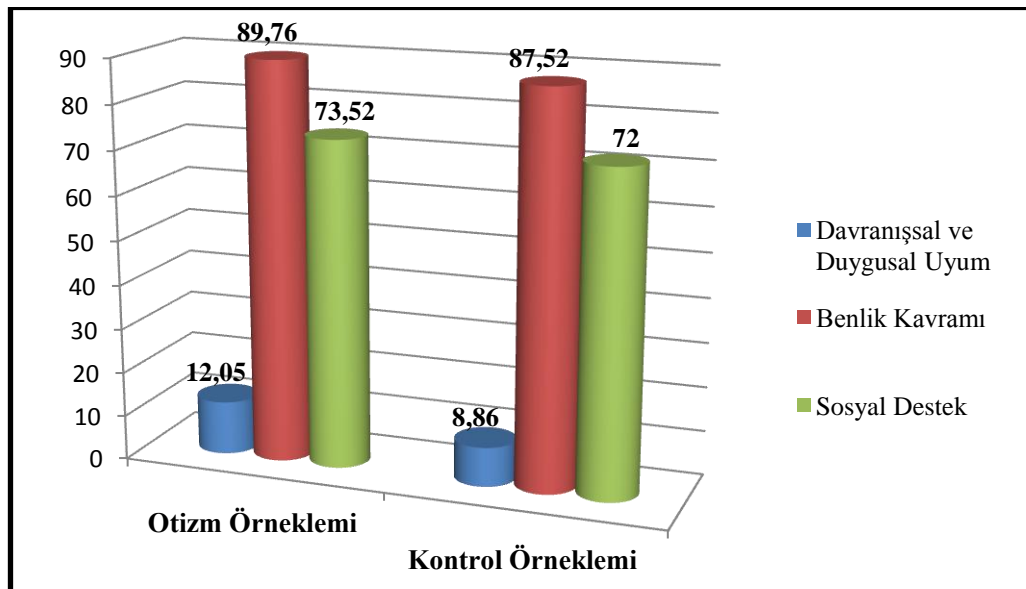
Şekil 3.1. Otizm ve Kontrol Örneklemelerinin Toplam Ölçek Puan Ortalamaları

Otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocuklar ile normal gelişim gösteren kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların; davranışsal ve duygusal uyumları, benlik kavramları ve algıladıkları sosyal destek

düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla Bağımsız Gruplar için T Testi analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre otistik kardeşe sahip çocuklar ile normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocukların davranışsal ve duygusal uyumları ($t=1,469$, $p>0,05$), benlik kavramları ($t=1,370$, $p>0,05$) ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri ($t=0,87$, $p>0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak 2 örneklem grubunun puan ortalamaları karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocuklardan oluşan örneklem grubunun ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 3.2. Erkek Çocukların Gruplar Arası Toplam Ölçek Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Sonuçları

Ölçekler	Gruplar	n	Ort.	Ss.	t	p
Davranışsal ve Duygusal Uyum	Otizm	21	12,05	5,10	2,215	,033
	Kontrol	21	8,86	4,20		
Benlik Kavramı	Otizm	21	89,76	9,60	,757	,454
	Kontrol	21	87,52	8,73		
Sosyal Destek	Otizm	21	73,52	19,84	,269	,789
	Kontrol	21	72,00	16,76		

Şekil 3.2. İki Örneklem Grubundaki Erkek Çocukların Toplam Ölçek Puan Ortalamaları

Otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren erkek çocuklar ile normal gelişim gösteren kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren erkek çocukların; davranışsal ve duygusal uyumları, benlik kavramları ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla Bağımsız Gruplar için T Testi analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre otistik kardeşe sahip erkek çocuklar ile normal gelişim gösteren kardeşe sahip erkek çocukların davranışsal ve duygusal uyumları ($t=2,215$, $p<0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunurken; benlik kavramları ($t=,757$, $p>0,05$) ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri ($t=,269$, $p>0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Buna göre otistik kardeşe sahip erkek çocukların normal gelişim gösteren kardeşe sahip erkek çocuklardan daha fazla davranışsal ve duygusal uyum sorunları yaşadıkları söylenebilir.

Tablo 3.3. Kız Çocukların Gruplar Arası Toplam Ölçek Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Sonuçları

Ölçekler	Gruplar	n	Ort.	Ss.	t	p
Davranışsal ve Duygusal Uyum	Otizm	29	9,52	5,25	,188	,851
	Kontrol	31	9,26	5,41		
Benlik Kavramı	Otizm	29	88,35	9,61	1,132	,262
	Kontrol	31	85,87	7,23		
Sosyal Destek	Otizm	29	70,31	20,30	-,125	,901
	Kontrol	31	70,90	16,36		

Otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren kız çocuklar ile normal gelişim gösteren kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren kız çocukların; davranışsal ve duygusal uyumları, benlik kavramları ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla Bağımsız Gruplar için T Testi analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre otistik

kardeşe sahip kız çocuklar ile normal gelişim gösteren kardeşe sahip kız çocukların davranışsal ve duygusal uyumları ($t=,188$, $p>0,05$), benlik kavramları ($t=1,132$, $p>0,05$) ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri ($t=-,125$, $p>0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tablo 3.4. Gruplar Arası Alt Ölçek Toplam Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Sonuçları

Ölçekler	Gruplar	n	Ort.	Ss.	t	p
Hiperaktivite / Dikkatsizlik	Otizm	50	5,46	2,98	1,555	,123
	Kontrol	52	4,52	3,12		
Duygulanım	Otizm	50	5,12	3,12	,887	,377
	Kontrol	52	4,77	3,06		
Sosyal Davranış	Otizm	50	8,04	2,06	-,459	,647
	Kontrol	52	8,21	1,71		
Davranış	Otizm	50	20,54	2,92	2,219	,029
	Kontrol	52	19,33	2,60		
Fiziksel Görünüm	Otizm	50	12,90	1,71	,521	,603
	Kontrol	52	12,73	1,57		
Kaygı	Otizm	50	18,36	2,81	,654	,515
	Kontrol	52	18,02	2,45		
Sosyal Beğenirlik	Otizm	50	12,36	1,82	-,485	,628
	Kontrol	52	12,54	1,89		
Mutluluk	Otizm	50	16,08	2,29	,692	,491
	Kontrol	52	15,79	1,95		
Zihinsel / Okul	Otizm	50	8,66	1,65	1,860	,066
	Kontrol	52	8,14	1,17		
Arkadaş	Otizm	50	33,94	10,47	-	,287
	Kontrol	52	36,17	10,58		
Aile	Otizm	50	18,84	6,74	2,193	,031
	Kontrol	52	16,46	3,88		
Öğretmen	Otizm	50	18,88	6,76	,132	,895
	Kontrol	52	18,71	6,10		

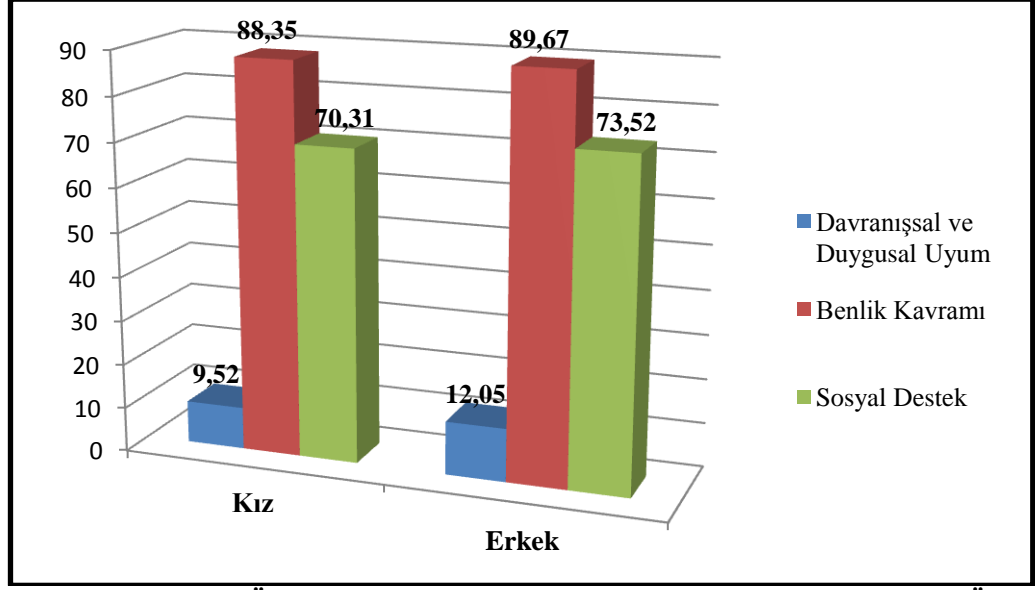
Otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocuklar ile normal gelişim gösteren kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların; davranışsal ve duygusal uyumlarının, benlik kavramlarının ve algıladıkları sosyal desteklerinin alt ölçek düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla Bağımsız Gruplar için T Testi analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre

otistik kardeşe sahip çocuklar ile normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocukların benlik kavramı ölçeğinin davranış alt ölçek puanları ($t=2,219$, $p<0,05$) ve sosyal destek ölçeğinin aile alt ölçek puanları ($t=2,193$, $p<0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Örneklem gruplarının bu alt ölçeklerden aldıkları puan ortalamaları incelendiğinde her iki alt ölçekte de Otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda Otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların daha fazla davranış sorunu yaşarken ailelerinden daha fazla sosyal destek aldıklarını algıladıkları söylenebilir.

3.2.Otistik Kardeşe Sahip Örneklem Grubunun Ölçek Puanları İle Sosyodemografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Tablo 3.5. Otistik Kardeşe Sahip 9-16 Yaş Arası Normal Gelişim Gösteren Çocukların Cinsiyetlerine Göre Toplam Ölçek Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Sonuçları

Ölçekler	Cinsiyet	n	Ort.	Ss.	t	p
Davranışsal ve Duygusal Uyum	Kız	29	9,52	5,25	1,703	,095
	Erkek	21	12,05	5,10		
Benlik Kavramı	Kız	29	88,35	9,61	,480	,633
	Erkek	21	89,67	9,60		
Sosyal Destek	Kız	29	70,31	20,30	,558	,580
	Erkek	21	73,52	19,84		

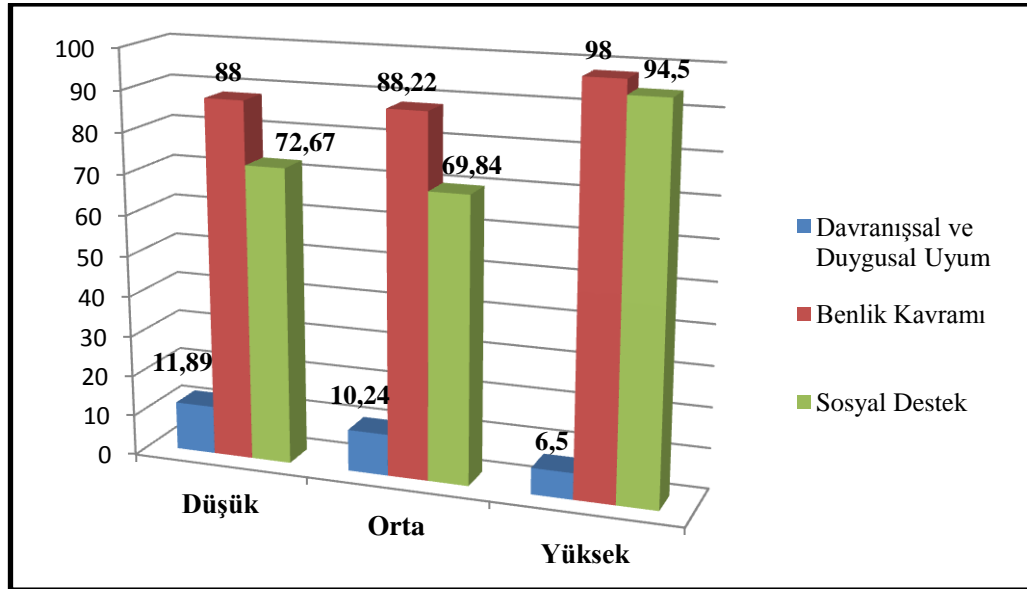
Şekil 3.3. Otizm Örneklemindeki Çocukların Cinsiyetlerine Göre Toplam Ölçek Puan Ortalamaları

Otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocuklar cinsiyetlerine göre davranışsal ve duygusal uyumları, benlik kavramları ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla Bağımsız Gruplar için T Testi analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre otistik kardeşe sahip çocukların cinsiyetlerine göre davranışsal ve duygusal uyumları ($t=1,703$, $p>0,05$), benlik kavramları ($t=,480$, $p>0,05$) ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri ($t=,558$, $p>0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren kız çocuklar ile erkek çocukların toplam ölçek puan ortalamaları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte erkek çocukların ortalamalarının kız çocukların ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre otistik kardeşe sahip erkek çocuklar, kız çocuklara göre, daha fazla davranışsal ve duygusal uyum problemleri yaşamakta; ancak bununla birlikte daha yüksek benlik kavramına ve sosyal destek algısına sahip olmaktadır.

Tablo 3.6. Gelir Düzeyine Göre Toplam Ölçek Puanlarının ANOVA Sonuçları

Ölçekler	Ort.	SS.	Anlamlılık
----------	------	-----	------------

Benlik Kavramı			
Düşük	88	8,72	F(2,47)=1,043, p>0,05
Orta	88,22	9,68	
Yüksek	98	4,24	
Sosyal Destek			
Düşük	72,67	15,60	F(2,47)=1,465, p>0,05
Orta	69,84	19,48	
Yüksek	94,50	48,49	
Davranışsal ve Duygusal Uyum			
Düşük	11,89	3,98	F(2,47)=,979, p>0,05
Orta	10,24	5,40	
Yüksek	6,50	,71	

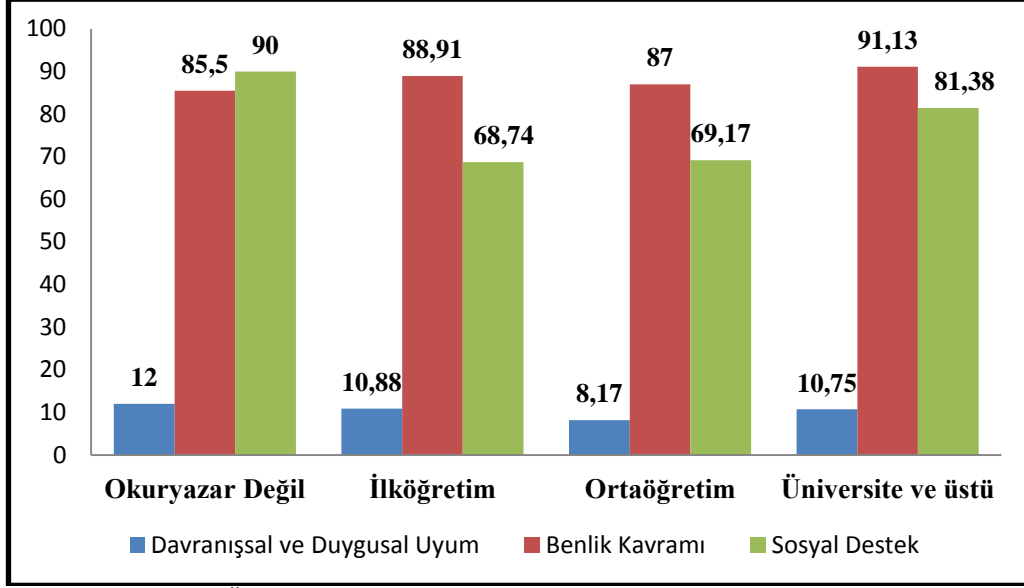
Şekil 3.4. Otizm Örnekleminin Ebeveynlerin Gelir Düzeylerine Göre Toplam Ölçek Puan Ortalamaları

Otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların algıladığı sosyal destek düzeyleri, benlik kavramı düzeyleri ve davranışsal ve duygusal uyum düzeyleri ile ebeveynlerinin gelir düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirleyebilmek için One-Way Anova analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre ebeveynlerin gelir düzeyleri ile çocukların algıladığı sosyal destek

düzeyleri [F(2,47)=1,465, p>0,05], benlik kavramı düzeyleri [F(2,47)=1,043, p>0,05] ve davranışsal ve duygusal uyum düzeyleri [F(2,47)=,979, p>0,05] arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 3.7. Eğitim Durumlarına Göre Toplam Ölçek Puanlarının ANOVA Sonuçları

Ölçekler	Ort.	SS.	Anlamlılık
Benlik Kavramı			
Okuryazar Değil	85,50	13,44	F(3,49)=,297, p>0,05
İlköğretim	88,91	9,25	
Orta Öğretim	87,00	8,65	
Üniversite ve üstü	91,13	11,89	
Sosyal Destek			
Okuryazar Değil	90,00	55,15	F(3,49)=1,514, p>0,05
İlköğretim	68,74	16,95	
Orta Öğretim	69,17	18,28	
Üniversite ve üstü	81,38	22,63	
Davranışsal ve Duygusal Uyum			
Okuryazar Değil	12,00	7,07	F(3,49)=,498, p>0,05
İlköğretim	10,88	5,28	
Orta Öğretim	8,17	4,22	
Üniversite ve üstü	10,75	6,18	

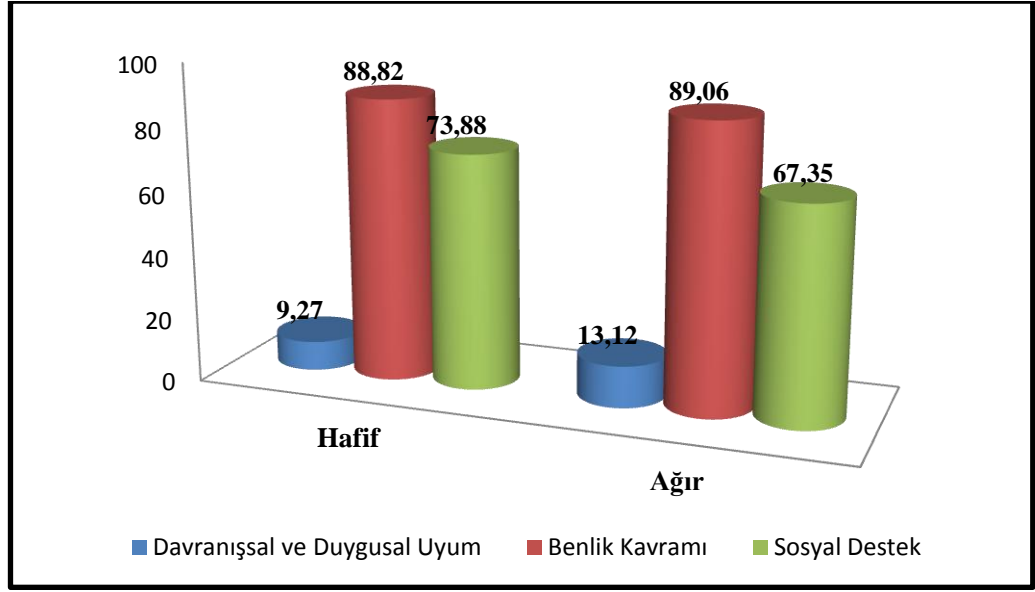

Şekil 3.5. Otizm Örneklemine Ebeveynlerin Eğitim Durumlarına Göre Toplam Ölçek Puan Ortalamaları

Otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların algıladığı sosyal destek düzeyleri, benlik kavramı düzeyleri ve davranışsal ve duygusal uyum düzeyleri ile ebeveynlerinin eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirleyebilmek için One-Way Anova analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre ebeveynlerin eğitim durumları ile çocukların algıladığı sosyal destek düzeyleri [$F(3,49)=1,514, p>0,05$], benlik kavramı düzeyleri [$F(3,49)=,297, p>0,05$] ve davranışsal ve duygusal uyum düzeyleri [$F(3,49)=,498, p>0,05$] arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 3.8. Ebeveynlerin Otizmin Ağırlığını Algılama Derecelerine Göre Toplam Ölçek Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Sonuçları

Ölçekler	Otiz. Der.	n	Ort.	Ss.	t	p
Davranışsal ve Duygusal Uyum	Hafif	33	9,27	4,45	-	,013
	Ağır	17	13,12	5,97	2,573	
Benlik Kavramı	Hafif	33	88,82	9,77	-,084	,934
	Ağır	17	89,06	9,34		
Sosyal Destek	Hafif	33	73,88	20,59	1,097	,278
	Ağır	17	67,35	18,53		

Şekil 3.6. Ebeveynlerin Algıladıkları Otistik Çocuklarının Otizm Ağırılık Derecesine Göre Toplam Ölçek Puan Ortalamaları

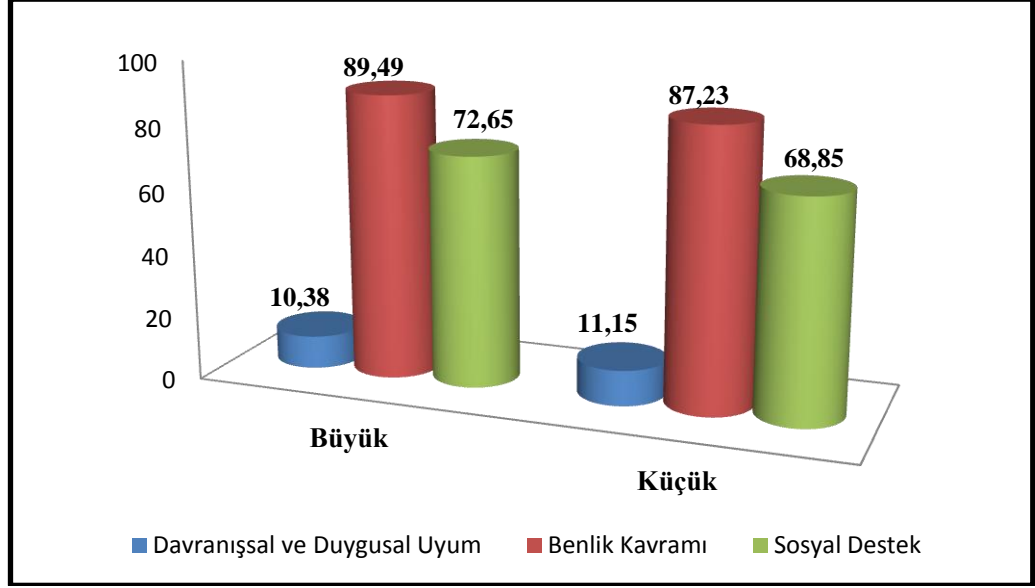
Otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların algıladığı sosyal destek düzeyleri, benlik kavramı düzeyleri ve davranışsal ve duygusal uyum düzeyleri ile ebeveynlerinin otizmin derecesini algılama düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirleyebilmek için One-Way Anova analizi yapılmıştır. Ebeveynlerin otizmi algılama dereceleri sosyodemografik formda yer alan “Otistik çocuğunuzun engellilik derecesini nasıl tarif edersiniz?” sorusu ile “hafif”, “orta”, “ağır” ve “çok ağır” olmak üzere 4 kategoride değerlendirilmiştir. Bu 4 kategorili analiz sonuçlarına göre ebeveynlerin otizmi algılayış dereceleri ile çocukların algıladığı sosyal destek düzeyleri [$F(3,49)=,968, p>0,05$], benlik kavramı düzeyleri [$F(3,49)=,177, p>0,05$] ve davranışsal ve duygusal uyum düzeyleri [$F(3,49)=2,128, p>0,05$] arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Ebeveynlerin otizmi algılama derecelerinin dağılımı incelendiğinde 2 kategorili bir değerlendirmenin daha uygun olacağı düşünülerek “hafif” ve “orta” cevapları “hafif” kategorisinde, “ağır” ve “çok ağır” kategorileri ise “ağır” kategorisinde toplanmıştır. Ebeveynlerin otizmi algılama derecelerinin 2 kategorili değerlendirmesi ile otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların algıladığı sosyal destek düzeyleri, benlik kavramı düzeyleri ve davranışsal ve duygusal uyum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla Bağımsız Gruplar için T Testi analizi yapılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre ebeveynlerin otizmi algılama dereceleri ile çocukların algıladığı sosyal destek düzeyleri ($t=1,097$, $p>0,05$) ve benlik kavramı düzeyleri ($t=-,084$, $p>0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmazken, davranışsal ve duygusal uyum düzeyleri ($t=-2,573$, $p<0,05$) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulguya göre ebeveyni otistik kardeşinin otizm ağırlık derecesini “ağır” algılayan çocuklar “hafif” olarak algılayan çocuklara göre daha fazla davranışsal ve duygusal uyum problemleri yaşamaktadır.

Tablo 3.9. Çocukların Otistik Kardeşlerinden Büyük/Küçük Olmalarına Göre Toplam Ölçek Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Sonuçları

Ölçekler	Büyük / Küçük	n	Ort.	Ss.	t	p
Davranışsal ve Duygusal Uyum	Küçük	13	11,15	5,91	,451	,654
	Büyük	37	10,38	5,12		
Benlik Kavramı	Küçük	13	87,23	10,21	-,731	,468
	Büyük	37	89,49	9,35		
Sosyal Destek	Küçük	13	68,85	25,37	-,587	,560
	Büyük	37	72,65	18,01		

Şekil 3.7. Çocukların Otistik Kardeşlerinden Büyük/Küçük Olmalarına Göre Toplam Ölçek Puan Ortalamaları

Otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların algıladığı sosyal destek düzeyleri, benlik kavramı düzeyleri ve davranışsal ve duygusal uyum düzeyleri ile otistik kardeşlerinden büyük ya da küçük olma durumları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirleyebilmek için Bağımsız Gruplar için T Testi analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre çocukların otistik kardeşlerinden büyük ya da küçük olma durumları ile çocukların davranışsal ve duygusal uyumları ($t=,451$, $p>0,05$), benlik kavramları ($t=-,731$, $p>0,05$) ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri ($t=-,587$, $p>0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tablo 3.10. Evdeki Toplam Çocuk Sayısı İle Toplam Ölçek Puanlarının Birbirleriyle Olan Korelasyonları

Ölçekler	Toplam Çocuk Sayısı	Davranışsal ve Duygusal Uyum	Benlik Kavramı	Sosyal Destek
Toplam Çocuk Sayısı		-,017	-,055	,053
Davranışsal ve Duygusal Uyum			,218	,050
Benlik				,705**

Kavramı

Sosyal Destek

* p<.05

** p<.01

Otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların algıladığı sosyal destek düzeyleri, benlik kavramı düzeyleri ve davranışsal ve duygusal uyum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirleyebilmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre evdeki toplam çocuk sayısı ile çocukların algıladığı sosyal destek düzeyleri ($r=,053$), benlik kavramı düzeyleri ($r=-,055$) ve davranışsal ve duygusal uyum düzeyleri ($r=-,017$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

3.3. Otistik Kardeşe Sahip Örneklem Grubunun Ölçek Puanları Arasındaki Korelasyonlar

Tablo 3.11. Otistik Kardeşe Sahip 9-16 Yaş Arası Normal Gelişim Gösteren Çocukların Toplam Ölçek Puanlarının Korelasyonları

Ölçekler	Davranışsal ve Duygusal Uyum	Benlik Kavramı	Sosyal Destek
Davranışsal ve Duygusal Uyum		,218	,050
Benlik Kavramı			,705**
Sosyal Destek			

* p<.05

** p<.01

Otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların algıladığı sosyal destek düzeyleri, benlik kavramı düzeyleri ve davranışsal ve duygusal uyum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirleyebilmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların algıladığı sosyal destek düzeyleri ile benlik kavramı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur ($r=,705$). Bu bulgu sonucunda; otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası

normal gelişim gösteren çocukların algıladığı sosyal destek düzeyleri arttıkça benlik kavramı düzeyleri de artmaktadır ya da benlik kavramları arttıkça aldıkları sosyal desteği algılayışları artmaktadır denilebilir. Otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların algıladığı sosyal destek düzeyleri ile davranışsal ve duygusal uyum düzeyleri arasında ($r=,050$) ve benlik kavramı düzeyleri ile davranışsal ve duygusal uyum düzeyleri arasında ($r=,218$) ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 3.12. Alt Ölçeklerin Birbirleriyle Olan Korelasyonları

Alt Ölçekler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. Arkadaş		,452**	,628**	,471**	,428**	,527**	,487**	,333**	,312*	,128	-,005	-,034
2. Aile			,495**	,504**	,387**	,522**	-,002	,303*	,239	-,113	,037	,056
3. Öğretmen				,541**	,530**	,531**	,429**	,402**	,366**	,034	,107	,225
4. Kaygı					,077	,718**	,132	,526**	,352*	,277	,217	-,071
5. Mutluluk						,464**	,453**	,467**	,329*	-,199	-,059	,234
6. Fiziksel Görünüm							,299*	,674**	,336*	,085	,181	-,080
7. Davranış								,395**	,192	,131	,194	,078
8. Sosyal Beğenirlik									,504**	,069	,267	,038
9. Zihinsel/ Okul										,099	,183	-,014
10. Hiperaktivite / Dikkatsizlik											,498**	-,577**
11. Duygulanım												-,261
12. Sosyal Davranış												

* p<.05

**

p<.01

Otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların algıladığı sosyal desteklerinin, benlik kavramlarının ve davranışsal ve duygusal uyumlarının alt ölçekler düzeyinde anlamlı bir ilişkiye sahip olup olmadığını belirleyebilmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların davranışsal ve duygusal uyumlarının alt ölçeklerinden hiperaktivite ve dikkatsizlik alt ölçeğinin, duygulanım alt ölçeği ile pozitif yönde ($r=,498$) ve sosyal davranış alt ölçeği ile ($r=-,577$) negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisinin olduğu bulunmuştur. Buna göre otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların hiperaktivite ve dikkatsizlik sorunları arttıkça duygulanım sorunları da artmaktadır ya da duygulanım sorunları arttıkça hiperaktivite ve dikkatsizlik sorunları da artmaktadır denilebilir. Ayrıca hiperaktivite ve dikkatsizlik sorunları arttıkça otistik kardeşe sahip 9-16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların gösterdikleri sosyal davranış düzeylerinin azaldığı ya da gösterdikleri sosyal davranış düzeyleri azaldıkça hiperaktivite ve dikkatsizlik sorunlarının arttığı düşünülebilir.

4. BÖLÜM

TARTIŞMA

4.1. Araştırma Sorularına İlişkin Tartışmalar

Bu araştırmada otistik kardeşe sahip 9 – 16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların davranışsal ve duygusal uyumlarını, benlik kavramlarını ve algıladıkları sosyal destek düzeylerini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmanın bir diğer amacı da; otistik kardeşe sahip 9 – 16 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların belirlenen davranışsal ve duygusal uyum, benlik kavramı, sosyal destek seviyelerinin; normal gelişim gösteren kardeşe sahip 9 – 16 yaş arası normal gelişim gösteren çocuklarla karşılaştırılmasıdır. Bu karşılaştırma ile otistik kardeşe sahip olmanın çocuk üzerindeki etkilerini daha iyi anlayabilmek amaçlanmıştır.

Araştırmanın örneklemini Bursa’da yaşayan 50 otistik kardeşe sahip 9 – 16 yaş arası normal gelişim gösteren çocuk ve 52 normal gelişim gösteren kardeşe sahip 9 – 16 yaş arası normal gelişim gösteren çocuk olmak üzere toplam 102 katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırmanın verileri Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullardan öğrencilere ve ebeveynlere ulaşılarak toplanmıştır. Katılımcılardan davranışsal ve duygusal uyumu değerlendirmek amacıyla Güçler ve Güçlükler Anketi’ni, benlik kavramını değerlendirmek amacıyla Piers – Harris Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği’ni, algılanan sosyal desteği değerlendirmek amacıyla Çocuk Ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği’ni ve sosyodemografik bilgi formunu doldurmaları istenmiştir. Güçler ve Güçlükler Anketi ile sosyodemografik bilgi formu ebeveynler tarafından doldurulmuştur.

4.1.1. İki Örneklem Grubunun Karşılaştırılmasına İlişkin Tartışmalar

Araştırmanın temel sorusu otistik kardeşe sahip 9 – 16 yaş arası normal gelişim gösteren çocuklar ile normal gelişim gösteren kardeşe sahip 9 – 16 yaş arası normal gelişim gösteren çocuklar arasında davranışsal ve duygusal uyum, benlik kavramı ve algılanan sosyal destek düzeyleri açısından anlamlı bir fark olup olmadığıdır. Yapılan analizler sonucunda iki örneklem grubu arasında davranışsal ve duygusal uyum, benlik kavramı ve algılanan sosyal destek düzeyleri açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Yürütülen araştırmada otistik kardeşe sahip çocukların davranışsal ve duygusal uyum açısından normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocuklardan farklılaşmadığı görülmüştür. Davranışsal ve duygusal uyum açısından anlamlı bir farkın olmadığına dair bulgular; Hastings'in (2007) down sendromlu kardeşe sahip çocuklar ile otistik kardeşe sahip çocuklar ve normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocuklar ile yürüttüğü çalışmanın bulguları ile tutarlılık göstermektedir. Hastings çalışmasının sonucunda 3 örneklem grubu arasında davranışsal uyum açısından anlamlı farklılık olmadığını belirtmiştir. Pilowsky, Yirmiye, Doppelt, Gross-Tsur & Shalev (2004) yürüttükleri çalışmalarında, araştırmalarına katılan otistik kardeşe sahip çocukların %86.7'sinin iyi işlevsellik gösterdiğini belirterek benzer bir sonuca ulaşmışlardır. Kaminsky & Dewey (2002), Dempsey, Llorens, Brewton, Mulchandani & Goin-Kochel (2011) ve Davis (2010) da çalışmalarında otistik kardeşe sahip çocukların davranışsal ve duygusal uyumlarında anlamlı bir farklılık bulmamışlardır.

Öte yandan otistik kardeşe sahip olmanın etkilerine ilişkin literatür incelendiğinde otistik kardeşe sahip olmanın çocuk üzerinde etkileri olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin; Benson & Karlof (2008) 72 çocuk katılımcı ile yürüttükleri araştırmalarında otistik kardeşe sahip çocuklar ile engeli olan ve olmayan kardeşe sahip çocukları sosyal, davranışsal ve duygusal uyumları açısında karşılaştırmayı amaçlamışlardır.

Araştırmacılar bulgularında engeli olan kardeşe sahip olmanın uyum sorunları yaşama ihtimalini arttırdığını belirtmişlerdir. Fisman, Wolf, Ellison, Gillis & Freeman (2000) down sendromlu kardeşe sahip çocuklar, yaygın gelişimsel bozukluk tanılı kardeşe sahip çocuklar ve normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocukları karşılaştırdıkları çalışmalarında yaygın gelişimsel bozukluk tanılı kardeşe sahip çocukların daha fazla uyum zorlukları yaşadıklarını bulmuşlardır. Hastings (2003b) de benzer bir şekilde otistik kardeşe sahip çocukların zayıf psikolojik uyum açısından daha fazla riske sahip olduğunu belirtmiştir. Macks & Reeve (2007), Ross & Cuskselly (2006) da çalışmalarında bu bulguları destekleyen sonuçlar elde etmişlerdir. Verte, Roeyers & Busse (2003) ise otistik kardeşe sahip çocukların uyum problemleri yaşamayı daha yatkın olmadıklarını ancak otistik kardeşe sahip çocukların daha fazla uyum sorunu yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Bu çalışmada otistik kardeşe sahip çocuklar ile normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocukların benlik kavramları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Bu bulgu ile tutarlılık göstermeyen çalışmalar bulunmaktadır. Örneđin Apaliçi (1996) 29 yaygın gelişimsel bozukluk tanılı kardeşe sahip çocukla 29 normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocuğu uyum ve benlik kavramı açısından karşılaştırdığı çalışmasında, yaygın gelişimsel bozukluk tanılı kardeşe sahip çocukların benlik kavramı düzeylerinin anlamlı biçimde daha dūřük olduğunu bulmuştur. Davis (2010) otistik çocuğa sahip kardeşlerin down sendromlu çocuğa sahip kardeşlere göre benlik kavramının daha dūřük olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte otistik kardeşe sahip çocukların daha yüksek benlik kavramı düzeylerine sahip olduğunu belirten çalışmalar da bulunmaktadır. Mates (1990), Macks & Reeve (2007) alışmalarında otistik kardeşe sahip çocukların daha yüksek benlik kavramı düzeylerine sahip olduklarını bulmuşlardır. Verte, Roeyers & Busse (2003) ile Kaminsky & Dewey (2002) de araştırmalarında benzer bir sonuca ulaşmışlardır. Aynı zamanda araştırmacılar aynı araştırmalarında otistik kardeşe sahip çocukların algıladıkları sosyal destek açısından Down

sendromlu kardeşe sahip çocuklardan ve normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocuklardan farklılaşmadığını bulmuşlardır. Araştırmacıların bu bulgusu elde ettiğimiz sonuç ile tutarlıdır.

Yürütülen araştırmada iki örneklem grubu arasındaki davranışsal ve duygusal uyum, benlik kavramı ve algılanan sosyal destek düzeyleri arasında fark olup olmadığı katılımcıların cinsiyetleri dikkate alınarak da incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda otistik kardeşe sahip erkek çocukların normal gelişim gösteren erkek kardeşe sahip çocuklardan anlamlı bir şekilde daha fazla davranışsal ve duygusal uyum sorunu yaşadıkları bulunmuştur. Benlik kavramı ve algılanan sosyal destek düzeyleri arasında ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda otistik kardeşe sahip erkek çocukların daha fazla davranışsal ve duygusal uyum sorunu yaşadıkları söylenebilir. Kız çocuklar da ise iki örneklem grubu arasında davranışsal ve duygusal uyum, benlik kavramı ve algılanan sosyal destek düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

İki örneklem grubunun cinsiyete göre karşılaştırılması ile ilgili literatür incelendiğinde araştırma bulguları ile tutarlı olmayan çalışmalar olduğu görülmektedir. Verte, Roeyers & Busse 2003 yılındaki çalışmalarında kontrol grubu ile karşılaştırıldığında otistik kardeşe sahip kız çocukların daha yüksek benlik kavramı düzeylerine sahip olduklarını bulmuşlardır. Bunun yanında ise Gold (1993) çalışmasında otistik kardeşe sahip erkek çocukların depresyon seviyelerini kontrol grubundaki erkek çocuklardan anlamlı derecede yüksek olarak bulmuştur.

Otistik kardeşe sahip 9 – 16 yaş arası normal gelişim gösteren çocuklar ile normal gelişim gösteren kardeşe sahip 9 – 16 yaş arası normal gelişim gösteren çocuklar arasında davranışsal ve duygusal uyum, benlik kavramı ve algılanan sosyal destek düzeylerinin alt ölçekleri açısından anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Otistik kardeşe sahip örneklem

grubunun, aileden alınan sosyal destek alt ölçeği ve Piers – Harris Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği'nin Davranış alt ölçeğinde anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. İki örneklem grubunun alt ölçek puan ortalamaları incelendiğinde her iki alt ölçekte de otistik kardeşe sahip örneklem grubunun ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlardan yola çıkarak otistik kardeşe sahip çocukların ailelerinden daha fazla sosyal destek aldıklarını algıladıkları söylenebilir. Aynı zamanda otistik kardeşe sahip çocukların davranış alt ölçeğinden daha yüksek puan almaları daha fazla davranış sorunları yaşadıkları şeklinde yorumlanabilir.

4.1.2. Otistik Kardeşe Sahip Örneklem Grubunun Ölçek Puanları İle Sosyodemografik Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Tartışılması

Otistik kardeşe sahip çocukların cinsiyetlerine göre davranışsal ve duygusal uyum, benlik kavramı ve algılanan sosyal destek düzeylerinde anlamlı farklılık olup olmadığına bakıldığında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur. Hastings'in (2003b) araştırmasında otistik kardeşe sahip erkek çocukların daha az sosyal davranış gösterdiğine dair elde ettiği sonuçlar, bu çalışmanın bulguları ile tutarlılık göstermemektedir. Kaminsky & Dewey (2002) de çalışmalarında otistik kardeşe sahip kız çocukların sosyal yeterlik seviyelerini otistik kardeşe sahip erkek çocuklardan daha yüksek olarak bulmuşlardır. Benzer bir şekilde Macks & Reeve (2007) de otistik kardeşe sahip erkek çocukların otistik kardeşe sahip kız çocuklara göre sosyal ve davranışsal uyum sorunları geliştirme riskini daha fazla olarak bulmuştur. Orsmond & Seltzer (2009) ise araştırmalarında otistik kardeşe sahip kız ve erkek çocukların kaygı ve depresyon düzeylerini incelemişler ve kız çocukların kaygı ve depresyon seviyelerini daha yüksek olarak bulmuşlardır. Bu bulguların yanında Mates (1990), Palafox (2004) çalışmasında otistik kardeşe sahip çocuğun uyumu ile çocuğun cinsiyeti arasında anlamlı bir

farklılık bulmamıştır. Dere (2009) ve Atasoy (2002) otistik çocuğa sahip kardeşlerin kardeşlerine tutumu ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulmamıştır.

Otistik kardeşe sahip çocukların davranışsal ve duygusal uyum, benlik kavramı ve algılanan sosyal destek düzeylerinin ebeveynlerinin gelir düzeyi ve eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği araştırmada ele alınan bir diğer sorudur. Araştırma sonucunda otistik kardeşe sahip çocukların davranışsal ve duygusal uyum, benlik kavramı ve algılanan sosyal destek düzeylerinin ebeveynlerinin gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Araştırma sonucuna benzer bir şekilde Kaminsky & Dewey (2002) ise ailenin gelir düzeyine göre otistik kardeşe sahip çocukların davranışsal ve duygusal uyumlarında anlamlı bir farklılık bulmamıştır. Bununla birlikte otistik kardeşe sahip çocukların davranışsal ve duygusal uyum, benlik kavramı ve algılanan sosyal destek düzeylerinin ebeveynlerinin gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşan araştırmalar da bulunmaktadır. Macks & Reeve (2007) araştırmalarında davranışsal ve duygusal uyum sorunları yaşama açısından risk faktörü olarak ailenin gelir düzeyini ele almışlardır. Araştırmacılar düşük sosyoekonomik düzeye sahip olmayı otistik kardeşe sahip çocuğun davranışsal ve duygusal uyum sorunları geliştirmesi açısından bir risk faktörü olarak bulmuşlardır. Davis (2010) de gelir düzeyi ile otistik kardeşe sahip çocuğun davranışsal ve duygusal uyumu arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur.

Araştırma sonuçlarında otistik kardeşe sahip çocukların davranışsal ve duygusal uyum, benlik kavramı ve algılanan sosyal destek düzeylerinin ebeveynlerinin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Palafox (2004), Kaminsky & Dewey (2002) araştırmalarında babanın eğitim düzeyine göre otistik kardeşe sahip çocuğun davranışsal ve duygusal uyumunda anlamlı farklılık bulmazken annenin eğitim düzeyine göre analizler

yapıldığında anlamlı farklılık bulmuşlardır. Davis (2010) otistik kardeşe sahip çocuğun benlik kavramı ile ebeveynin eğitim düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulmuştur.

Ebeveynlerin otistik çocuklarının otizm derecelerini algılama düzeyleri araştırmaya dahil edilen bağımsız değişkenlerden bir diğeridir. Otistik kardeşe sahip çocukların davranışsal ve duygusal uyum, benlik kavramı ve algılanan sosyal destek düzeylerinin; ebeveynlerinin otizm derecesini algılama düzeylerine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Otistik kardeşe sahip çocukların davranışsal ve duygusal uyumlarının ebeveynlerinin otistik kardeşlerinin otizm derecesini “az” ya da “çok” algılıyor oluşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. Buna göre eğer otistik kardeşe sahip çocuğun ebeveyni otistik çocuğunun otizm derecesini “çok” olarak nitelendiriyorsa, otistik kardeşe sahip çocuğun daha fazla davranışsal ve duygusal uyum sorunu yaşadığı söylenebilir. Bu bulguya benzer olarak Benson & Karlof (2008) çalışmalarında otistik kardeşin semptomlarının şiddetinin otistik kardeşe sahip çocuğun uyum sorunları ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Palafox (2004) ise otistik kardeşe sahip çocuğun davranışsal ve duygusal uyumu ile otistik kardeşin otizm derecesi arasında anlamlı bir ilişki bulmamıştır.

Otistik kardeşe sahip çocukların otistik kardeşlerinden büyük ya da küçük olmalarının davranışsal ve duygusal uyum, benlik kavramı ve algılanan sosyal destek düzeyleri açısından bir farklılık yaratıp yaratmadığı da araştırmanın bir diğer sorusudur. Yapılan analizler sonucunda otistik kardeşten büyük ya da küçük olmanın otistik kardeşe sahip çocuğun davranış ve duygusal uyum, benlik kavramı ve algılanan sosyal destek düzeyleri açısından anlamlı bir fark yaratmadığı bulunmuştur. Dere (2009), çalışmasında büyük ya da küçük kardeş olma ile ilgili kardeş tutumları arasında anlamlı bir fark bulmamıştır. Ancak otistik kardeşten büyük ya da küçük olmanın çocuk üzerinde etkileri olduğunu belirten çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin; Marks & Reeve (2007) araştırmalarında otistik

kardeşten büyük olmanın otistik kardeşe sahip çocuğun davranışsal ve duygusal uyum sorunu geliştirmesi açısından bir risk etkeni olduğunu bulmuşlardır. Hastings (2003b) otistik kardeşinden küçük olan çocukların daha az sosyal davranış gösterdiğini ve Petalas, Hastings, Nash, Lloyd & Dowey (2009) da otistik kardeşinden küçük olan çocukların daha fazla duygusal ve/veya davranışsal uyum sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Otistik kardeşe sahip çocuğun otistik kardeşi haricinde başka bir kardeşe sahip olup olmaması ile otistik kardeşe sahip çocuğun davranışsal ve duygusal uyumu arasında anlamlı bir ilişki olduğuna dair literatür bilgileri bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında otistik kardeşe sahip çocuğun başka bir kardeşe sahip olup olmaması yani evdeki toplam çocuk sayısı da araştırmaya dahil edilen bir diğer değişken olmuştur. Evdeki toplam çocuk sayısı ile otistik kardeşe sahip çocuğun davranışsal ve duygusal uyumu, benlik kavramı ve algıladığı sosyal destek düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına bakıldığında anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur. Benzer olarak Mates (1990) otistik çocuğa sahip iki çocuklu aileler ile otistik çocuğa sahip çok çocuklu aileleri karşılaştırdığı çalışmasında otistik kardeşe sahip çocuğun davranışsal ve duygusal uyumu ile kardeş sayısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Kaminsky & Dewey (2002) ise araştırmalarında otistik kardeş harici kardeşe de sahip olan çocukların davranışsal ve duygusal uyumlarının sadece otistik kardeşe sahip çocuklardan daha iyi olduğunu bulmuşlardır. Araştırmacılar bu sonuca çok kardeşli çocukların evdeki sorumluluklarının kardeşler arasında dağılıyor olmasından kaynaklanabileceği yorumunu getirmişlerdir.

4.1.3. Otistik Kardeşe Sahip Örneklem Grubunun Ölçek Puanları Arasındaki Korelasyonların Tartışılması

Araştırmanın bir diğer sorusu ise otistik kardeşe sahip çocukların davranışsal ve duygusal uyumları, benlik kavramları ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki

olup olmadığıdır. Yapılan analizler sonucunda otistik kardeşe sahip çocukların algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile benlik kavramları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu durum çocukların aile, arkadaş ve öğretmenlerinden aldıklarını düşündükleri sosyal destek seviyeleri arttıkça, çocukların benlik kavramlarının da arttığı şeklinde yorumlanabilir. Smith & Perry'nin (2005) otistik kardeşe sahip çocuklara yönelik bir destek grubu oluşturdukları araştırmaları bu bulguyu destekleyen bir örnektir. Destek grubu öncesinde ve sonrasında otistik kardeşe sahip çocukların benlik kavramı düzeylerini ölçen araştırmacılar destek grubu uygulaması sonucunda çocukların benlik kavramı düzeylerinin anlamlı biçimde artmış olduğunu belirtmişlerdir. Öte yandan çocukların davranışsal ve duygusal uyumları ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri ve benlik kavramları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ancak; Atasoy (2002) ebeveynleri ile otistik kardeşi hakkında konuşabilen çocukların endişe düzeylerinin daha düşük olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde Hoskinson (2011) da araştırmasının sonucunda çocukların; arkadaş, akran, aile ve geniş aileyi de içine alan sosyal destek ağına sahip olduklarında otistik kardeşe sahip olmaya uyum gösterebildiklerini bulmuştur. Rivers & Stoneman (2003) da çalışmalarında otistik kardeşe sahip çocuğun, ailenin evlilik stres düzeyi yüksek olsa bile, aileden aldığı sosyal destek seviyesi yüksekse otistik kardeşi ile ilişkisinin iyi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bütün bu sonuçlar otistik kardeşe sahip çocuğun kardeşi ile ilişkisinde ve uyum sorunlarında sosyal desteğin önemini göstermektedir.

4.2. Sınırlılıklar ve Öneriler

Mevcut araştırmanın bulguların genellenmesini zorlaştıran bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırma örneklemini sadece Bursa'da yaşayan katılımcıların oluşturması elde edilen bulguların genellenmesini zorlaştırmaktadır. Farklı şehirlerden katılımcıların yer aldığı araştırmalar yapılarak genellenebilir bulgulara ulaşmak daha mümkün olacaktır. Araştırmanın

bir diğerk sınırlılığı da örneklem gruplarının küçük olmasıdır. Örneklem yaş grubunun belli bir yaş aralığıyla sınırlanması ve 9–16 yaş arası otistik kardeşe sahip normal gelişim gösteren çocuğa ulaşmanın zor olması nedeniyle örneklem grupları sınırlı olmaktadır. Daha fazla sayıda otistik kardeşe sahip çocuğa ulaşılan araştırmalar ile otistik kardeşe sahip çocuğun davranışsal ve duygusal uyum sorunları, benlik kavramı ve sosyal destek algıları ve bunlar gibi yaşadıkları daha birçok tecrübenin anlaşılması kolaylaşacaktır.

Gelecekte yürütülecek araştırmalarda daha geniş örneklemelere yer vermenin yanında otistik kardeşe sahip çocuklar ile normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocukların cinsiyet gruplarının eşit tutulması ile cinsiyetler arası farklılıklara ilişkin daha net sonuçlar elde edilebilecektir. Araştırmada iki örneklem grubundaki erkek katılımcı sayısı eşit iken kız katılımcı sayılarında eşitlik söz konusu değildir.

Gelecekteki araştırmalarda otistik kardeşe sahip çocukların kardeşleri ile ilişkileri uyum sorunları vb. tecrübelerini etkileyebilecek otistik kardeşe sahip çocuğa ait başka özelliklere yer verilebilir (akademik başarı, günlük stresler vb.). Davis (2010) mizaç, baş etme becerileri ve engellilik türüne ilişkin sahip olunan bilgi gibi otistik kardeşe sahip çocuğa ait bireysel işlevsellik özelliklerinin çocuğun uyum davranışları ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Gelecekteki araştırmalarda bu gibi özelliklere yer verilerek otistik kardeşe sahip çocuğun tecrübeleri daha iyi anlaşılabilir.

Bundan sonra yapılacak olan araştırmalarda otistik kardeşe sahip normal gelişim gösteren çocuğun yaş faktörü otistik kardeşten büyük ya da küçük olma gibi kaba bir sınıflandırma yerine; otistik kardeşten büyük ya da küçük olmak yıl farkı dikkate alınarak ele alınabilir. Böylece örneğin otistik kardeşinden 10 yaş büyük bir çocuk ile 2 yaş büyük bir çocuğun yaşadığı otistik kardeşe sahip olma tecrübeleri arasındaki farklar daha iyi anlaşılabilir.

Literatürde de yer verildiği gibi otistik kardeşe sahip olmak sadece çocukluk dönemi üzerinde etkileri olan bir tecrübe değildir (Ferrioli & Harris, 2010). Bu nedenle otistik kardeşe sahip çocuklar kadar otistik kardeşe sahip yetişkin örneklem gruplarıyla da çalışmalar yürütülebilir. Yetişkin örneklem grubu ile yapılacak çalışmalar otistik kardeşe sahip olmanın yetişkin dönemindeki etkilerini anlamamıza yardımcı olacaktır. Otistik kardeşe sahip olmanın yaşam boyu süren etkilerini araştırmanın en etkili yolu ise boylamsal çalışmalar yürütmek olacaktır.

Otistik kardeşe sahip çocuğun yaşadığı uyum sorunlarında kendisine ait özelliklerin olduğu kadar ebeveynlere ait özelliklerin etkileri de araştırılabilir. Mevcut araştırmada ebeveynlere ait özelliklerden biri olarak gelir düzeyine yer verilmiştir. Gelir düzeyi sosyodemografik formda “Düşük”, “Orta”, “Yüksek” derecelendirmeleriyle sorularak değerlendirilmiştir. Gelecekteki araştırmalarda derecelendirme ile değerlendirilmek yerine açık uçlu soru ile ya da gelir aralıkları verilerek gelir düzeyi sorulabilir. Gelir düzeyinin yanında anne babanın depresyon seviyeleri, öz yeterlilik seviyeleri, engelli çocuklarını kabulleniş seviyeleri de ileride ele alınabilecek ebeveyn özelliklerine dahil edilebilir.

Mevcut araştırmaya dahil edilen bir diğer ebeveynlere ait faktör ebeveynlerin otistik çocuklarının otizmelerini algılama düzeyleridir. Otistik çocuğun otizm derecesi sadece ebeveynlerin algılamaları doğrultusunda değil, otizm derecesinin değerlendirilebileceği bir ölçeğin de araştırmaya dahil edilmesiyle değerlendirilebilir. Böylece ebeveynlerin otizm derecesini algılamaları ile otistik çocuğun gerçek otizm derecesi arasındaki ilişki incelenebilir. Ve bu iki faktörün otistik kardeşe sahip çocuğun uyum sorunları üzerindeki etkileri incelenebilir.

KAYNAKLAR

Amerikan Psikiyatri Birliği. (1994). *Psikiyatride Hastalıkların Tanımlanması ve Sınıflandırılması El Kitabı* (4. Baskı). Çeviren Köroğlu, E., Hekimler Yayın Birliği, Ankara.

Apalığı, V. (1996). *Psychological adjustment and sibling relationships of older brothers and sisters of children with pervasive developmental disorders*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziği Üniversitesi, İstanbul.

Atasoy, S. (2002). *Otistik kardeşe sahip normal gelişim gösteren çocukların otizme ilişkin bilgi düzeyleri ile otistik kardeşlerine yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.

Aydın, A. (2003). *Otizimde İlk Adım*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic. San. Ltd. Sti.

Bagenholm, A., & Gillberg, C. (1991). Psychosocial effects on siblings of children with autism and mental retardation: A population based study. *Journal of Mental Deficiency Research*, 35, 291–307.

Bailey, A., Palferman, S., Heavey, L., & Le Conteur, A. (1998). The phenotype in relatives. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 28, 369–392.

Bebko, J. M., Konstantareas, M. M. & Springer, J. (1987). Parent and Professional Evaluations of Family Stress Associated with Characteristics of Autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 17 (4), 565-576.

Benson, P. R., Karlof, K. L. (2008). Child, parent and family predictors of latter adjustment in siblings of children with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2, 583-600.

Benson, P., & Karlof, K. L. (2009). Anger, stress proliferation, and depressed mood among parents of children with ASD: A longitudinal replication. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39, 350–362.

Bolton, P. F., Pickles, A., Murphy, M., & Rutter, M. (1998). Autism, affective and psychiatric disorders: Patterns of familial aggregation. *Psychological Medicine*, 28, 385–395.

Cobb, S. (1976). Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine*, 38, 300-314

Davis, K. E. (2010). *The psychological adjustment of siblings of children with disabilities: the role of the family and the wider social community*, PhD Thesis, School of Health Sciences, RMIT University. Retrieved March 05, 2012 from RMIT University, Research Repository Web Site: <http://researchbank.rmit.edu.au/eserv/rmit:10372/Davis.pdf>

Davison, G. C. & Neale, J. M. (2004). *Anormal Psikolojisi*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Dempsey, A. G., Llorens, A., Brewton, C., Mulchandani, S. & Goin-Kochel, R. P. (2011). Emotional and behavioral adjustment in tpically developing siblings of children with autism spectrum disorders. *Journal of Autism & Developmental Disorders*.

Dere, N. (2009). *Annelerin Otistik Çocuklarını Kabul Etmeleri ile Otistik Çocukların Kardeşlerinin Kardeşlerini Kabulü Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Elçi, Ö. (2004) *Predictive Values Of Social Support, Coping Styles And Stress Level In Posttraumatic Growth And Burnout Levels Among The Parents Of Children With Autism*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

El-Ghoroury, N. H.; Romanczyk, R. G. (1999). Play Interactions Of Family Members Towards Children With Autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 29, 249-258

Eremsoy, E. (2005). *How do parental, familial, and child characteristics differentiative conduct-disordered children with and without psychopathic tendencies*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Evirgen, N. (2010). *Aile İçi Örüntülerin Çocukların Algıları Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Ferraioli, S. J., & Harris, S. L. (2010). The impact of autism on siblings. *Social Work in Mental Health*, 8, 41-53.

Fisman, S., Wolf, L., Ellison, D., Gillis, B., & Freeman, T. (2000). A longitudinal study of siblings of children with chronic disabilities. *Canadian Journal of Psychiatry*, 45, 369–375.

Folstein, S. & Rutter, M. (1977). Infantile autism: a genetic study of 21 twin pairs. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 18, 297-321.

Gander, M. J. & Gandiner, H. W. (2004). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Giallo, R., & Gavidia-Payne, S. (2006). Child, parent and family factors as predictors of adjustment for siblings of children with a disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 50, 937-948.

Gillatt, L. A. E. (2007). *Having a Brother or Sister with Autism: Children's Experiences of the Sibling Relationship*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. the University of Leicester, Leicester.

Glasberg, B.A. (2000). The development of siblings' understanding of autism and related disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 30, 143–156.

Gold, N. (1993). Depression and social adjustment in siblings of boys with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 23, 147-163.

Goodman, A., Lamping, D. L. & Ploubidis, G. B. (2010). When to use broader internalising and externalising subscales instead of the hypothesised five subscales on the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ): data from British parents, teachers and children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38, 1179-1191.

Öz bu kaynaktan alınmıştır.

<http://www.sdqinfo.org/py/doc/GetAbstract.py?id=GoodmanEtAl2010&n=1>.

Gökler, I. (2008). *Sistem yaklaşımı ve sosyal-ekolojik yaklaşım çerçevesinde oluşturulan kavramsal model temelinde kronik hastalığı olan çocuklar ve ailelerinde psikolojik uyumun yordanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara. acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/3587/4475.pdf adresinden 15 Şubat 2012 tarihinde alınmıştır.

Güvenir, T., Özbek, A., Baykara, B., Arkar, H., Şentürk, B., ve İncekaş, S. (2008). Güçler ve güçlükler anketinin (GGA) Türkçe uyarlamasının psikometrik özellikleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(2), 65-74.

Hannah, M. E., & Midlarsky, E. (1985). Siblings of the handicapped: A literature review for school psychologists. *School Psychology Review*, 14, 510–520
Dempsey, Llorens, Brewton, Mulchandani & Goin-Kochel, 2011

Hastings, R. P. (2003b). Behavioral adjustment of siblings of children with autism engaged in applied behavior analysis early intervention programs: the moderating role of social support. *Journal of Autism & Developmental Disorders*, 33, 141-150.

Hastings, R. P. (2007). Longitudinal relationships between sibling behavioral adjustment and behavior problems of children with developmental disabilities. *Journal of Autism & Developmental Disorders*, 37, 1485-1492.

Hastings R. P., Petalas M. A., Nash S., Dowey A., & Reilly D. (2009). "I Like That He Always Shows Who He Is": The perceptions and experiences of siblings with a brother with autism spectrum disorder. *International Journal of Disability, Development and Education*, 56, 381 – 399.

Hoskinson, J. E. (2011). How does having a sibling with autism spectrum conditions impact on adolescents' psychosocial adjustment? D.Clin.Psychol thesis, University of Leeds. Retrieved March 05, 2012 from White Rose eTheses Online Web Site: <http://etheses.whiterose.ac.uk/2029/1/Thesispdf.pdf>.

Howlin, P. (1988). Living with impairment: the effects on children of having an autistic sibling. *Child: Care, Health and Development*, 14, 395-408.

Jackson, C., Richer, J., & Edge, J. A. (2008). Sibling psychological adjustment to type 1 diabetes mellitus. *Pediatric Diabetes*, 9, 308-311.

Kaminsky, L., & Dewey, D. (2002). Psychosocial adjustment in siblings of children with autism. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 43, 225-232.

Kanay, A. (2006). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan 9 – 13 yaş grubu ilköğretim öğrencilerinin uyumsal davranışları, benlik kavramı ve akademik başarıları arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Karadeniz, A. Y. (2007). *Otistik Çocukların Aileleri: Nörobilissel ve Klinik Bulgular*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Kazak, A.E. (1989). Families of chronically ill children: A systems and social-ecological model of adaptation and challenge. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57 (1), 25-30.

Koçkar, A. I. (2006). *Parental Acceptance-Rejection, Self-Esteem And Psychological Adjustment: Children With Learning Disabilities As Compared To Children With Insulin Dependent Diabetes Mellitus*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Korkmaz, B. (2000). *Yağmur Çocuklar Otizm Nedir?* İstanbul: Doğan Yayıncılık.

- Lobato, D. J. & Kao, B. T. (2005). Brief Report: Family-Based Group Intervention for Young Siblings of Children with Chronic Illness and Developmental Disability. *Journal of Pediatric Psychology* 30(8), 678–682.
- Macks, R. J., & Reeve, R. E. (2007). The adjustment of non-disabled siblings of children with autism. *Journal of Autism & Developmental Disorders*, 37, 1060–1067.
- Mascha, K., & Boucher, J. (2006). Preliminary investigation of a qualitative method of examining siblings' experiences of living with a child with ASD. *The British Journal of Developmental Disabilities*, 52, 19–28.
- Mates, T. E. (1990). Siblings of autistic children: Their adjustment and performance at home and in school. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 20, 545–553.
- Meadan, H., Stoner, J. B. & Angell, M. E. (2010). Review of Literature Related to the Social, Emotional and Behavioral Adjustment of Siblings of Individuals with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 22, 83-100.
- Meyer, K. A., Ingersoll, B. & Hambrick, D. Z. (2011). Factors influencing adjustment in siblings of children with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5, 1413–1420.
- Orsmond, G. I. & Seltzer, M. M. (2009). Adolescent siblings of individuals with autism spectrum disorder: testing a diathesis-stress model of sibling well-being. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39, 1053-1065.
- Öner, N. (1996). Piers- Harris Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği El Kitabı. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.

Quintero, N., & McIntyre, L. L. (2010). Sibling adjustment and maternal wellbeing: An examination of families with and without a child with an autism spectrum disorder. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 25*, 37-46

Palafox, G. L. S. (2004). The relationship of autism, sibling adjustment and parental self-efficacy. PhD Theses. Loma Linda University. ProQuest Dissertations & Theses, DAI-B 66/10. (UMI No. AAT 3191846).

Petalas, M. A., Hastings, R. P., Nash, S., Lloyd, T., & Dowey, A. (2009). Emotional and behavioural adjustment in siblings of children with intellectual disability with and without autism. *Autism, 13*, 417-483.

Petalas, M. A., Hastings, R. P., Nash, S., Hall, L. M., Joannidi, H. & Dowey, A. (2011). Psychological adjustment and sibling relationships in siblings of children with Autism Spectrum Disorders: Environmental stressors and the Broad Autism Phenotype. *Research in Autism Spectrum Disorders xxx (2011) xxx–xxx*. Unpublished Manuscript.

Pilowsky, T., Yirmiya, N., Doppelt, O., Gross-Tsur, V., & Shalev, R. S. (2004). Social and emotional adjustment of siblings of children with autism. *Journal of Child Psychology, 45*, 855–865.

Rao, P. A. & Beidel, D. C. (2009). The Impact of Children With High-Functioning Autism on Parental Stress, Sibling Adjustment, and Family Functioning. *Behavior Modification, xx*, xx-xx. doi:10.1177/0145445509336427

Rivers, J., & Stoneman, Z. (2003). Sibling relationships when a child has autism: Marital stress and support coping. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 33*, 383-394.

Rivers, J., & Stoneman, Z. (2008). Child temperaments, differential parenting, and the sibling relationships of children with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38, 1740-1750.

Rodrigue, J. R., Geffken, G. R., & Morgan, S.B. (1993). Perceived competence and behavioural adjustment of siblings of children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 23, 665-674.

Ross, P., & Cuskelly, M. (2006). Adjustment, sibling problems and coping strategies of brothers and sisters of children with autistic spectrum disorder. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 31(2), 77-86.

Rosenbaum, P. L., King, S., Law, M., King, G., & Evans, J. (1998). Family-centred service: A conceptual framework and research review. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 18, 1–20.

Rossiter, L., & Sharpe, D. (2001). The siblings of individuals with mental retardation: A quantitative integration of the literature. *Journal of Child and Family Studies*, 10, 65–84

Sharpe, D., & Rossiter, L. (2002). Siblings of children with a chronic illness: A metaanalysis. *Journal of Pediatric Psychology*, 27, 699-710.

Sibling Perspectives: Guidelines for Parents. (2006). <http://www.iidc.indiana.edu/pageId=377>
. Web adresinden 08.02.2012 tarihinde alınmıştır.

Smalley, S. L. (1997). Genetic influences in childhood-onset psychiatric disorders: Autism and attention-deficit/ hyperactivity disorder. *American Journal of Human Genetics*, 60, 1276–1282.

Smith, T. & Perry, A. (2005). A sibling support group for brothers and sisters of children with autism. *Journal on Developmental Disabilities, 11*, 77-88.

Stoneman, Z. (2005). Siblings of children with disabilities: Research themes. *Mental Retardation, 43*, 339-350.

Sümer, N., Sayıl, M., Kazak-Berument, S., Selçuk, E., Günaydın, G., Harma, M., Salman, S., Doğruyol, B., & Öztürk, A. (2008). *The role of the attachment, caregiving, and family dynamics on child development*. Incompleted project. Grant No: TUBITAK-105K102.

Thompson, R. J., Gustafson, K. E., Hamlett., K. W., & Spock, A. (1992). Psychological adjustment of children with cystic fibrosis: The role of child cognitive processes and maternal adjustment. *Journal of Pediatric Psychology, 17*, 757-773.

Topaloğlu, G. (2011). *Otizmlı Çocukların Kardeş İlişkisinde Annenin Rolü*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Tsao, L., Davenport, R. & Schmiege, C. (2012). Supporting Siblings of Children with Autism Spectrum Disorders. *Topics in Early Childhood Special Education, 40*, 47-54.

Turan, A. (2002). *Sevgi Dili Konuşan Çocuklar Down Sendromu, Otizm ve Kekemelikte Dil Gelişimi ve Bozuklukları İçin Rehber Kitap*. İstanbul: Sistem Yayıncılık ve Mat. San. Tic. A.Ş.

Vanlı, L. (2003). *Otizm Nedir? Tanı Ölçütleri, Ayırıcı Tanı ve Tedavi*. İstanbul Nobel Tıp Kitabevleri.

Verte, S., Roeyers, H., & Busse, A. (2003). Behavioural problems, social competence and self-concept in siblings of children with autism. *Child: Care, Health and Development*, 29, 193–205.

Yalın, Ş. (2008). *Türkçe güçler ve güçlükler anketinin ileri psikometrik özellikleri*. Uzmanlık Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir. <http://www.belgeler.com/blg/118r/turkce-gucler-ve-guclukler-anketi-nin-ileri-psikometrik-ozellikleri-the-advanced-psychometric-properties-of-turkish-sdq> adresinden 16 Mart 2012 tarihinde alınmıştır.

Yalın, A., Oral, N., Gökler, I., & Yılmaz, B. (2007). Aile terapisi. A.Soykan- Aysev, Y. Isık-Taner (Ed.), *Çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları içinde* (917-932). İstanbul: Golden Print.

Yavuzer, H. (2004). *Eğitim ve Gelişim Özellikleriyle Okul Çağı Çocuğu*. İstanbul Remzi Kitabevi.

EKLER

Bilgilendirilmiş Onam Formu (Otizm Örnekleme - Aile)

Sevgili Aileler,

Bu çalışma Maltepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Klinik Psikoloji Yüksek Lisans öğrencisi Psikolog Murat ALDAN tarafından Yrd. Doç. Dr. Pınar VURAL danışmanlığında yürütülmektedir. Bu çalışmada otistik özellikler gösteren çocukların kardeşlerini tanımak ve böylece otistik bir kardeşe sahip olarak büyümenin etkilerini anlamak amaçlanmaktadır. Bu çalışma sonucunda, otistik kardeşe sahip çocuklara, ihtiyaç duydukları desteğin en iyi şekilde verilmesini sağlayacak bilgilere ulaşmak hedeflenmektedir.

Kitapçığın üzerine isminizi yazmanız gerekmektedir ve sizden kim olduğunuzu açığa çıkaracak herhangi bir bilgi talep edilmemektedir. Bu araştırmada kişisel bir değerlendirme yapılmamakta olup; veriler toplu olarak değerlendirilecek ve sadece bilimsel amaçlar için kullanılacaktır.

Lütfen anketlerin başındaki tüm açıklamaları dikkatle okuyunuz ve soruları atlamadan cevaplandırınız. Çalışmadan elde edilen verilerin yararlı olması için siz katılımcıların soruları samimiyetle yanıtlaması gerekmektedir. Soruların doğru ya da yanlış cevabı yoktur. Bu nedenle size en uygun gelen cevapları vermeniz gerekmektedir. Bir sorunuz olursa lütfen araştırmacıya sormaktan çekinmeyin.

Araştırmaya katıldığınız ve çalışmaya destek olduğunuz için teşekkür ederiz.

Yukarıda yer alan açıklamaları okudum, anladım. Araştırmaya ocuğumla birlikte gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcı İmza: _____

Bilgilendirilmiş Onam Formu (Otizm Orneklemi - Kardeş)

Sevgili Kardeşler,

Ben Murat ALDAN. Maltepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Klinik Psikoloji Yüksek Lisans öğrencisi bir psikoloğum. Yürütmekte olduğum bir çalışma için yardımınıza ihtiyacım var. Bu çalışmada otistik bir kardeşe sahip olarak büyümenin sizleri nasıl etkilediğini anlamak istiyorum. Bu amaçla sizlerden bazı sorular cevaplamanızı isteyeceğim. Sizin fikirleriniz ve tecrübeleriniz benim için önemli. Vereceğiniz cevaplar gizli kalacak ve sadece bilimsel çalışmam için kullanılacak. Sizden adınızı ya da kişisel herhangi bir bilginizi istemeyeceğim. Sorulara içtenlikle ve dürüstçe cevap vermenizi rica ederim. Çok fazla düşünmeden size en uygun gelen cevabı işaretlemeye çalışın.

Eğer yaşınız 9 ile 16 arasındaysa ve çalışmama katılıp bana destek olursanız sevinirim.

Bilgilendirilmiş Onam Formu (Kontrol Örnekleme - Aile)

Sevgili Aileler,

Bu çalışma Maltepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Klinik Psikoloji Yüksek Lisans öğrencisi Psikolog Murat ALDAN tarafından Yrd. Doç. Dr. Pınar VURAL danışmanlığında yürütülmektedir. Bu çalışmada otistik özellikler gösteren çocukların kardeşlerini tanımak ve böylece otistik bir kardeşe sahip olarak büyümenin etkilerini anlamak amaçlanmaktadır. Bu amaçla çalışmaya normal gelişim gösteren kardeşe sahip çocukların da katılması ve 2 çocuk grubundan da elde edilen verilerin karşılaştırılmasıyla otistik kardeşe sahip çocuklara, ihtiyaç duydukları desteğin en iyi şekilde verilmesini sağlayacak bilgilere ulaşmak hedeflenmektedir.

Kitapçığın üzerine isminizi yazmanız gerekmemektedir ve sizden kim olduğunuzu açığa çıkaracak herhangi bir bilgi talep edilmemektedir. Bu araştırmada kişisel bir değerlendirme yapılmamakta olup; veriler toplu olarak değerlendirilecek ve sadece bilimsel amaçlar için kullanılacaktır.

Lütfen anketlerin başındaki tüm açıklamaları dikkatle okuyunuz ve soruları atlamadan cevaplandırınız. Çalışmadan elde edilen verilerin yararlı olması için siz katılımcıların soruları samimiyetle yanıtlaması gerekmektedir. Soruların doğru ya da yanlış cevabı yoktur. Bu nedenle size en uygun gelen cevapları vermeniz gerekmektedir. Bir sorunuz olursa lütfen araştırmacıya sormaktan çekinmeyin.

Araştırmaya katıldığınız ve çalışmaya destek olduğunuz için teşekkür ederiz.

Yukarıda yer alan açıklamaları okudum, anladım. Araştırmaya çocuğumla birlikte gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

Bilgilendirilmiş Onam Formu (Kontrol Örnekleme - Kardeş)

Sevgili Kardeşler,

Ben Murat ALDAN. Maltepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Klinik Psikoloji Yüksek Lisans öğrencisi bir psikoloğum. Yürütmekte olduğum bir çalışma için yardımınıza ihtiyacım var. Bu çalışmada kardeş/kardeşleriniz ile olan ilişkinizin sizleri nasıl etkilediğini anlamak istiyorum. Bu amaçla sizlerden bazı sorular cevaplamanızı isteyeceğim. Sizin fikirleriniz ve tecrübeleriniz benim için önemli. Vereceğiniz cevaplar gizli kalacak ve sadece bilimsel çalışmam için kullanılacak. Sizden adınızı ya da kişisel herhangi bir bilginizi istemeyeceğim. Sorulara içtenlikle ve dürüstçe cevap vermenizi rica ederim. Çok fazla düşünmeden size en uygun gelen cevabı işaretlemeye ve soruları boş bırakmamaya çalışın.

Eğer yaşıınız 9 ile 16 arasındaysa ve çalışmama katılıp bana destek olursanız sevinirim.

Çalışmamıza katılmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz. Size; sizinle, otistik özellikler gösteren çocuğunuzla ve onun bu çalışmaya katılacak olan kardeşi ile ilgili bazı sorular soracağız. Lütfen soruları, otistik özellikler gösteren çocuğunuz ve onun bu çalışmaya katılacak olan kardeşini düşünerek cevaplayınız.

SORULAR

1) Yaşınız: _____

2) Medeni Durumunuz:

Bekar Evli Boşanmış Ayrı Yaşar

2) Eğitim Durumunuz (bitirdiğiniz okul):

Okur Yazar Değil Okur Yazar İlkokul Ortaokul Lise
 Üniversite Yüksek lisans Doktora

3) Mesleğiniz: _____

4) Halen bir işte çalışıyor musunuz?

Çalışıyorum Çalışmıyorum Emekliyim Diğer _____

5) Ailenizin gelir düzeyini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Düşük Orta Yüksek

6) Şu anda herhangi bir psikolojik / psikiyatrik sorunuz var mı (Örneğin: Depresyon, kaygı bozukluğu vs.)?

Hayır Evet (Lütfen Belirtiniz) _____

7) Evinizde sizinle birlikte yaşayan başka birileri var mı (Örneğin Anneanne, hala vb.)?

8) Ailede toplam kaç çocuğa sahipsiniz? _____

9) Çocuğunuz aile de kaçınıcı çocuğunuz? _____

1) Otistik çocuğunuza yakınlık dereceniz nedir?

Anne Baba Diğer (Lütfen Belirtiniz) _____

2) Otistik çocuğunuzun cinsiyeti nedir?

Erkek Kız

3) Otistik çocuğunuzun doğum tarihi nedir?/...../.....

4) Otistik çocuğunuzun ikinci bir engeli var mı? Evet Hayır

5) Eğer otistik çocuğunuzun ikinci bir engeli varsa aşağıdakilerden hangisidir?

Epilepsi Fiziksel Engel Diğer (Lütfen Belirtiniz) _____

6) Otistik çocuğunuzun engellilik derecesini nasıl tarif edersiniz?

Hafif Orta Ağır Çok Ağır

7) Ailede ya da yakın akrabalarınızda bu tanıyı almış başka kimse var mı?

Evet Hayır

8) Otistik çocuğunuz hariç kaç çocuğunuz var? _____

9) Otistik çocuğunuz herhangi bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine gidiyor mu?

Evet Hayır

10) Eğer otistik çocuğunuz bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine gidiyorsa, bu kuruma ne kadar zamandır devam ediyor? _____

11) Otistik çocuğunuzun tanısını ya da yaşadığı zorlukları anlatmak için aile arasında kullandığınız özel bir kelime ya da kelimeler var mı, varsa belirtiniz.

OTİSTİK KARDEŞE SAHİP ÇOCUK İLE İLGİLİ SORULAR

10) Otistik kardeşe sahip çocuğunuzun cinsiyeti nedir?

Erkek

Kız

11) Otistik kardeşe sahip çocuğunuzun doğum tarihi nedir?/...../.....

12) Otistik kardeşe sahip çocuğunuz ailede kaçınıcı çocuk?

13) Otistik kardeşe sahip çocuğunuz kardeşinin otistik olduğunun farkında mı?

Evet

Hayır

Güçler ve Güçlükler Anketi

Her cümle için, Doğru Değil, Kısmen Doğru, Tamamen Doğru kutularından birini işaretleyiniz. Kesinlikle emin olamasanız ya da size anlamsız görünse de elinizden geldiğince tüm cümleleri yanıtlamanız bize yardımcı olacaktır. Lütfen yanıtlarınızı çocuğunuzun **son bir ay içindeki** davranışlarını göz önüne alarak veriniz.

Çocuğunuzun Adı:

Kız / Erkek

Doğum Tarihi:

	Doğru Değil	Kısmen Doğru	Kesinlikle Doğru
Diğer insanların duygularını önemser.	☐	☐	☐
Huzursuz ve aşırı hareketlidir, uzun süre kıpırdamadan duramaz.	☐	☐	☐
Sıkça baş ağrısı, karın ağrısı ve bulantı şikayetleri olur	☐	☐	☐
Diğer çocuklarla kolayca paylaşır. (yiyeceğini, oyuncasını, kalemini v.s.)	☐	☐	☐
Sıkça öfke nöbetleri olur yada aşırı sinirlidir.	☐	☐	☐
Daha çok tek başınadır, yalnız oynama eğilimindedir.	☐	☐	☐
Genellikle söz dinler, büyüklerin isteklerini yapar.	☐	☐	☐
Birçok kaygısı vardır. Sıkça endişeli görünür.	☐	☐	☐
Eğer birisi incinmiş, morali bozulmuş yada kendini kötü hissediyor ise ona yardımcı olur.	☐	☐	☐
Sürekli elleri ayakları kıpır kıpırdır yada oturduğu yerde kıpırdanıp durur.	☐	☐	☐
En az bir yakın arkadaşı vardır.	☐	☐	☐
Sıkça diğer çocuklarla kavga eder yada onlarla alay eder.	☐	☐	☐
Sıkça mutsuz, kederli yada ağlamaklıdır.	☐	☐	☐
Genellikle diğer çocuklar tarafından sevilir.	☐	☐	☐
Dikkati kolayca dağılır. Dikkatini toplamakta güçlük çeker.	☐	☐	☐
Yeni ortamlarda gergin yada huysuzdur. Kendine güvenini kolayca kaybeder.	☐	☐	☐
Kendinden küçüklere iyi davranır.	☐	☐	☐
Sıkça yalan söyler yada hile yapar.	☐	☐	☐
Diğer çocuklar ona takarlar yada onunla alay ederler.	☐	☐	☐
Sıkça başkalarına (anne baba, öğretmen, diğer çocuklar) yardım etmeye istekli olur.	☐	☐	☐
Bir şeyi yapmadan önce düşünür.	☐	☐	☐
Ev, okul yada başka yerlerden çalar.	☐	☐	☐
Büyüklerle çocuklardan daha iyi geçinir.	☐	☐	☐

Pek çok korkusu var. Kolayca ürker.	☐	☐	☐
Başladığı işi bitirir, dikkat süresi iyidir.	☐	☐	☐

Belirtmek istediğiniz başka düşünce ya da duygunuz var mı?

Piers – Harris Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği

Adı Soyadı :

Tarih:

KENDİM HAKKINDA DÜŞÜNCELERİM

AÇIKLAMA: Aşağıda 80 cümle var. Bunlardan sizi tanımlayanları evet, tanımlamayanları ise hayır ile cevaplandırın. Bazı cümlelerde karar vermek zor olabilir. Yine de lütfen bütün cümleleri cevaplayın. Aynı cümleyi hem evet, hem hayır şeklinde işaretlemeyin. Unutmayın, cümledeki ifade genellikle sizi anlatıyorsa evet, genellikle sizi anlatmıyorsa hayır olarak işaretleyeceksiniz. Cümlelerin size uygun olup olmadığını en iyi siz kendiniz bilebilirsiniz. Bunun için kendinizi gerçekten nasıl görüyorsanız aynen öyle cevaplandırın. Cevaplarınızı işaretlerken, buradaki cümlelerin numarası ile cevap kağıdındaki numaranın aynı olmasına dikkat edin.

1. İyi resim çizerim.
2. Okul ödevlerimi bitirmem uzun sürer.
3. Ellerimi kullanmada becerikliyimdir.
4. Okulda başarılı bir öğrenciyim.
5. Aile içinde önemli bir yerim vardır.
6. Sınıf arkadaşlarım benimle alay ediyorlar.
7. Mutluyum.
8. Çoğunlukla neşesizim.
9. Akıllıyım.
10. Öğretmenler derse kaldırıncaya heyecanlanırım.
11. Dış (fiziki)görünüşüm beni rahatsız ediyor.
12. Genellikle çekingenim.
13. Arkadaş edinmekte güçlük çekiyorum.
14. Büyüdüğümde önemli bir kimse olacağım.
15. Aileme sorun yaratırım.
16. Kuvvetli sayılmam.
17. Sınavlardan önce heyecanlanırım.
18. Okulda terbiyeli, uyumlu davranırım.
19. Herkes tarafından pek sevilen biri değilim.
20. Parlak, güzel fikirlerim vardır.
21. Genellikle kendi dediklerimin olmasını isterim.
22. İstedğim bir şeyden kolayca vazgeçerim.
23. Müzikte iyiyim.
24. Hep kötü şeyler yaparım.
25. Evde çoğu zaman huysuzluk ederim.
26. Sınıfta arkadaşlarım beni sayarlar.
27. Sinirli biriyim.
28. Gözlerim güzeldir.
29. Derse kalktığımda bildiklerimi sıklıkla anlatırım.
30. Derslerde sık sık hayal kurarım.

31. (Kardeşiniz varsa) Kardeş(ler)ime sataşırım.
32. Arkadaşlarım fikirlerimi beğenir.
33. Başım sık sık belaya girer.
34. Evde büyüklerimin sözünü dinlerim.
35. Sık sık üzülür, meraklanırım .
36. Ailem benden çok şey bekliyor.
37. Halimden memnunum.
38. Evde ve okulda pek çok şeyin dışında bırakıldığım hissine kapılırım.
39. Saçlarım güzeldir.
40. Çoğu zaman okul faaliyetlerine gönüllü olarak katılırım.
41. Şimdiki halimden daha başka olmayı isterdim.
42. Geceleri rahat uyurum.
43. Okuldan hiç hoşlanmıyorum.
44. Arkadaşlar arasında oyunlara katılmak için bir seçim yapılırken, en son seçilenlerden biriyim.
45. Sık sık hasta olurum.
46. Başkalarına karşı iyi davranmam.
47. Okul arkadaşlarım güzel fikirlerimin olduğunu söylerler.
48. Mutsuzum.
49. Çok arkadaşım var.
50. Neşeliyim.
51. Pek çok şeye aklım ermez.
52. Yakışıklıyım/güzelim.
53. Hayat dolu bir insanım.
54. Sık sık kavgaya karışıırım.
55. Erkek arkadaşlarım arasında sevilirim.
56. Arkadaşlarım bana sık sık sataşırlar.
57. Ailemi düş kırıklığına uğrattım.
58. Hoş bir yüzüm var.
59. Evde hep benle uğraşırlar.
60. Oyunlarda ve sporda başı hep ben çekerim.
61. Ne zaman bir şey yapmaya kalksam her şey ters gider.
62. Hareketlerimde hantal ve beceriksizim.
63. Oyunlarda ve sporda, oynamak yerine seyredirim.
64. Öğrendiklerimi çabuk unuturum.
65. Herkesle iyi geçinirim.
66. Çabuk kızarım.
67. Kız arkadaşlarım arasında sevilirim.
68. Çok okurum.
69. Bir grupla birlikte çalışmaktansa tek başıma çalışmaktan hoşlanırım.
70. (Kardeşiniz varsa) Kardeş(ler)imi severim.
71. Vücutça güzel sayılırım.
72. Sık sık korkuya kapılırım.
73. Her zaman bir şeyler düşürür ve kırarım.
74. Güvenilir bir kimseyim.
75. Başkalarından farklıyım.
76. Kötü şeyler düşünürüm.
77. Kolay ağlarım.
78. İyi bir insanım.
79. İşler hep benim yüzümden ters gider.
80. Şanslı bir kimseyim.

Piers–Harris Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği

KENDİM HAKKINDA DÜŞÜNCELERİM CEVAP KAĞIDI

ADINIZ, SOYADINIZ: _____

YAŞINIZ:

	EVET	HAYIR		EVET	HAYIR		EVET	HAYIR
1.	O	O	28.	O	O	55.	O	O
2.	O	O	29.	O	O	56.	O	O
3.	O	O	30.	O	O	57.	O	O
4.	O	O	31.	O	O	58.	O	O
5.	O	O	32.	O	O	59.	O	O
6.	O	O	33.	O	O	60.	O	O
7.	O	O	34.	O	O	61.	O	O
8.	O	O	35.	O	O	62.	O	O
9.	O	O	36.	O	O	63.	O	O
10.	O	O	37.	O	O	64.	O	O
11.	O	O	38.	O	O	65.	O	O
12.	O	O	39.	O	O	66.	O	O
13.	O	O	40.	O	O	67.	O	O
14.	O	O	41.	O	O	68.	O	O
15.	O	O	42.	O	O	69.	O	O
16.	O	O	43.	O	O	70.	O	O
17.	O	O	44.	O	O	71.	O	O
18.	O	O	45.	O	O	72.	O	O
19.	O	O	46.	O	O	73.	O	O
20.	O	O	47.	O	O	74.	O	O
21.	O	O	48.	O	O	75.	O	O
22.	O	O	49.	O	O	76.	O	O
23.	O	O	50.	O	O	77.	O	O
24.	O	O	51.	O	O	78.	O	O
25.	O	O	52.	O	O	79.	O	O
26.	O	O	53.	O	O	80.	O	O
27.	O	O	54.	O	O			

Aşağıda çocuk ve gençlerin arkadaşları, aileleri ve öğretmenleriyle ilişkileri hakkında sorular bulunmaktadır. Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyup, her bir soru için “her zaman”, “çoğu zaman”, “bazen”, “nadiren”, “hiçbir zaman” seçeneklerinden hangisi senin için doğruysa, o seçeneği işaretle. Lütfen hiçbir soruyu boş bırakma. Teşekkürler...

1. Bazı çocuklar arkadaşları tarafından dışlandıklarını hissederler, ama bazı çocuklar böyle hissetmezler. Sen, arkadaşların tarafından dışlandığını hisseder misin?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

2. Bazı çocuklar arkadaşları tarafından çok sevilir, ama bazı çocuklar o kadar sevilmezler. Sen, arkadaşların tarafından sevilir misin?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

3. Bazı çocukların arkadaşları onlara sataşır ya da takılır, ama bazı çocukların arkadaşları böyle yapmaz. Senin arkadaşların sana sataşır ya da takılırlar mı?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

4. Bazı çocukların arkadaşları, onlarla alay eder, ama bazı çocukların arkadaşları böyle yapmaz. Senin arkadaşların, seninle alay ederler mi?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

5. Bazı çocukların arkadaşları, onların düşüncelerini dinlemekten hoşlanırlar; ama bazı çocukların arkadaşları bundan hoşlanmaz. Arkadaşların, senin düşüncelerini dinlemekten hoşlanırlar mı?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

6. Bazı çocuklar ve arkadaşları, birbirleri için pek çok şey yaparlar; ama bazı çocuklar ve arkadaşları bunu yapmazlar. Sen ve arkadaşların birbiriniz için çok şey yapar mısınız?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

7. Bazı çocuklar kendilerini arkadaşlarına çok yakın hissederler; ama bazı çocuklar böyle hissetmez. Sen kendini arkadaşlarına çok yakın hisseder misin?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

8. Bazı çocuklar, sorunları olduğunda yardım ya da öneri almak için arkadaşlarına güvenebilir; ama bazı çocuklar arkadaşlarına güvenemez. Sen, sorunların olduğunda yardım ya da öneri almak arkadaşlarına güvenebilir misin?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

9. Bazı çocuklar arkadaşlarının, kendilerine gerçekten önem verdiğini düşünürler; ama bazı çocuklar böyle düşünmezler. Sence, arkadaşların sana önem verir mi?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

10. Arkadaşları, bazı çocukların kendilerini kötü hissetmelerine neden olur; ama bazı çocukların arkadaşları bunu yapmaz. Senin arkadaşların, kendini kötü hissetmene neden olur mu?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

11. Bazı çocuklar, sorunları olduğunda yardım ya da öneri almak için ailelerine güvenebilir; ama bazı çocuklar ailelerine güvenemez. Sen, sorunların olduğunda yardım ya da öneri almak için ailene güvenebilir misin?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

12. Bazı çocuklar ve aileleri, birbirleri için pek çok şey yaparlar ama bazı çocuklar ve aileleri bunu yapmazlar. Sen ve ailen birbiriniz için çok şey yapar mısınız?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

13. Aileleri, bazı çocukların kendilerini kötü hissetmelerine neden olur; ama bazı çocukların aileleri bunu yapmaz. Senin ailen, kendini kötü hissetmene neden olur mu?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

14. Bazı çocuklar, aileleriyle çok şey paylaşırlar; ama bazı çocuklar paylaşmazlar. Sen ailenle çok şey paylaşırsın mı?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

15. Bazı çocuklar, aileleriyle konuşmakta zorluk çekerler; ama bazı çocuklar zorluk çekmez. Sen, ailenle konuşmakta zorluk çeker misin?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

16. Bazı çocuklar, ihtiyaçları olduğunda, ailelerinin onların yanında olduğunu hissederler; ama bazı çocuklar böyle hissetmez. Sen, onlara ihtiyacın olduğunda, ailenin senin yanında olduğunu hisseder misin?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

17. Bazı çocuklar, aileleri tarafından dışlandıklarını hissederler; ama bazı çocuklar böyle hissetmez. Sen, ailen tarafından dışlandığını hisseder misin?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

18. Bazı aileler, çocuklarının düşüncelerini görmezden gelirler; ama bazı aileler böyle yapmaz. Ailen, senin düşüncelerini görmezden gelir mi?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

19. Bazı çocuklar aileleri içinde önemli bir yere sahiptir; ama bazı çocuklar böyle değildir. Sen, kendi ailen içinde önemli bir yere sahip misin?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

20. Bazı çocuklar, ailelerinin kendilerine gerçekten önem verdiğini düşünürler; ama bazı çocuklar, ailelerinin kendilerine gerçekten önem vermediğini düşünür. Sence, ailen sana önem verir mi?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

21. Bazı çocuklar, kendilerini ailelerinin bir parçası gibi hissederler; ama bazı çocuklar kendilerini ailelerinin bir parçası gibi hissetmezler. Sen kendini ailenin bir parçası gibi hisseder misin?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

22. Bazı çocuklar ailelerinin kendilerine kötü davrandığını düşünürler; ama bazı çocuklar böyle düşünmez. Sen, ailenin sana kötü davrandığını düşünür müsün?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

23. Bazı çocuklar, kendilerini sınıflarının bir parçası gibi hissederler; ama bazı çocuklar kendilerini sınıflarının bir parçası gibi hissetmezler. Sen kendini sınıfının bir parçası gibi hissediyor musun?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

24. Bazı çocuklar, sınıfları tarafından dışlandıklarını hissederler; ama bazı çocuklar böyle hissetmez. Sen, sınıfın tarafından dışlandığını hisseder misin?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

25. Bazı çocuklar, sınıflarında hiç kimsenin, kendilerine değer vermediğini hissederler; ama bazı çocuklar böyle hissetmez. Sen, sınıfında hiç kimsenin sana değer vermediğini hisseder misin?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

26. Bazı çocuklar, sınıf arkadaşları tarafından çok sevilir; ama bazı çocuklar o kadar sevilmez. Sen, sınıf arkadaşların tarafından çok sevilir misin?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

27. Bazı sınıflarda, çocuklar, birbirleri için pek çok şey yaparlar; ama bazı sınıflarda böyle olmaz. Senin sınıfında, çocuklar birbirleri için çok şey yaparlar mı?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

28. Bazı çocukların sınıf arkadaşları onlarla alay eder; ama bazı çocukların sınıf arkadaşları böyle yapmaz. Senin sınıf arkadaşların, seninle alay ederler mi?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

29. Bazı çocukların sınıf arkadaşları, sorunları olduğunda onlara yardım ederler; ama bazı çocukların sınıf arkadaşları etmez. Senin sınıf arkadaşların, sorunların olduğunda sana yardım ederler mi?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

30. Bazı çocukların sınıf arkadaşları, onlara sataşır ya da takılır; ama bazı çocukların sınıf arkadaşları böyle yapmaz. Senin sınıf arkadaşların sana sataşır ya da takılırlar mı?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

31. Sınıf arkadaşları, bazı çocukların kendilerini kötü hissetmelerine neden olur; ama bazı çocukların sınıf arkadaşları bunu yapmaz. Senin sınıf arkadaşların, kendini kötü hissetmene neden olur mu?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

32. Bazı çocuklar kendilerini öğretmenlerine çok yakın hissederler; ama bazı çocuklar böyle hissetmez. Sen kendini öğretmenlerine çok yakın hisseder misin?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

33. Bazı öğretmenler, çocukların kendilerini yetersiz hissetmelerine neden olur; ama bazı öğretmenler buna neden olmaz. Senin öğretmenlerin, kendini yetersiz hissetmene neden olur mu?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

34. Bazı çocuklar, öğretmenleriyle konuşmakta zorluk çekerler; ama bazı çocuklar zorluk çekmez. Sen, öğretmenlerinle konuşmakta zorluk çeker misin?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

35. Bazı çocuklar, öğretmenlerinin kendilerine gerçekten önem verdiğini düşünürler; ama bazı çocuklar, öğretmenlerinin kendilerine gerçekten önem vermediğini düşünür. Sence, öğretmenlerin sana önem verir mi?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

36. Bazı öğretmenlerden, herhangi bir sorun hakkında rahatlıkla yardım ya da öneri istenebilir; ama bazı öğretmenlerden istenmez. Senin öğretmenlerinden, herhangi bir sorun olduğunda, rahatlıkla yardım ya da öneri istenebilir mi?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

37. Bazı çocukların öğretmenleri, onlara kötü davranır; ama bazı çocukların öğretmenleri böyle davranmaz. Senin öğretmenlerin sana karşı kötü davranır mı?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

38. Bazı öğretmenler, öğrencilerine kendilerini önemli hissettirir; ama bazı öğretmenler böyle hissettirmez. Senin öğretmenlerin, sana kendini önemli hissettirir mi?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

39. Bazı öğretmenler, öğrencilerin kendilerini kötü hissetmesine neden olur; ama bazı öğretmenler buna neden olmaz. Senin öğretmenlerin, senin kendini kötü hissetmene neden olur mu?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

40. Bazı öğretmenler, öğrencilerine özel görevler verirler; ama bazı öğretmenler bunu yapmaz. Senin öğretmenlerin, sana özel görevler verirler mi?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

41. Bazı öğretmenler, öğrencilerin kendilerini tedirgin (huzursuz) hissetmelerine neden olur; ama bazı öğretmenler buna neden olmaz. Senin öğretmenlerin, senin kendini tedirgin (huzursuz) hissetmene neden olurlar mı?

Her Zaman ()	Çoğu Zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir Zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

ÖZGEÇMİŞ

Maltepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nden (Burslu) 2006 yılında lisans derecesini almıştır. Warsaw School of Social Psychology'de (SWPS) 2005-2006 dönemlerinde bir semestre eğitim görmüştür. 2 yıl süre ile Ana Şefkat Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde psikolog olarak görev yapmıştır. 2006 yılında Abdülkadir Özbek Psikodrama

Enstitüsü tarafından Sahnesel Etkileşim, Grup Psikoterapisi, Sosyometri eğitimine başlamış ve 2009 yılında yardımcı terapist(co-terapist) sertifikasını almıştır. Psikodramatist sertifikasını alabilmek için eğitimine halen devam etmektedir. 2008 yılında Küçük Adımlarım Özel Eğitim Ve Rehabilitasyon Merkezi'nde aile danışmanı olarak görev yapmıştır. 2009 yılı başlarında Gemlik Özel Türe Rehabilitasyon Merkezi'nde çalışmıştır. Nisan 2010-2011 yılları arasında askerlik görevi sebebiyle Türk Silahlı Kuvvetleri Hava Lojistik Komutanlığında psikolog olarak görev yapmıştır. 2009 yılı mart ayında geçiş yapmış olduğu Şevket Yılmaz Eğitim Araştırma Hastanesi çocuk psikiyatri bölümünde çocuk psikoloğu olarak çocuklara objektif ve projektif testler uygulamakta, çocuk ve ergen danışmanlığı yapmaktadır.